

PETER MARKOVIČ, STRAH
LJUBLJANSKIH ŠOLARJEV.

ZGODOVINSKA POVEST. — IVAN PREGELI.

8. »Proč, kopito!«

Na Poljanah, za dober streljaj pred Samostanskimi vrati je stala tisti čas nizka hiša. Bila je krčma, ki je slovela pod imenom »Pri stiškem opatu«. Ime je imelo svojo zgodovino. Sporočilo je namreč pripovedovalo, da je nekoč ustavil neki takšen visoki gospod prav tu svojega konja. Bilo je v pasjih dneh. Opat, ki je prijahal od Stične mimo Sostrega, je razsedlal in stopil v krčmo. Bil je obilen gospod in šegav. Polovnjak vina je naročil in vedro vode. Polovnjak vina, je dejal, naj popijejo ženjice na bližnjem polju, vedro vode pa je ukazal dati konju. »Če jaz umrjem od žeje prav pred mestom, izbrali bodo drugega opata,« je rekel, »konja pa je bolj škoda.« Tako je govorilo dostojno sporočilo. Kadar pa so nižje vrste pivci razpravljali v gostilni o čudnem priimku, so ugenili neko bolj robačo o opatu, ki da se je, hočeš nočeš, moral prav pri krčmi ustavi. »Jež ali peš,« je izviral iz te robače zgodbe bridko resničen človeški uk, »jež ali peš, če te prime, beži!«

V nedeljo, dne 12. julija popoldan ob šestih, ko se je bilo solnce že nizko nagnilo, sta sedela »Pri stiškem opatu« dva stara pivca. Bila sta odslužena mestna vratarja, oba naglušna. in zato glasna in vsak po svoje zgovorna. Sedela sta v medli senci za hišo. Na bližnji ledini, nekaj korakov stran, pa je spal mlad človek in se zdaj pa zdaj renče dramil, udarjal z roko nadse in zamahoval za muhami, ki so mu sedale na obraz in potno čelo. Speči je renčal po latinsko, nemško in laško, vratarja sta se mučila z nekako mešanico domačih in tujih, očitno službenih besed. Prijetno po ljubljansko je govoril le nekdo v hiši, krčmarica Zofija; jezila se je, kot je bilo kaj lahko spoznati, na svojega moža, ki je nekje v kotu suhotno pokaljeval.

»Pojdi že no, stara kost, da te vsaj slišala ne bom. Ljudje pridejo vsak čas od pogreba. Prav za zabavo jim boš, kaj ne, ko se boš v najlepšem poletju davil v kašljanju. Na solnce pojdi, senca mrliška ti!«

»O saj se ti bo še utepalo, Zofa,« je javknil bolni, »le počakaj. Saj je še Bog v nebesih. Vse je slišal in videl. Utepalo se ti bo...«

Tožeči glas je zamrl v votlem kašljanju. Trenutek pozneje je bilo videti, da gre nesrečni zakonski od hiše preko polja na breg Ljubljanice...

Tedaj je zazvonilo v Ljubljani z vsemi zvonovi.

»Kaj si del Šime, da ne zvoni?« je vprašal tedaj prvi pivec, odsluženi vratar s Pisanih vrat.

»Nak! Take posebne gorkote letos pa ni,« je povedal drugi s Špitalskih.

»Seveda zvoni,« je očitvidno prav slišal Šime in ugovarjal.

»Svet peša,« je svoje vedel tovariš. »Solnce je vedno manj, zime pa take, da Bog pomagaj. Pa ljudje tudi niso nič več prida.«

»Seveda ni prida otrok,« je bajal zopet prvi, »nikoli ne veš, ali ti ne bo še v žalost. Hudo je pa le, ko ga vidiš umirati. Jaz pravim, Snedčev ali pa moj, dokler je otrok nedolžen, je božji dar.«

Starec si je trudno segel z roko preko oči in vzdihnil:

»Pet jih je bilo, lej! Za svečnico so plegli. Žena je iz uma prišla, moja Urša, Bog ji nebesa daj. Trideset let je od tedaj, lej, pa mi je še hudo, kakor da sem jih včeraj pokopal.«

»Novi sodnik, deš, ta Eder, pa da bo red napravil?« je dvomil v svojem svetu drugi. »Revše, nič ne bo napravilo! Prosim te, kaj pa more? Dal se mu bo vicedom, seveda, pa Turjaški trg. Le meni verjemi! Svet peša. Sodnika, kajpak, padarja je treba, padarja.«

»Padarja? Kaj si tudi slišal? Da so otroče ubili, siroto nedolžno? Lej, če je pa to res —«

»Uh, vidva pa govorita, da bi se krave smejale,« se je oglasila tedaj krčmarica in stopila iz hiše, močna, stasita. Leno se je tedaj pretegnil človek, ki je spal na ledini, pomel si oči, obrisal pot in se gibko dvignil.

»Pustite ju govoriti, gospa Zofa,« je vzkliknil, »noben magister mi ni povedal še nikoli tako, kot sta mi ta dva.«

»Eh, gospod Gabrijel,« se je silno udobrovoljila žena in z vidnim veseljem pogledala na prespanega; »dobro jutro, bi rekla pa je že večer. Vi pa komaj iz spanja, že v novo šalo. Zanikarneži!«

»Žejen sem!« je dejal mladi in prisedel k starcema. Krčmarica mu je hitro postregla s pijačo.

»Počakajte, gospa,« je vzkliknil tedaj mladi. »Tu smo zdaj v treh brez mene; pa dva slabo slišita, zato bom vpil. Moje ime je Gabrijel Šapla.«

»Gabrijel Šapla,« sta spoštljivo ponovila stara dva vratarja.

»Pijem,« je vpil dijak nato, »ker pravijo, da gre kuga v deželo.«

»Kuga?«

»Pa zato, ker je poleti in sem žejen.«

»Poleti... žejen.«

»Zdaj naj pa gospa Zofa pove, ali ne izprašujem že tri dni, ali je res, ali pa sem le sanjal?«

»Res trapa že tri dni,« je potrdila krčmarica.

»Pa sta mi, starčka ljubezniva, vidva prej pamet odprla, da vem. Res je bilo, nič nisem sanjal. In zdaj bom povedal...«

Segel je po pijači in pil. Potem je vstal in rekel še glasneje:

»Snedčevega otroka so ubili. Videl sem.«

Starčka sta strmela, krčmarica se je prijela za glavo.

»Takole z nogo je sunil,« je vpil dijak kakor iz sebe; vino, ki ga je bil vrgel vase, ga je bilo trenutno opojilo. »Z nogo v trebuh, prijatelji, odrasel človek drobnega otroka! Za eno besedo, za neumno otroško pamet...«

»Gospod Gabrijel,« je zavpila krčmarica in strmela plaho v čudno spačeni dijakov obraz. Djaku je stopila kakor pena na ustnice in je zaklical:

»Saj si tudi bila mati! Pojdi, izpraskaj mu oči! Ne lupus — volk! Gregor Kavčmar mu je ime.«

In dijak se je sesedel za mizo, se prijel za glavo in začel jokati. Potem je dvignil glavo in rekel:

»Gospa Zofa, žejen sem!« — — —

* * *

Zvečerilo se je. Zvonovi, ki so pospremili maledga Leopolda na večno galero, da odplove svojemu veselju naproti, so utihnili. Pogrebci so se razšli: visoki gospodje, župan, sodnik, notranji in zunanji svečovalci, vsi stražniki in mestni uslužbenci. Nižje ljudstvo je šlo po svojih potih. Od Samostanskih vrat mimo Novega trga do Starega in do Pisanih vrat je vrvela živahna množica mladih ljudi. Deseta ura je bila že mimo. Na ulici je bilo kljub šolskim prepovedim še dokaj šolarjev. Spričo kuge na Tržaškem in Goriškem je bil oče prefekt odpustil prejšnji dan na počitnice vse tiste dijake, ki so bili iz okuženih krajev doma, da jih ne bi njihovi domači z živili obiskovali v mestu in tako zanesli bolezní. Veseli nenadne svobode so zdaj rojili po meslu.

Ura je šla že na enajsto, ko se je zdajci oglasila v noč vesela pesem o krčmarski Katrici. Sredi

v pesem se je oglasilo od Tranče doli ostro žvižganje. Nekdo je zaklical z nekega okna:

»Spať, otročaji! Nocoj se ne poje!«

Dijaki so utihnilí.

»Čevljarji,« je šlo tiho med njimi. Nekaj trenutkov nato je zopet zaorila pesem. Tedaj je začelo deževati na pevce od vseh strani kamenje, opeka in prst.

»Naši skupaj,« je tedaj nekdo poveljeval med dijaki. Nekdo drugi je zavpil od bolečine. Kamen mu je izbil oko.

Tesno strnjena četa dijakov je tedaj udrla s Starega trga po ozki ulici proti Tranči. Gnala je čevljarje do mestne hiše in jih razpršila.

»Pereat crepida — proč, kopito...!« so vpili zmagujoči dijaki in se umaknili šele pred stražniki. Na Starem trgu so sklepali, kaj jim je storiti. Šele proti jutru so se začeli razhajati. Pa tudi njihovi nasprotniki se niso kmalu razšli. Vso noč je imel stražniški mojster Blaž Taškar s sedmimi možmi svoje posadke opravila dovolj. Šolarji in pomočniki so se znali spretno izogibati straži. Že ko se je danilo, so varnostni varuhi prijeli vsaj enega razgrajača. Bil je Gabrijel Šapla, ki o neredih sicer ni vedel nič. Pojočega so ga prijeli in zaprli v stražnici na rotovžu. Zaspal je tam. Ko so ga opoldne budili, da bi ga sodnik zaslišal, se še ni bil prespal. Odgovarjal je nehoče zelo zabavno. Sodnik in stražniki so si ga privoščili, našteváli mu razna grozodejstva, ki da jih je počel. Ničesar ni tajil, še čudil se ni preveč. Naj se še prespi, je ukazal sodnik, potem pa naj ga dva stražnika spremita pred njegove šolske sodnike. Stražniki in sodnik so namreč Šaplo že davno poznali. Tako se je Šapla mogel po treh dneh mirno odpočiti in se je zdrnil šele, ko se je zvečerilo. Po sodnikovi odredbi sta ga tedaj vzela stražnika, da ga spovedeta na šolo. Tako se je hotelo zdeti, da se bo končala čevljarska in šolarska zadeva celó zabavno. Pa se ni. Ko sta namreč dospela stražnika z dijakom do Tranče, sta našla ulico vso zaslonjeno od mladih ljudi. Bili so čevljarski vajenci in pomočniki raznih drugih obrti. Onstran od Starega trga pa je silila v ozko ulico prav tako številna četa dijakov. Tisti trenutek je nastalo kakor na povelje prostaško kričanje. Stražnika sta pozabila na dijaka in hitela nazaj v mestno hišo javljat nove zmede. Sodnik Eder je poslal vseh štirinajst svojih mož na ulico. Prišli so že prekasno. Čevljarji so zabodli troje dijakov, dijaki pa so pobili enega čevljarja in težko ranili še dvoje drugih. Kot se je izkazalo, so začeli pretep čevljarji. Ko je udaril z dijaške strani prvi zasmehljivi klic: pereat crepida — proč, kopitarji!, so meščani odgovorili z nepojmljivo besnostjo. »Smrt ubijalcem!« so klicali.

Ivan Grohar: Tiha sreča.

Takoj nato je prišlo do spopada. »Za Snedčevegal« je bilo tedaj čuti nekaj klicev. Takoj nato je zastokalo nekaj ranjenih dijakov. Mladi učenjaki so zbesneli, ko so videli svoje na tleh. Z lahkim dijaškim orožjem v roki je planil s svojimi dijaški vodja Fabijanič po vojaško na čevljarje in se zagrizel

v množico, ki se je kakor večer prej umaknila v begu proti mestni hiši. Vpitje je vzdramilo vse mesto in ga strašno razburilo. V tistem vrvežu se je znašel Gabrijel Šapla sredi najbolj bojevitih čevljarjev. Previdno je molčal in se skušal otefi iz gneče. Pa so ga čevljarji spoznali in padli po

njem. Nekaj časa je dijak osuplo trpel, potem pa se je zdramil, zaklel in začel biti okrog sebe. Nekaj železnega mu je prišlo v borbi pod roko. Začel je slepo mahati okoli sebe in vpiti: »Poti, poti! imam nož.« Tako se je otel iz množice in pridrevel naravnost stražnikom v roke, ki so ga prijeli. Prišel je v drugo do svojega mirnega spanja na stražnici. Pa mu to pot ni tako prijalo, kakor prvokrat. Spal pa je vendar. Pokojneje kakor katerikoli njegov vrstnik ali celó meščan. Vest namreč, da so dijaki ubili Snedčevega in nato pobijali ljudi še na ulici, je mirno in dobrodušno ljudstvo razburilo do skrajnosti. Že prav zgodaj v ponedeljek so prišli združni očetje k mestnim svetnikom, ki so bili združni nadziratelji. Obiskali so tudi sodnika, roteč ga, naj pomore, ker je slišati, da bodo dijaki zopet napadali. Zahtevali so tudi, naj takoj zapre zločinske ubijalce. Ko so pritiskali na sodnika skoraj vsi možje iz zunanjega sveta pa še najvplivnejši iz notranjega, je sodnik ukazal dijake loviti. Razglasil je tudi, da bodo vse meščanstvo pripravljeno z orožjem, če bi dijaki poskušali še kakšen bojni napad. S strelom na grajski bastiji se bo dalo znamenje, da se morajo zbrati. Te stroge odredbe so dijaštvo preplašile in ugnale. Mnogi, ki so se čutili krive, so jo skrivaj pobrali iz mesta. Bili so taki, ki so vedeli, da jih čevljarji poznajo. Med njimi je bil tudi Fabijanič. Sodnik je nekaj dijakov dal prijeti. Tedaj se je zglasil pri njem šolski vodja oče prefekt z magistrom Bernardom. Uspelo mu je, da je dijake otel, dasi je bil sodnik kaj malo vljuden in zelo uraden v svojem novem dostojanstvu. Tudi je bila zadeva resna krvavosodna pravda. Eden izmed ranjenih pomočnikov se je boril s smrtjo. Sodnikova popustljivost nasproti šolskim možem je pa spet razburila obrtnike. Kljub stražnikom je udrla poulična svojat pred jezusovce, razbijala okna, tulila in hotela rušiti tudi na samostanu. Ker se je bilo dijaštvo poskrilo, ni prišlo do hujšega. Noč je minila pokojno. V sredo zjutraj pa je nova vest razburila mesto. Razneslo se je, da se je zgrudil pred cerkvijo svetega Miklavža neki tujec in umrl v groznih mukah za — kugo. Spričo te bolezni v bližnjem sosesstvu na Krasu okoli Trsta in Vipave, vest ni bila neverjetna. Streznila je mahoma vse mesto...

* * *

Vest o tujcu, ki se je zgrudil pred Šenklaščem, je bila pretirana. Človek ni bil noben tujec, bil je ljubljanski »šolarski strah« Peter Markovič. Po smrti Snedčevega otroka je še vso noč bedel po kratki uri spanja. Nato pa je hotel urediti svoje stvari, močno se zavedajoč, da mu v Ljubljani ni več ostati. Sredi dela ga je vrgla čudna mrzlica na posteljo. Tako je ležal dva dni, ne da bi vedel,

kaj se godi v mestu. Tako ga je našel šolski sluga tisto sredo. Prišel ga je klicat k očetu prefektu. Dijak se je nekoliko osvestil, vstal in šel. Na Starem trgu — tudi v tem je krožila vest po svoje — se je zgrudil na cerkovne stopnice. Prenesli so ga v semenišče, kjer se ga je lotila vročinska bolezen. Po treh tednih je prebolel. Bil je kakor kost in koža in lasi mu je vzela bolezen. V njegovo obličje, ki se že prej ni znalo smejati, se je bilo zapisalo čudno trpljenje njegovih zadnjih tednov. Vsega ga je bilo poduhovilo, poglobilo mu oči in se mu zarezalo v mlado lice. Le polagoma so mu rastle moči. Sredi meseca avgusta pred praznikom Marije Vnebovzete je vstal.

Oče Bernard ga je sprevel na samostanski vrt. Tam je učitelj sedel s svojim dijakom in ga prijel za roko.

»Peter Markovič,« je dejal, »Bog Vas ljubi, ohranil Vas je zopet živega. Svoje posebne namene ima z Vami.«

Peter se je rahlo zganil in dejal:

»Torej veste, kdo sem? Pa me ne zaničujete?«

»Vse vemo. Z Reke je prišel neki naš novi profos Juretič,« je pripovedoval redovnik, »ki je poznal rajnega Jurija in Vas. Od njega smo dobili le potrdilo, da šte res tisti, kot je očetu prefektu naznanil neki Vaš sošolec.«

»Gregor Kavčmar?« je vprašal Peter.

»Zločinec Gregor, ki je ubil Snedčevega ljubeznivega otroka.«

Peter je planil kvišku.

»Sedite,« je dejal redovnik. »Morem Vam povedati še marsikaj tega, kar Vam ni znano.«

Začel je pripovedovati o dijaških neredih, o pobjah na ulici, o žalosti in skrbeh, ki so jih prestali očetje magistri in ravnatelj zaradi nesrečnih, razbrzdanih dijakov. Omenil je tudi neprilike, ki so prišle nad nevredne šolarje. Kako jih je preganjala mestna oblast, kako so se povečini skrili in oteli, pa bodo vendar imeli do smrti prilike dovolj razmišljati o svoji mladi lahkomišelnosti. Bog ve, da jim ne želi nič hudega, da jih prizanesljivo ljubi kakor prej. Da bi se le v svetu drugod pameti naučili, ki je v Ljubljani niso imeli.

»Slabega moderatorja so pač imeli,« je dejal bridko o sebi Peter, »ki sem bil sam zakrinkan preklicanec.«

»Ne govoriva o tem, moj prijatelj. Jaz in vsi očetje na zavodu vemo, da smo Vas videli dve leti živeti vzorno. Tudi to Vam zdaj lahko zaupam, da nismo bili popolnoma mirni, ko smo Vas na zavod sprejeli. Pa saj Vam bo o tem še častiti oče prefekt kaj povedal. Ali niste nič radovedni, kje so zdaj Vaši sošolci?«

»Na počitnicah doma,« je odgovoril Peter.

»Ne vsi,« je dejal magister. »Čevljar, ki so ga pobili, je umrl. Prav tista krvava sodba, ki je Vas pregnala z Reke, je spodila tudi nekatere izmed njih. O Gregorju Kavčmarju ne govorim. Ne smili se mi. Hudo pa mi je za Fabijaničem in Šaplo, Ložarjem in Šabcem. Šapla je bežal brez potrebe, Fabijanič pa je najhuje osumljen. Domači so ne-utolažljivi. Pravijo, da so odšli begunci v vojake.«

Molčé je poslušal Peter. Potem je dejal zmeden, sam zase:

»Pojdem za njimi!«

»Iz Ljubljane pač,« je dejal redovnik. »Toda šol v Gradcu Vam mi ne bomo zaprli.«

Prijel je dijaka zopet za roko in rekel:

»Ljubšega gojenca še nisem imel. Ne bom Vas pozabil do smrti in težko mi bo ločiti se od Vas. A mora biti tako. Pa saj se morda ne bova ločila za vedno.«

Ganotje mu je vzelo besedo. Solze so mu stopile v oči. Molčé se je sklonil Peter po redovnikovo roko in jo poljubil. Oče Bernard se je dvignil in dejal:

»Ali ne bi šla zdaj k očetu Andreju. Hudo je opešal, ne more več iz postelje, pa je prosil, naj Vas privedem k njemu.«

»Pojdiva,« je dejal Peter.

Oče Jankovič je sprejel dijaka po svoje:

»Odhajava, kaj? Zreli ti Krašavec! Roko mi daj pa tako živi, da ti ne bo treba nikoli več prekrševati se. Nisem mislil, da je stari fra Jože tako zanikaren bogoslovec. Bog z njim, srce in pamet ima na pravem mestu in njegove brbljavosti, hvala Bogu, deležen nisem. Morilec je pa, mu sporoči, zdrave ljudi je že dobrbljal v grob.«

Peter je vzel slovo...

Nekaj dni pozneje se je zglašil pri očetu prefektu. Zahvalil se mu je za vse dobrote, posebe še za oskrbo, ko je ležal bolan. Prosil je nato odpusčenje. Prefekt je bil hladno vljuden, uraden.

»Saj si nam služil,« je dejal in šel po neko listino na svoji mzi. Dal jo je Petru in rekel:

»Napisali smo izpričevalo na tvoje pravo ime in pričakujemo tvoje hvaležnosti.«

Peter se je molčé poklonil. Tedaj je spregovoril prefekt nekoliko mehkeje.

»Hodi z Bogom! In če se kdaj vrneš, vrni se s Samsonovimi lasmi.«

9. »Solnce, zbogom!«

V solnčnih urah zadnjega poletja je jemal Peter od Ljubljane slovo. Mesto je bilo čudno tiho, dijaku je bilo po bolezni, kakor da se je zbudil v nov svet. Od stopinje do stopinje pa je rastla z budečimi se spomini vanj tista Ljubljana, kakor jo je doživel zadnji dve leti. In ko se je

zdajci zavedal, da je mesto še prav tisto, je prvokrat občutil bridkost, da ga mora zapustiti. »Kako pa je to?« je premišljeval, »da se počutim v Ljubljani vedno zopet tujega? Ko sem prišel, sem trpel tako, a boli me tudi zdaj, ko odhajam. Še sem tujec. Julri, ko me več ne bo, kdo me bo pogrešil?« »Nihče,« si je odgovoril, »jaz pa, o jaz bom Ljubljane pogrešil.«

Brezmejno ganotje ga je obšlo. Ni vedel, kam naj še gre, kje naj se še poslovi. Od Rožnika? Od krčme, kjer je prvokrat prenočil? Od druge krčme, kjer je sedel s Šaplo? Od cerkva? Pri svetem Jakobu, od stolnice? Od ulice, kjer bi ga bil skoraj Kavčmar z vrčem ubil? Od hiše, kjer je dve leti bival? Od tiste vode, ki pozimi zamrzne, in kjer je prvokrat srečal Snedčeve? Svoje prvo in edino ljubljansko solnce...

Od tihe gomile, ki se je usedala nad malo Leopoldovo rakvijo, se je poslovil, od živih Snedčevih se ni upal. In vendar ni smel oditi brez slovesa. Čutil je, da mora prositi tudi tam za odpusčenje. Dvojno si je očital: kakor na šoli je nosil tudi pred Snedčevimi krinko, lažno ime; pa je bil še huje kriv. Čim boleostneje se je otresal misli, tem trdovratneje se mu je vračala: ali ni prav on kriv Leopoldove smrti. Njemu samemu vendar se je hotel osvetiti Gregor; sunil je otroka zato, ker je videl, da dete ljubi tistega, ki ga je zločinski človek sovražil. »Zame je umrl nedolžni otrok« je zaključil Peter jasno in določno. Ves bolan od tega spoznanja je sedel in napisal Katarini poslovilno pismo. Oddal ga je po zaupnem slu tisto uro preden je mislil zapustiti mesto in čakal. Ura je minila. Tedaj je vstal. Ni verjel, da bi utegnil dobiti odgovor. S sklonjeno glavo je šel po mestu in zavil čez Špitalski most. Pred avguštinsko cerkvijo je snel pokrivalo. Pa mu je tedaj vsa kri zavalovala v obraz. Na stopnicah pred cerkvijo ste stali dve deklici v črnem, zavešeni gosto čez obraz. Tedaj se je ena izmed deklic zgenila in mu stopila naproti. Peter je prepoznal Medičevo Evico. Tudi njo je bila bridkost zadnjih časov vzela. Ljubila je lahkomišelnega Fabijaniča. Ko je zdaj zagledala upadlo in spremenjeno lice Petrovo, je zajokala in s težavo povedala, kar ji je bilo naročeno:

»Katarina Vas pozdravlja in se Vam zahvaljuje.«

Peter je začutil v svoji roki droben list in je pogledal proti cerkvi. Tam je stala Katarina, mirno, negibno. Zdajci pa je zamahnila z roko v slovo, se obrnila in šla počasi po stopnicah. Stopila je v cerkev.

»Solnce, zašlo si,« se je oglasilo Petru v duši. Brezkončna tegoba mu je zalila vse osrčje. Katarinina sestrična Evica je govorila:

»Gospod Peter, obljubite mi eno! Če se kaj srečate z Ivanom Krištofom, bodite mu v pomoč.«

»V pomoč mu bom,« je obljubil Peter.

»Pisal je iz Gradca in v vojake hoče iti«, je rekla deklica.

»Čul sem že«, je pritrdil dijak.

»Če ga veseli, saj mu nihče ne brani. Le vrne naj se, mu recite«, je prosila.

»Bom!« je odgovoril.

»Zato pa tudi v Ljubljani ne bomo pozabili na Vas. Tudi Vi se vrnite, Peter Markovič! Ali še kaj sporočite Katarini?«

»Sporočim!« je dejal težko slovesno Peter. »Recite ji, recite... Salve sancta Catharina! — Zdrava, sveta mi Katarina!« — — —

»Vrnite se vsil« je še vzkliknila deklica. Potem je odbrzela in stopila za Katarino v cerkev.

»Solnce, zbogom, ne bom te več videl!« je vzdihnil Peter s strašno boljo. Kakor je rekel, tako je verjel... (Dalje prihodnjič.)

ZLATI KOLOVRAT.

K. J. ERBEN.

1.

Ob gozdu koča sredi trat,
hoj! jaše, jaše gospod mlad,
na konju-vrancu jaše smelo,
zvonijo podkvice veselo,
jaše sam, sam.

In tam pred kočo s konja — hop!
in tam na vrata: klop, klop, klop!
»Holá! odprite mi dveri!
Zašel sem, ko lovil sem zveri —
dajte mi piti vodé!«

Prišla deklè je kakor cvet,
ni lepšega še videl svet,
prinesla vodó je studéno,
sedla zardela vsa za vreteno,
predla, predla lan.

Gospod stoji, kaj je hotel, ne ve,
na svojo žejo še misli ne,
zapreda se v tenke, ravne niti,
oči ne more obrniti
od prelje prelepé.

»Deklè, če še nezaročena si,
moraš postati žena mil!«
in privije na prsi jo svoje.
»Gospod, ah! ne volja moja,
odloča le materina.«

»In kje, deklè, je mati ta?
Kot vidim, nikogar ni doma.«

»Ah, mačeha moja, gospod z gradu,
vrne se jutri s hčerko domu,
v mesto sta odšli.«

2.

Ob gozdu koča sredi trat,
hoj! jaše, spet jaše gospod mlad,
na bujnem vrancu jaše smelo,
zvonijo podkvice veselo
naravnost h koči tja.

In pred kočo s konja: hop!
in na vrata: klop! klop! klop!
»Haló, ljudje božji, odprite mi,
da skoraj zazrejo že moje oči
uteho svojó, haló!«

Prišla je starka, koža in kost:

»Hoj! Kaj prinašaš, žlahtni gost?«

»Prinašam, prinašam v tvoj dom premeno:
hočem tvojo hčer za ženo,
tisto, ki ji mačeha si.«

»Hohó, gospodič, čudno zelo!
Kdo mislil bi, da dočakam to?
Lepo Vas pozdravljam, žlahtni mi gost ste,
sicer pa, gospod, ne vem še, kdo ste?
Kako ste našli k nam?«

»Sem te dežele kralj in gospod,
slučajno sem včeraj zablodil tod.
Dam ti srebra, dam še zlata ti,
ti pa za to mi hčer moraš dati,
prelepo preljico.«

»Ah, gospod kralj, je čudno to.
Le kdo bi si mislil to, le kdo?
Nismo tegà, gospod kralj, zaslužili —
o, da kako bi zaslužnejši bili
v Vaši milosti!

Vendàr pa le svèt, le svèt imam:
mesto tuje — hčer lastno Vam dam,
je podobna tej prvi pravi
kot očesu oko v isti glavi —
prede svileno nit.«

»Slab je, baba, ta svèt tvoj.
Stori, kar ti naročam nocoj:
zjutraj, ko dan še dobro ne vzide,
glej, da s teboj tvoja pastorka pride
v moj kraljevski grad!«

J. F. Chaigneau: Čreda v mesečini. Pariz. Luksemburški muzej.

3.

»Vstani, hčerka, že je čas,
gospod kralj s svatbo čaka nas.
Res, še v snu se to mi ni zdelo —
no, da le dobro bi uspelo
v gradu králjevem.«

»Pripravi se, sestra, pripravi takoj,
v kraljevskem gradu bo danes še — hoj!
Visoko si reš zagledala se,
mene ne boš več zavedala se,
pa dobro se imej!«

»Pojdi že, Dorica, stopi vendar,
da ne bo hud tvoj mož-vladar.
Ko mejo v lesu boš prestopila,
na nas ne boš se niti spomnila —
pojdi, stopi žel!«

»Povejte mi, mati — mamica,
zakaj s seboj vzeli ste nož le-ta?«
»Pride še prav: nekje tam v lesi
ljuti kači iztaknem očesi —
tāk stopi hitreje žel!«

»Povej mi, sestra-sestrica,
zakaj ti bo ta sekirica?«
»Pride še prav: nekje med goščavo
ljuti zveri odsekam glavo —
pojdi, stopi žel!«

Ko pa so prišli v goščavo lesú —
»Hoj, kača ta ljula, zver ta si ti tu!«
Dolina in gora sta zajokali,
ko sta ženi divje klali
ubogo deklico.

»K kraljem se lahko zdaj veseliš,
ljubi ga kakor ga že želiš:
objemaj njegà telo prebelo,
gledaj se mu v jasno čelo,
lepa prelja, ha!«

»Mamica, kaj misliš ti,
kam naj dam ude te in oči?«
»Nikar ne pusti jih poleg trupa,
da ga kdo ne sestavi skupaj,
vzemi jih s seboj!«

Prišli sta že izven hoj.
»Nič se, hčerka moja, ne boji!
Čisto podobna si tej tam pravi
kakor očesu oko v isti glavi,
nič se ne boji!«

Ko pa zagledata grad iz dalj,
z okna jih spazil je gospod kralj,
z gospodo naproti jim gre na cesto,
pozdravi mater, pozdravi nevesto,
prevare ne spozna.

In bila je svatba — zrel bil greh,
gospa nevesta — en sam smeh,
biló je veselja in rãdosti,
godbi, plesu konca ni
do sedmega dne.

Ko pa zasvetil je osmi dan,
kralj je šel z vojsko v daljno stran:
»Imej se dobro, srcece moje,
moram iti v krute boje
na sovražnika.

Če se iz bitke vrnem zdrav,
vzcvetè nama znova vroča ljubav.
Dóbi si pa za spomin moj zvesti
zlat kolovrat odkod in presti
pridno daj nanj!«

4.

V globoki pustinji hóstnati,
kako se godilo je deklici?
Šest sproščenih tokov z vso silo
je iz nje življenje lilo
na zeleni mah.

Pošla ji kmalu je vsa moč,
zdaj že grozi ji smrti noč:
telo je hladno, žile se trdijo,
gorje, gorje, gorje, če bi jo
tako videl kralj!

In glej: iz gozdnih skalnih stran
se vzela je starček nepoznan,
s sivo brado do kolena —
telo oprti na ramena
in nese v svoj brlog.

»Vstani, fant moj, se mudi,
ta zlati kolovrat vzemi si,
prodaj ga v kraljevskem gradu, veš,
vzeti v zameno ničesar ne smeš,
le nogi dve!«

Fant je sédel na grajski prag
z zlatim kolovratom v rokãh.
Kraljica ga z okna je zapazila:
»O, ta kolovratek bom kupila
iz čistega zlata.«

»Pojdite, mati, doli do vrat,
vprašajte, za koliko da kolovrat?«
»Gospa, kupite ga, saj predrago ni,
oče mi cenil ga bogve kako ni,
le za nogi dve.«

»Za nogi? Eja, čudna stvar!
A hočem ga kljub temu vendãr.
Pojdite, mati, do kamrice,
tam sta še nogi naše Dorice,
dajte mu jih zanj!«

Deček vzela je dvoje nog,
k starcu povrnil se v brlog.
»Pojdi, moj fant, po žive vóde,
da bo telo speť brez vsake škode
kot je bilo prej!«

In rano z rano je spojil,
v nogah zapekel je ogenj živ,
zraslo se telo je v celo to eno
kot da nikdar ni biló razdeljeno,
ne dotaknjeno.

»Pojdi, moj fant, k polici tje,
vzemi to zlato preslico z nje!
V kraljevski prodaj jo palači,
pa ne proti drugi plači,
le za roki dve!«

Deček je sédel na grajski prag
z zlato preslico v rokãh.
Kraljica je z okna zahrepenela:
»O, ko bi preslico to imela
k svojemu kolovratu.«

»Vstanite, mati moja, s klopí,
vprašajte, za preslico kaj želi?«
»Kupite, gospa, jo, draga bogve ni,
oče je nič kaj visoko ne cení —
le za roki dve!«

»Za roki? Čuden, čuden odkup.
A hočem imeli jo temu vkljub.
Pojdite, mati, do kamrice,
tam sta še roki naše Dorice,
te prinesite mu!«

Deček vzela je dvoje rok,
povrnil se k starcu v les globok.
»Steci, moj fant, še pò živo vódo,
da se udje spojili bodo
kot so bili prej!«

In rano z rano je spojil,
v rokãh zapekel je ogenj živ,
zraslo se telo je v celo to eno
kot da nikdar ni biló razdeljeno,
ne dotaknjeno.

»Pojdi, moj fant, na pot se podaj,
ta-le zlati koželj poprodaj:
le v kraljevskem gradu prodati ga smeš,
za drugega nič, da dobro veš,
kot za dvoje oči!«

Deček se je postavil pred grad,
zlati koželj iztržil bi rad.

Kraljica z okna ga je spazila:
»O, če še zlati koželj bi dobila
na zlato preslicol!«

»Vstanite, mati, vprašajte ga,
za koliko neki koželj ta dá?«
»Gospa, za oči, za drugo nemogoče,
tako mi je strogo naročil moj oče:
za dvoje oči ga daj!«

»Mati-mamica, kaj naj počnem,
za tem koželjčkom tako mrèm?
Pojdite spet, mati, do kamrice,
tam so oči naše Dorice,
naj le odnese jih!«

Vzel je deček dvoje očes,
k starcu veselo pritekkel v les.
»Steci, moj fant, še po živo vodo,
da se s telesom spojile bodo
kot so bile prej!«

V kołanje vložil je oči,
ogenj ugasli v njih zaživi:
ozrla se deklica naokrog je —
nikogar ni videla, prazen brlog je,
ona sama v njem.

5.

Ko pa potekli so tedni trijé,
veselo vrne kralj se z vojské.
»Kako se imaš, gospa moja mila?
Si mojo zadnjo željo spolnila,
predla v mislih na mé?«

»Oh, željo to v srcu nosila sem,
poglejte, kaj si kupila sem:
kolovrat, edini med kolovrati,
koželjček, preslica — čisto zlati,
vse iz ljubezni do Vas.«

»H kolovratu, gospa, se usedi mi,
iz ljubezni nit zlato upredi mi!«
H kolovratu sedla gospa je vesela,
ko ga zažene, je vsa pobledela —
groza, kakšen spev!

»Vr-r-r... zló to predeš nit!
prišla si kralja ukaniť:
si popolsestro svojo ubila,
odsekala ude, oči izteknila —
vr-r-r... zlá ta nit!«

»Ej, kakšen kolovratek imaš,
in kako divno nanj igraš!
Le še igraj mi, gospa moja,
ne vem, kaj hoče pesem tvoja,
poženi, upredi nit!«

»Vr-r-r... zló to predeš nit!
Prišla si kralja ukaniť:
pravo nevesto si umorila,
nevesto si sama se naredila —
vr-r-r... zlá ta nit!«

»Ho, strašno, gospa, pregrozno igraš!
Nisi to, kar biti imaš?
Gospa, še igraj, še v tretjič upredi,
rad bi še slišal, še več povedi —
poženi, moja gospa!«

»Vr-r-r... zló to predeš nit!
Prišla si kralja ukaniť:
popolsestra je v lesu v skalnem brlogu,
ukradla si jo kralju-soprogu,
vr-r-r... zlá ta nit!«

Ko je besede te slišal kralj,
je skočil na vranca, pognal se v dalj,
klical, iskal po širnem lesi:
»Kje si, moja Dorica, kje si? Kje si?
moja mila, kje?«

6.

Od gozda na grad je lepa pot,
hoj, jaše, jaše z gospo gospod,
na konju vrancu jaše veselo,
vso pot je od pokvá zvenelo
na kraljevski grad.

In bila svátovščina je speť,
gospa nevesta — kakor cvet,
bilò je veselja in radosti,
godbi in plesu konca ni,
hoj! tedne tri...

Kaj pa ta mati-babnica?
In kaj ta hči-ogabnica?
Hoj! tulijo štirje volkovi po lesu,
vsak je po eno nogo odnesel
z dveh ženskih teles.

Iz glav so jima izdrli oči,
nogé in roké odtrgali —
kar sta z dekletom prej počeli,
to sta zdaj sami doživeli
v globokem gozdu tam.

Zlati kolovrat, kaj pa ta?
kakšno pesem zdaj igra?
Le v tretjič zapel je pesmico še,
potem ga pa slišal nikdar ni nihčé,
niti videl več.

Iz češčine poslovenil Debeljak Tine.

ŽALOSTNA PRIGODA LISJAKA RJAVCA.

Spisal LUIS PERGAUD. Prevedla dr. ANGELA PISKERNIK.

1.

Bil je spomladni večer, mlačen marčni večer, ki se v ničemer ni razlikoval od drugih, večer s polno luno in močnim vetrom, ki je zadrževal obotavljajoče se popke v njihovih klejastih ječah.

Za Rjavca pa ta večer ni bil kakor drugi.

Že je somrak, ki razpenja čez polja svoje senčne tenčice in viša gore in globí doline, privabil gozdne živali iz njihovih domov. Toda Rjavec je ostal, navidezno brezčuten za tajinstveno življenje, ki je vršalo v tej domačni temi, vkopan za utrjeno luknjo Morejskih pečin, kamor se je bil zatekel davi pred nemiljeno pritiskajočim psom divjega lovca Lazarja, in se ni prav nič pripravljaj, da bi se mešal vanje, kakor je storil sleherni večer.

A v luknji nikakor ni ostal radi tega, ker je morda slutil, da bi bil pohod na bližnjo poseko vzdolž pod vejevjem brezuspešen; kajti lisjak prav dobro ve, da zapuščajo bojzljivi zajci, ki jih vara mesečina in plaši šumenje vej, svoj lož ob večerih s polno luno in močnim vetrom šele zelo pozno v noči; in tudi ne radi vršanja vršičevja, ki ga je veter majal, kajti stari hostar z izvežbanimi ušesi ve prav dobro razločevati človeški hrup od gozdnega šumenja; tudi z utrujenostjo se njegovo dolgo trajno sanjarjenje in nenavadno brezdclje ni dalo več razlagati, ker je počival že ves dan, sprva zleknjen kakor mrtev, od upehanosti po divji pasji gonji, pozneje pa zvit v klopko in naslanjaje svoj tenki smrček na šapi zadnjih nog, da bi ga obvaroval vsakega sitnega in nadležnega dotika.

Sedaj je s podvitimi nogami, z napol odprtimi očmi in s pokonci stoječimi ušesi otrpnil kakor ulit in pustil, da so se po nujni nagonski, tajinstveni ter premogočni doslednosti v njegovih možganih vrstile misli in slike, dovoljne, da so ga držale za pečino, kamor se je bil prerinil skozi režo, ne da bi mu bila branila kaka druga otipljiva zapreka.

Ta Morejska duplina ni bila Rjavčevo običajno bivališče; bila mu je to, kar je oblegancu trdnjavski stolp, v katerem išče zadnjega zavetja, poslednje pribežališče v skrajni nevarnosti.

Še ob zori tega dne je bil zaspal v Irnjevi gošči prav tam, kjer je bil z mojstrskim šavsom strl hrbtenico zajčku, vračajočemu se v lož, in s čigar mesom se je bil napasel.

Tam je dremal, dokler ga ni kraguljček Lazarjevega Čuja brezobzirno vzdramil iz polsna, v katerega sta ga bila zazibala toplota pomladanskega solnca in udobje zadovoljnega želodca.

Med vsemi psi okraja, ki so ga drug za drugim že uspešno podili, ker sta jim pomagala jutranji svit in jesenska rosa, ni poznal Rjavec krvoločnejšega sovražnika od Čuja. Vedel je — preizkusil ga je bil v dragocenih in težkih preizkušnjah — da je pri njem sleherna zvijača zastoj. Čim je lananje ali zvončkanje kraguljčka izdalo njegov prihod, se je Rjavec zagnal z vso hitrosfjo svojih žilavih nog v ravnočrten beg in je, da bi preslepil Lazarja, zoper nagon vseh lisic in zoper lastne navade napravil daleč kje velikanski ovinek, delal okljuke in pentlje kakor zajci in potem, ko je prišel do Morejskih pečin, kakor blisk šinil po brunku kotajočega se kamenja, ki je segal prav do njegove luknje, trdno prepričan, da njegove tace niso zapustile sovražniku toliko sledu, da bi prišel do njega.

To je bil njegov skrajni način rešitve, ki mu ga še noben usoden dogodek ni izpremenil, in tudi ta dan se mu je, kakor navadno, zopet posrečil. Toda Rjavec vkljub temu ni bil miren, kajti zazdelo se mu je, da vidi kakih deset skakljajev od steze za neko bukvijo postavbo divjega lovca Lazarja, Čujevega gospodarja.

Dobro ga je poznal. Toda to pot se ni zdrznil od poka puške, ki je naznanjal vsak spopad teh dveh sovražnikov; to pot ni slišal žvižgati mimo ušes bliskovitega in zbičanega vetra od svinčenk, ki vkljub zimskemu krznu užgejo bolj skeleče in bolj globoke rane kakor ostri črni trn. Bil je v dvomih, in ta negotovost je vzbudila v njem neko nedoločeno skrb: njegov nagon samoohrambe, ki ga je, še preden se je prepričal o svojem žalostnem položaju, držal v brlogu — na robu slutene nevarnosti.

Stisnjen v zadnji kot skalne votline je začul sumljiv šum, ki je bil, če se vzame natančno, lahko tudi samo trkljanje zadnjih kamenčkov, ki so se sprožili pod njegovimi tacami. Toda neka čudna zgradba, kakršne še ni bil nikdar opazil, je očitno ométala to lahko razlago.

Rjavec je vohal past; bil je Lazarjev ujetnik.

Navidezno je bil, kakor da je otrpnil v brezčutno sfingo; toda po sprednjih nogah, tresočih se od zone, ki ga je spreletavala, po ušesnih konicah, ki so vztrepetavale ob močnejših, iz noči prihajajočih šumih, po urnih bliskih očih, ki so širile podolgovate zenice pod napol spuščanim zaslorom trepalnic, se je poznalo, da vse v njem pozorno bedi.

2.

Globoko premišljevanje starega skušenca je trajalo vso noč. Sicer ga pa tudi nič ni priganjalo k odhodu. Želodec, vaje pogostih in dolgo trajnih postov, a zjutraj dovolj naložen s pojedenim me-

som, ki ga je zajček plačal, ga je nasprotno izpodbujal, naj ne zapusti izbranega zavetišča, ki ga je tolikrat varovalo v opasnih urah njegovega življenja.

Dasi je bila noč njegova zaveznica, je bil vendar preveč nezaupljiv, da bi se upal okoristiti z lokavim pokroviteljstvom njene teme in lišine. Čakal je bližnje zore, čuteč, da mu prinese kaj takega novega, kar bo potrdilo njegovo domnevo ali pa okrepilo njegovo nado ter mu omogočilo, da se odloči, kako se ima zadržati.

Ura za uro je minila. Svif lune je postajal jasnejši in je črtal na nebu, ki se je zdelo črno, še bolj črne obrise vej, katerih nabrekli popki na nevidnih skrajnih vejicah so nad gozdom tvorili neko lahno meglico.

Dolge vrste vzporedno naravnane hoste, ki jo je naklestil drvar, potem ko so se bili pričeli dvigati sokovi, so podaljševale umirajoče poganjke v brezkončnost.

Kosi, ki so v mraku tekmovali v živahnosti in žvrgoleli svoje ubrane pesmi na vse štiri vetrove, so že zdavnaj potihnili. Samo bobnenje vetra je počasi in brez prestanka bučalo skozi veje — bučanje, ki ga je od časa do časa nadomestilo skovikanje sov ali vpitje virov; iz bohotne zemlje pa se je dvigal nedoločen vonj, tenek in oster, ki se je zdelo, da nosi v svoji kali vse gozdne vonjave.

Ko je napočil dan, se je pojavil mož in pred njim Čuj. Rjavec je slišal ob vhodu brloga vohljanje psa, ki ga je bil izsledil, in krepko kletev divjega lovca, ki je preračunaval s potrpežljivostjo in vztrajnostjo, ki so jo lisice dobro poznale, padanje cene srebrnega krzna, ki ga je nameraval prav lepo potegniti s trupla svoje končno vendarle ujete žrtve. Medtem pa je lizal Rjavec z rdečim jezikom svoj prekanjeni smrček starega premetenca in si tako na svoj način čestital, da je ušel neposredni nevarnosti ter je pričel iskati načinov, kako bi jo unesel svojemu sovražniku.

Mogoče pa je bilo samo dvoje: ali uteči, ali pa kljubovati lakoti in utruditi potrpljenje ječarja, tako da bi morda verjel, da je jetnik zares ušel, in bi odstranil past. Ta drugi način bi bil samo za v skrajni sili; zato se je takoj odločil za prvega.

Ker je zastavljala past izhod iz duplje, je Rjavec z nogami in gobcem preskrbno preiskal stene svoje ječe. Preiskava je bila kratka: skala zadaj, skala zgoraj, na desni in levi skala: vsak poskus je bil nemogoč. Pod njim v črnkasti prsti so bili v polkrogu vtisnjeni kremplji njegovih tac. Morda je rešitev tu? In takoj je pričel razkopavati mehko prst s pogumom in žilavostjo obupanca.

Do noči je bil izkopal jamo, ki je bila za dober čevelj globoka in obsežna, kakor njegovo telo, —

kar so kremplji njegovih utrujenih tac zaškripali na nečem trdem — bila je skala. Rjavec pa je grebel dalje — še v skalo. Grebel je naprej in naprej, grebel je vso noč, nadejaje se odrešilne špranje v pečini.

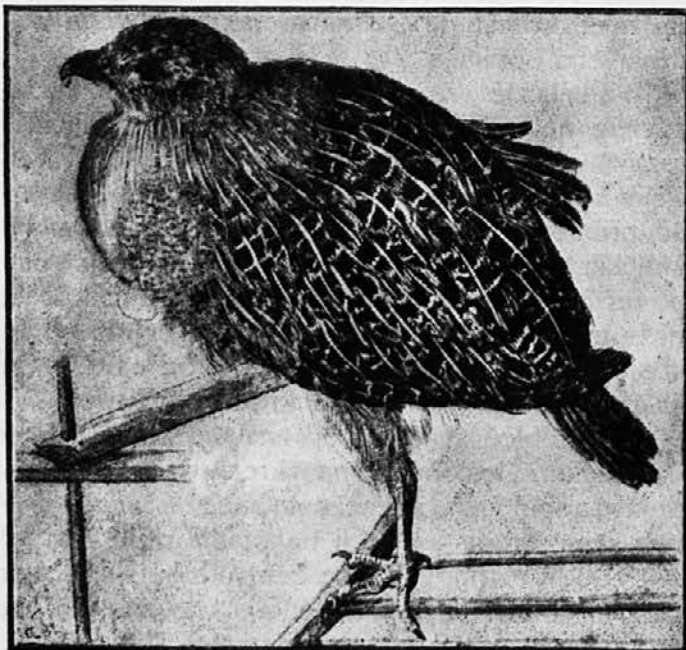
Prav polahko, v nepreganjeni in neusmiljeni krivini so se dvigala skalnata tla neopazno in se zravnila z vhomom dupline, toda skrajno razburjeni lisjak ni tega niti opazil: grebel in praskal je z besnostjo.

Grebel je tri dni in tri noči; ves divji je grizel prsi in cedil črnkasto slino; odrgnil si je kremplje, polomil zobe, obtolkel gobec; vso prst v luknji je preobrnil: neusmiljeno pa je razpenjala skala svoje neprodarno površje in nesrečni jetnik se je sestradan, ves vročičen in sredi žalostne razbrskovine, potem ko se je boril do popolne izčrpanosti svojih moči, zleknil in spal dvanajst ur kakor ubit spanje, kakršno sledi velikim porazom.

3.

Strahovito ščipanje v želodcu, ki je bil že toliko časa izprazen, je prebudil Rjavca sredi žalostnega nereda.

Onstran skalne razpokline pa se je smehljala čista zarja, popki so se razvijali, vse vrste zelenja so kazale veselje nad življenjem pod solncem in koncert taščic in kosov je napolnjeval gozd s spevom svobode, ki je ujetniku grozovito trgala ušesa. Občutek istinitosti mu je zgrabil možgane kakor zgrabijo čeljusti zajčji trebuh. Pripravljen na vse, je počenil na vse štiri, kakor je bilo najbolj prikladno za sanjarjenje, post in — čakanje. Tukaj pred njim pa je kakor strašna pošast in porogljivo izzivanje njegove potrpežljivosti — zijala past.

A. Dürer: Mladi jereb.

Bila je preprosta progla, ki jo je izumil Lazar: dva stebrička, podobna stebroma gilotine, sta držala ploščo iz hrastovine, ki ju je ranko podaljševala. Po bistrourni napravi pa je ta, ob straneh gladka hrastova plošča kakor sekira zdrknila izdajalsko navzdol po utorih, ki so bili vdolbeni v stebriča, kadar je kak vsiljivec krenil skozi ta usodni prehod, ter mu je zdrobila križ.

Zdaj so Rjavčevi možgani, podžgani od lakote, oživili slastne spomine na brezplačne gostije, vzbujajoče razkošne slike o mesu in krvi; nato so pa prešli bolj skromno na zmerno prehranjevanje v zimskih dneh, na poginule krte, požrte ob potih, na paberkovanje rdečih jagod po obranem grmičevju in na lesnike, odkrite pod vlažno gnilobo padlega listja.

O, koliko zajcev je pograbil po križiščih jarokov in poljskih potov, koliko zajčkov je pobil v domači in nemški detelji, koliko prepelice je iznenadil v njihovih gnezdih, koliko jajc je požrešno pogoltnil, koliko kur smelo ukradel za pristavami kljub grožnji velikih psov in kljub kmetovemu streljanju!

Ure, ki so si bile strahotno enake, so se vlekle in z novim ujedanjem v drobu večale njegovo veliko trpljenje.

Da bi pozabil, se je spomnil ravnodušno nepremični Rjavec, tiščeč želodec ob tla, kakor da ga hoče stisniti, starih nevarnosti, katerim je bil ušel: begov med letečimi svinčenkami, okljuk, s katerimi je mešal sled psom, otrovanih vab, ki so zapeljevale njegovo lakoto. Predvsem pa je s strašno natančnostjo videl vstajati iz dna hudih dni ono zimsko noč, katere posameznosti so se vtisnile v njegove možgane; zopet jo je docela preživel, ko mu je šla mimo oči njegovega zanesljivega spomina.

»Zemlja je vsa bela, drevesa so vsa bela, na jasnem nebu pa zvezde, ki migljajo neprijazno, razliváje svoj dvomljiv, mrzli in nekako zlobni svit. Zajci še niso zapustili svojega loža, prepelice so so približale vasem, krki spe v najbolj samotnih kofičkih svojih podzemskih hodnikov; zmrzlih trnuli ni več na trnikah, lesnik ni več na lesnačah. Nič, prav nič razen migljajoče in mehke belote od te kristalne bleščice, ki jo dela mraz še ostrejšo in ki prodira kljub gosti podlanki prav do kože.

Tam daleč spi vas pod zaščito stolpa s pločevinastim šlemom. K njej krene in jo oprezno obkroža; potem pa začne, poln nade na plen, zoževati svoje kroge ter se ji polagoma približuje.

Vse je mirno, le vsake četrt ure se sliši rezek glas, ki ga ura na zvoniku lenobno pošilja v tišino, in kovinski ropot verig, s katerimi rožlja govedo, prebujeno iz spanja.

Močan duh po mesu mu dospe do nosa: brez dvoma je v bližini kaka ostavljena crkovina in njeno nagnivanje ščegeta slastno njegov izlačnjeni vonj. Oprezno se plazi ob obzidju, izrabljáje senco dreves, dokler ne leži nekaj skokov od kraja, kjer je ugenil mrhovino, kakor rjava lisa na deviški beloti snega.

Hiša nasproti trdno spi; zdi se, kakor da potrjuje mirna odprtina velikega okna njeno praznost ali njeno spanje.

Toda Rjavec je nezaupljiv. Gnan po svoji nagonski doslednosti se srčno in z vso naglico zapodi na odprto mesto in pride, oči upiraje v sumljivo okno, ne da bi se ustavil, do pred mrhovine. Nihče drugi bi ne bil nič opazil; toda predirljivo oko starega divjaka je videlo, kako se v zgornjem vogalu ene oknice svetlika sicer pa zelo neznačen rdečkast odsev, to je zadostovalo, da je točno razumel.

Lahko da človek tam zadaj baše puško in se pripravlja na strel: te svinčenske ne bodo zanj! Kajti Rjavec je prepričan, da bedi za tem molčečim oknom mož, eden njegovih sovražnikov, ubijalec njegovega plemena. Ugasnil je luč, da bi verjeli, da spi, toda oddušnice peči, ki jih je pozabil zapreti, izdajajo njegovo navzočnost. Rjavec, ki je že slišal strele v noči, je vedel, zakaj mož bedi. Kdo ve, koliko drugih, manj nezaupljivih, je plačalo z življenjem, ker so se neoprezno izpostavili za tako lepo tarčo ubijalčevemu strelu! In Rjavec je obnovil dramo: Človek sedi mirno v tajinstveni hiši in računa na bedo živali, nudi njihovi lakoti kako vabo, da se utešijo, potem pa, ko pride trenutek, ustrelji, zakrič v zavezniški temi, svoje žrtve skozi napol odprto okno.

Tukaj so poginili njegovi gozdni bratje, ki so se drznili do vasi, a so bili manj samoobvladni od njega in nikoli več jih ni videl.

In Rjavec se napoti z drobnimi koraki in venomer pouhnjeno nazaj proti gozdu, kar se na vrhu nekega zidu v svetlobi odrazi mačja senca. Njegove velike temne oči se zadero v svetlikajoče se zenice domače mačke in s strahovitim skokom se požene za njo.

Mačka dobro ve, da grozeč s kremplji, dovoljnimi da brzda smelost psov, ne more zadržati naskoka starega divjaka in da je tudi beg ne more več rešiti pred Rjavcem. Toda jablana je blizu. Doseže jo in že zableza po njej, pa ji prepreči rešitev šavs suhih zob — in že jo sovražnik spretno konča.

In skozi molčečo noč se razlegne zlovešče in zateglo mijavkanje, krik v smrtni uri, od katerega še dolgo časa lajajo na pragu svojih hišic ali v hlevih vsi psi po vasi in po sosednih kmetijah.«

Pa še drugi spomini so vriskali ali trepetali v njem, ure pa so po polževo lezle v svoji enoličnosti in dnevi so se vlekli kakor večnost.

Nato so se Rjavčeve misli zmedle in zbledle; spomini na site ure so se mu kakor grozovita strašila mešali v strahotne slike: fantastična kola zajcev so rajala okoli njega, streljaje s puškami nanj, in ti streli so mu orali kožo, odnašaje dlako v dolgih kosmih, ne da bi se jim ga posrečilo končati. Prijela ga je huda mrzlica. Njegov črni, sicer tako mrzli smrček, je postal vroč, oči so pordele, lakočnice so utripale, njegov dolgi in tenki jezik mu je kakor mokra in zmečkana cunjica visel iz gobca; od časa do časa se je na koncu žlebastega jezika zaiskrila kaplja slin, katero je z nebrižno kretnjo vrgel zopet nazaj v svoj pekoči gobec, da bi si ga ohladil.

Čas je hitel. Rjavec je čutil past in je skušal doumeti nevarnost, da bi se ji izognil; toda njegovi divjaški možgani niso razumeli nič o človeški mehaniki, in pred tem nepoznanim nečem, polnim strahotne tajinstvenosti, je dal prednost lakoti v varnem zavetju.

Neko jutro je doživel veselje in je zopet veroval v svojo osvoboditev. Prišel je mož. Ostal je nekoliko trenutkov, nekaj premeknil in zopet odšel. Toda grozna kletev, s katero je poudaril svoj odhod, je zapustila v lisjakovem srcu zelo dvomljivo nado. Lazar je samo preizkusil past, prišel pa je zdaj ob zori sleherni dan, sluteč, da je konec blizu.

Med tem časom je vročica mučila Rjavca bolj in bolj. Zdaj se je zleknil za več minut in je obupano sopihal, zdaj se je zopet dvignil in se vrtel naokrog v svoji ječi, da bi izteknil izhod, ki se ga je vedno nadejal, ne da bi ga kdaj našel.

Srpasta luna, luna zadnjega krajca, popolnoma rdeča luna je plezala po nebesnem svodu. Ni-li to kos krvavečega mesa, ki ga kruša sila vlačí po nebu na krožniku iz oblakov! Ne premaknivši se, je obrnil lisjak proti luni svoj shujšani vrat, svoj blede smrček, svoje izbuljene oči. Kakor prvi večer njegovega ujetništva, se je razlegalo po zelenih livadah bučanje silnega vetra in Rjavcu se je zdelo, da sliši naraščajoče in pojemajoče lajanje ogromne tolpe psov, ki so se polagoma bližale; ali pa je imel šumenje v možganih za žuborenje studenca, in da bi v njem ugasil morečo žejo, se je vrtil brez prestanka okoli samega sebe ter iskal na vseh straneh vode, čiste vode.

Jutranja zarja enajstega dne je lila svoj mlečnati svit po vrhovih sosednih gozdov. Lisjaku je bilo treba končati ter se je odločil. Ko je z neverjetno silo okrepil svoje uboge shujšane noge, je mahoma in ne da bi se ozrl, napravil obupen skok ter se pognal v neznanu...

A. Dürer: Sova.

4.

Z vidno okornostjo, s katero je zakrival živahnost svoje hoje, se je spenjal Lazar ta dan kakor vse prejšnje dni gori po ozki soteski, v kateri so napravili žebli njegovih obsežnih čevljev s svojimi težkimi odtiski lahko stezico, ki je segala prav do Rjavčeve ječe. Dobro vzgojeni pes, zvesti Čuj, je šel nekaj korakov pred njim. Pri iskanju plena navadno ni Čuj nikdar prekoračil neke razdalje, ki sta jo umerila dolgoletna navada in neki medsebojni sporazum. Ta dan pa je bil Lazar primoran s kratkimi in ponovnimi žvižgi opominjati starega tovariša na davni dogovor.

Z nosom proti vetru in mahaje z repom je Čuj zavohal plen in Lazar, ki je premišljeval Rjavčevo usodo, si je mel od veselja svoje debele žuljave roke. Toda se ni podvizal, temveč šel svojo pot naprej proti lisjačini, kjer se je na vse štiri utaboril pes, ki je bil prišel pred njim, z napetim smrčkom, z uprtimi očmi, usločenim životom in otrplim repom ter čakal samo na navzočnost in znamenje svojega gospodarja, da plane.

Pod težko hrastovo ploščo, ki se je sprožila nanj, je ležal na desnem boku shujšani in na pol ogoljeni Rjavec, ujet za zadnji konec v past, ki ga je bila prijela v sklepu bedra in, položivši ga

malo na bok, obvarovala ubežnikovo hrbtnico pred smrtnim udarcem. Belkast sluz mu je tekel iz nosnic, velike rdeče in krmežljave oči so se mu zaprle pri udarcu, od katerega je odmedlel. Morda je minulo četrt ure, da je ležal tako, ko se je pojavil Lazar.

Kislo in prezirčno smehljanje Lazarjevo je pričalo, kako mu je zmagoslavje skopnelo od malote vrednosti, ki jo je imel premaganec zanj. Koža ni bila vredna piškavega oreha, in kateri siromak (po običaju se pusiti meso zmrzniti, da se mu tako deloma vzame zoprni duh), pa če bi bil še tako lačen, bi se upal lotiti tako ničastih ostankov...

Kar vidi divji lovec, ki je pozorno opazoval svojo žrtev, kako so Rjavcu zadržtele lakotnice. Le-ta je bil zares samo nezavesten.

Brž je šinila Lazarju v glavo neka misel, divja misel, polna maščevalnosti in norčavosti.

Vedno molčeč je snel Čuju ogrljak, ki ga je nateknil lisjaku za vrat, ter začel brskati po žepih starih raševnatih hlač, ki so kazale na lice višnjevkast votek iz bombaža. Iz koščkov motvoza, ki jih je privlekel na dan, je spletel zelo hitro trden nagobčnik, v katerega je vteknil gobec starega premetenca, zvezal le-temu z žepnim robcem zadnji nogi, razložil past in jo skril v bližnjo goščavo; nato je zgrabil z obema rokama lisjaka za vse štiri, ga vrgel na rame kakor ovratnik in se vrnil z istimi svojimi naglimi in težkimi koraki v vas.

Čuj je sledil od zadaj z očmi, prikovanimi v koničasti smrček, ki je poskakoval na lovčevi rami.

Enakomerna hoja, toplota solnca ter vonjavi, čisti zrak tega lepega pomladnega jutra so Rjavcu polagoma vrnili čute.

Prvi občutek je bil zelo sladek, občutek olajšanja in lahкости, ki je bil popolnoma nasproten silni bolečini in grozni tesnobi, ki jo je okusil, začutivši past, ki ga je bila zagrabila; nato mu je prijetno širjenje pljuč od sveže in dehteče sape zbudilo sorodne spomine na one čase, ko se je prost klatil po gozdovih. Slednjič ga je obšlo nezavedno veselje, da je skozi svoje krmežljave oči zopet videl zdravo jasnino in užival ljubo solnce, ki je vstajalo na obzorju.

Toda bolj ko se mu je vračala zavest, bolj so se unašali tudi njegovi občutki. Najprej je začutil na tacah in na vratu nadležen pritisk in glava mu je bila težka; potem ga je tuj vonj, vonj po človeku in psu, zajedajoč se v njegove brezspominske možgane, s sirovo silo poklical nazaj v resničnost. Široko je odprl svoje velike vročične oči in je videl vse: moža, ki ga je nesel, psa, ki mu je sledil, svoje tace v kleščah trdih lovčevih rok in daleč tam vas s svojimi bazaltnimi strehami, skrivnostno vas, polno pasti in sovražnikov.

Od obupa in nagona je bil v vsi notranjosti skozinskozi napet, svoje mišice pa je strahovito ohlapil, da bi poskusil izmuzniti se Lazarju in zbežati skozi gozd. Toda mož je pazil; močnejše je stisnil svoje grčave pesti, da so še tesneje objele in mečkale nesrečnikove tace in tudi Čuj je z značilnim renčanjem potrjeval svojo neizprosno pazljivost.

Še strašnejša groza, od katere je pozabil vse: lakoto, žejo in trpljenje, je začela mučiti Rjavčeve možgane. Nevarnost je menjala obliko, toda bila je bolj neposredna, gofova in strašna. Skoro mu je bilo žal groznih ur, ko je umiral od lakote v luknji, in vprašal se je, katere muke so mu še namenjene, preden pogine.

Videl se je privezanega za vse štiri in izročnega pasjim zobem ali pa za tarčo Lazarjevimi strelom. Videl se je že odrtega, s še drgetajočim mesom in zdrobljenimi kostmi, in zdelo se mu je, da čuti, kako se v njegove mišice zarivajo ostre svinčenke ter ostanejo zarite kakor neizdirljiv trn, in ki skozi njih luknje teče kri, teče in teče brez prestanka in brez pomoči.

Čuj je že kazal svoje ostre zobe, in da bi na to izzivanje odgovoril, je tudi Rjavec suvaje s smrčkom, pokazal skozi zanke nagobčnika svoje brezbarvne dlesne, iz katerih so štrleli ostri čekani. Ej, kako rad bi bil ugriznil rablja, ki ga je nesel, toda le-ta je bil gofov da je varen, in neusmiljeni šaljivec je tiho se smehljaje nadaljeval svojo pot v vas.

Od tam je slišal lisjak šume, ki jih je skoraj vse poznal, ker se jih je bil že prej od daleč naučil razločevati: nobeden mu ni bil nevažen; nekateri

Anton Plestenjak: Kmečka domačija.

so se prav posebno tikali njegovega življenja kot mačjega lovca in ljubitelja gospodarskega dvo-rišča; drugi zopet, in sicer najbolj strašni, so ga opominjali, da sta človek in njegov verni drug, pes, sovražnika, na katerih milost ne sme nikdar računati; tu je bilo mukanje krav, škripanje voz, kokodakanje kokoši, lajanje psov in vreščanje paglavcev, ki so se igrali in se prerekali na hišnih pragih. Ujetnik se je že videl obdanega od divjega kroga, od trojnega nepremagljivega ploča sovražnikov, in bolj in bolj je čutil pogubo, ki jo je bilo nemogoče zagovoriti.

Na srečo zanj je Lazar stanoval v hišici, stoječi nekoliko bolj zase. Zavil je v ozko ulico z glogovo sečjo na obeh straneh, kjer so fantalini, ki so trgali vijolice, ostrmeli nad čudno in hudo živaljo, ki jo je prinesel in ga spremili do njegovega stanovanja.

V sobi s pečjo je s konopcem privezal Rjavca k posteljni nogi in pozajtrkoval skledo vroče juhe, ki mu jo je žena prinesla; potem je šel po svojih dnevnih opravkih, pustivši v Čujevem varstvu starega otorbanega Rjavca, ki je ves čas pričakoval, kdaj se bo pes zagnal vanj in ga raztrgal.

Toda nič takega se ni zgodilo. Čuj se je zadovoljil s tem, da se je zvil v klopko, legel na platneno vrečo pri peči in ga ošinil od časa do časa s sovražnim pogledom, zavedajoč se odgovornosti, ki jo je imel.

Kričanje, prerekanje in smejanje otrok — ves ta hrup je zagrnil ujetnika v tesnobno vzdušje. Vsi vaški paglavci, obveščeni od očividcev, so prežali okoli hiše v nadi, da bodo tudi kaj videli.

Včasih se je kak drznejši izmed njih vzpel do okna, tvegala hiter pogled v tajinstveno sobo, pa je, ko so ga drugi izpraševali, a ni nič videl, skrivnostno molčal, češ — saj se razume.

Ta hrup je imel Rjavec za pretnjo. Neka potrtost je vedno bolj in bolj zajemala njegove možgane. Zbegan od toliko dogodkov si ni vedel več kaj in je omedlel. Ni zapazil, da se je nagibal dan, a se je zdrznil, ko se je vrnil lovec z mnogimi drugimi sovražniki istega vonja, ki so spuščali iz svojih pip dolge puhe modrega dima. Smejali so se.

Rjavec ni poznal tobakovega vonja; stisnil mu je nos in grlo kakor davéči oznanjevalec smrti. Smeha ni razumel. Če je mogel Čuj, ta premeteni opazovalec, razumeti, da so mu ti zunanji znaki pri njegovem gospodarju v skladu z božanjem in z dobrimi založaji; če so Čuj sam, kakor tudi mnogi drugi njegovi sovrstniki poskušali z bolj ali manj ljubeznivim vihanjem šob razodeti človeku svojo dobro voljo in svojo pokornost, se to ni moglo reči o starem lisjaku, ki v tem razodevanju ni videl drugega kakor od tobaka rumene škrbaste zobe, ki so štrleli iz divjih čeljusti, in trebuhe, ki so poska-

kovali, kakor bi hoteli tudi sami popasti poželen plen.

Rjavec si je mogel postaviti odnošaje samo med temi zobmi, ki jih je videl štrleti, in temi trebuh, ki jih je videl majati se, in to je bil zanj strašen znak nevarnosti in grožnje.

Lazar je govoril mahaje z rokami in usta so mu postala večja in zobje so postali daljši, trebuh se je gibal silneje in obrazi so postali strahotnejši. Odločitev je bila blizu. Mirno, kakor bi šlo za ureditev zadnjih priprav, so sedeli možje, dočim je Lazar prigočeval orodje, ki naj bi služilo mučenju obsojenca; ta pa se je stiskal v kot pri postelji in se zaman trudil, da bi se skrnil in bi se bil najrajši stópil in pa izginil.

Slednjč se je zdelo, da je lovec gotov. V eni roki je držal neko črno čeljust iz kovine, v drugi majhno votlo kovinasto kroglico, z dvema okroglima luknjicama zgoraj, ki sta bili kakor dvoje mrtvaških oči, in s široko špranjo spodaj, podobno ustom, raztegnjenim v zloben smeh.

Nenadoma je skočil k Rjavcu ter mu stisnil prsi in vrat med svoja kolena. Lisjak je čutil, da je izgubljen, in po brezuspešnem poskusu, da bi se uprl — saj je bila izključena vsaka najmanjša nada — se je vdal v usodo. Čutil je, kako mu je mrzla žica objela vrat, kako so se kovinaste čeljusti, jeklene klešče, na tej žici mahoma zaprle in začutil je nov ogrljak, ki se je na njegovem vratu bolj in bolj zategoval v neizprosno zadrigo... Zadržali ga bodo!

Toda Lazar je vtaknil prst med vrat in žico ter prekinil mučenje, odprl Čujev usnjeni ogrljak ter ga vrgel proč. Potem je zgrabil preplašenega Rjavca za kovinasto kroglo ter ga vlekel proti vratom, spremljan od divjega in neusmiljenega zbora ljudi.

Anton Plestenjak: Stara hiša.

Anton Plestenjak: Džamija v Prištini.

Lovec je vlekel Rjavca profi kalu, odkoder se je, kakor bi bisere raztresal, razlegalo regljanje žab, in še preden je mogel lisjak razumeti, kaj se prav za prav godi, ga je Lazar s strahovito brcjo v zadek pognal v temno noč.

5.

Lisjak niti ni poskušal, da bi razumel, in kakor se poganja riba, ki jo je vrglo na suho, proti reki, tako jo je ubral zgolj po nagonu tudi on z vso hitrostjo profi rojstnemu gozdu. Toda groza — Čujev kraguljček, prav tisti usodni kraguljček, ki ga je bil prebudil v robidovju pri ostankih zajca, mu je sledil na begu.

Ne, to ni bila nikaka prevara, to je bil zares kraguljček, ki se je s svojimi tenkimi in suvajočimi glasovi razločno odražal od spokojnega cvrčanja in žuženja žuželk.

Čuj se ni glásil s svojim rednim in zateglim javkom, ki se je razlegal, kadar ga je gonil po sledi in od katerega mu je ves gozd odmeval. To tiho zasledovanje je bilo tembolj mučno in strahovito radi skrivnosti, v katero je bilo zavito. Brez dvoma pritiska pes za njim, morda se pripravlja, da ga zgrabi in lisjaku je bilo, kakor da vsak trenutek čuti, kako mu oster zob predira kožo. Že se mu je zdelo, da čuje natezanje mišic na nogah slednika, trudečega se, da bi ga dohitel, in naglo sapo njegovih pljuč.

Bila je borba hitrosti, brezupna borba, v kateri mora zmagati oni, ki ima boljše mišice in ki je vztrajnejši.

V tem pa mu je bil kraguljček, ne da bi ga dohiteval ne da bi zaostajal, slanovitno za petami. Bil je junaški boj, toda neenak: na eni strani pes, ves čil in osvete željan, na drugi pa Rjavec, sestradan po enajstdnevem postu, oslabiljen po mrzlici in vzdržan samo po življenskem nagonu, ki mu je veleval napeti zadnje sile, preden se preda usodi.

S podvojeno brzino se je ugreznil v noč; nič ni gledal, nič čutil, nič videl. Nič ni slišal razen glasu kraguljčka, čigar sleherni zvončklijaj je kakor udar z bičem užigal njegov omahujoči pogum, dvigal njegove spolikajoče se tace in — ranko z okrepčevalnim oljem natiral njegove izmučene mišice.

Rob gozda s svojim nizkim, z mahovjem poraslim, kamenitim, mestoma podrtim zidom in s svojim napol zasutim jarkom je bil blizu; z enim samim skokom se je pognal čez zid skozi vrzel ob odprtni rova, odkoder so prihajali navadno zajci na pašo. Brez pomisleka je planil čez, pognala ga je nagonaska sila, ki mu je šepetala, da bo morda pes popustil njegovo sled in tekel za zajcem, pocedivšim jo pred njima. Toda Čuj je bil trdovraten in ž njim je kraguljček nadaljeval svoje zvončkanje.

Ravnočrtni jarek, ki ga gozdarji niso bili otrebili, se je ranko v skoku spenjal profi neki višini, kakor neizmeren lok zelenja, odkoder so najnižje veje visele kakor cvetne kite. Skozi njihovo mrežje so se molče prižigale zvezde, kosi so začeli v sto različnih napevih prepevati večerne pesmi in neštete trume rjavih hroščev, ki so se vzdignile na polju in letele profi mlademu gozdnemu zelenju, so šumele kakor daljen in močan val, ki je zdaj naraščal zdaj upadal.

Rjavec je bežal, bežal na smrt, ne oziraje se puščal za sabo kamenite ograje jarkov, preskočil eno, da bi prišel čez drugo, hitel skozi grmovje na jaso in preko jase na ravan, a vedno ga je zasledoval neizprosni kraguljček.

Luna je vzhajala. Rjavec je zopet prispel do hoste, potem do zarasle goščave, skozi katero je zbog spretnosti starega hostnika smuknil hitro kakor senca preko zida in kjer je močno upal, da bo pod zavejtem robidovja in srobotja zmešal sled srditemu psu, ki ga je gonil.

Izogibal se je hrastom in se plazil pod zapletenim robidovjem, ki ga je zbadalo spotoma, ne da bi ustavil ali ublažil svoj blazni tek; izginjal je v predore mlade rašče, da je pet, šest korakov dalje zopet odskočil od lise svetlobnega curka, vedno in vedno pa se je glasilo za njim cingljanje kraguljčka kakor njegov mrtvaški zvonček, kakor enolično in neprestano pojoč navček.

Njegovi skoki so dramili živali, presenečene ptice so hrupoma vzprhutavale, črne preseke so se izgubljale v zlokobnem mraku gozdne podraščine. Sove in skovirji, ki jih je privabilo zvončkanje kraguljčka, so s svojim tihim poletom spremljali to čudno dirko in s svojimi mehкими perutmi krožili nad Rjavčevo glavo.

Odločno se je spustil lisjak v najbolj gosto goščavo; za trenutek ga je v teku ustavila neka sroboť, s silovitim poskokom jo je raztrgal ter dirjal naprej — kraguljčka pa ni bilo več slišati. Up je napolnil prsi beguncu in napel njegove mišice z novo silo. Brezdvomno ga je Čuj izgubil izpred oči, on pa je brzel kakor puščica naravnost pred njim. Tekel je dvesto, morda tristo skokov v tej tišini, polni upanja, potem pa se je ustavil, da bi se bolje uveril, da je sam, in se ozrl nazaj.

Ni bil še obrnil glave, pa je tenki in pretrgani glas kraguljčka znova presunil njegova ušesa in ga z vso grozo negotovosti pognal v nov beg skozi gozd.

Tekel je vso noč brez odmora, tekel tako dolgo, dokler se mu njegove uboge zatekle in okorele noge niso izpodmeknile izpod trupla in ga vrgle ob tla, kakor mrtvo capo, par korakov od studenca, kamor se je brez zavesten in na pol mrtev zvalil brez pogleda in brez tožbe.

In takoj je obmolknil kraguljček, kakor da je svojo nalogo končal. (Konec prihodnjíč.)

MORJE, MORJE SINJE.

Spisala LEA FATUR.

Ko dremlje Učka gora in se skrivata v mraku Veprinac in stara Kastva; ko žari zvezda nad Trsatom in je Reka kakor zvezdnato nebo; ko dehti rdeče Brinje nad Préluko in se zavija cesta nad njo v molk; ko se lomijo pljuskajoči valovi ob skale Préluke in stresajo robidovje, močijo mah in praproť, tedaj se napravlja fant izpod Kastve snubit.

Tomič Grgurinov v lki se je napravljal »na frej« k Mateji Rubeševi nad Préluko. Slekkel je svojo modro mornariško obleko in se oblekel v pražnjo, črno. Okrtačil se je pred širokim ognjiščem v prostorni kuhinji, pogledal ponosno na vrsto lepo pisanih skodelic in majolik v skledniku ob steni, ki jih je bil prinesel iz daljnjih dežel, pogledal svojo mater, ki je naglo pletla debelo, volneno nogavico, in se pogledal v zrcalo ob vratih. Nasmehnil se je sam sebi in nasmejal se je materi.

Obraz, ki gleda iz zrcala, je kakor iz brona. Pravilno začrtan, opaljen od solnca in vetra, trd in miren. Obraz mornarja, ki je zrastel ob morju in se zrastel z njim; obraz gospodarja morja. Komu se bo pokorila nemirna, potuhnjena gladina, če ne

Anton Plestenjak: Drevored.

sinovom svojih bregov? Naš mornar — najboljši mornar sveta! Še gre po bregovih Istre in Primorja, gre po svetu glas o Tomislavovi mornarici; še se glasi pesem, kako se je klanjal Benečan hrvaškemu kralju, kako so bežale njegove ladje pred drznimi mornarji Uskoki. Tisoč let slavi bokeljski mornar svojo slavo, cesar Karel V. je najemal ladje in moštvo od Dubrovčana; Kolumba je spremljal na poti iskanja novega sveta mornar z jadranskih bregov. »Od pradavna je to, majko, da umiramo za to morje sinje in da bomo umirali zanj. Naš hraniatelj je, in zakaj bi ne bil naš grob? Da bi šla po svetu kakor jaz, bi brala, kaj je zapisano na trgovski hiši v Amsterdamu. Zapisano je: Navigare necesse est, vivere non necesse est. To se pravi, majko: Ni življenja brez morja, torej moraš dati življenje zanj, za potrebe drugih. Če zaziblje morje mornarja, — kaj je malo fantov po naših gorah in bregovih, ki hite na njegovo mesto? Morje je naša usoda.«

Urno so se gibali suhi skrčeni prsti Grgurinke Tereze, urno je gibala uvele usnice:

»Daj, Tomič, lepi moj — daj! Dogovori se nočoj z Rubeševimi in pojdi jutri po karte. Zakaj jih nisi še vzel? Treba jih je priložiti prošnji, da boš dobil službo pri pošti. Bome! Lahka, dobra služba v Opatiji. Pomagala nam je gospa, ki ji nosim mleko. Lepa služba! In da nam pomaga sveti Nikola, boš dočakal z Matejo vnukov vnuke, saj pravijo Kranjci, da ni nikjer toliko starih ljudi kakor v Kastavščini. To stori naš zrak, naša polenta in riba, Tomič!«

Tomič je zgenil široka pleča in si počesal kuštrave lase s čela, te trmaste lase, ki jih krtači veter in izmiva morska pena. Pogledal je mater in se zasmejal, da je videla njegove zdrave

zobe, ki jih ni počrnil tobak in jih ni izjedla jedka voda. Mati mu govori o zdravju! Zgodaj se je postarala kakor večina teh žensk, ki prevlečejo vse na svojem ubogem hrbtu. V žalni obleki, ki jo bo nosila po starem kastovskem običaju po možu mornarju vse svoje dni, je videti še bolj strta in medla. In kopno zemljo hvali na račun morja! Morja, ki je zdravje in veselje — ej, ne stara se mornar, mati, vedno mu je duša vedra, mlada!

A mati vedno: »Da se ne boš potikal stavec, ves v zaplatah po pomolih in gledal za barkami.« Hišico je sezidala s svojim prislužkom in njegovimi prihranki. Skalam je otela prostor za njivico. V košu je prinašala prst in gnoj, v brenli vode. Že je razpeljana trta po lafniku, nasejane so murve, voda živica je v bregu nad hišo. Skoraj vse zidarske potrebščine je znosila uboga mati na svojih oguljenih ramah...

Mati si popravi črni robec na glavi in sili: »Daj, dogovori se, kada i kuda! Zapisali bomo, koliko obleke in perila prinese nevesta. Lepo jo je opremila Kata, vse po novem kakor v Opatiji. Na Kranjskem dobijo dekleta tudi denar, pri nas je denar njena zlatina. Aj, ima ti Mateja, ima prstanov, verižic, uhanov! In prstani od dragega Tomiča so najlepši. Zadnji prstan pred poroko ji daš nocoj, pa bo devotka izprošena. Jaz sem ti, Tomič moj, napletla petdeset parov nogavic; srajc in breguš je

v omari po dvakrat dvanajst. Postelja je z Grobniškega polja, iz suhega javorjevega lesa, široka, da vas lahko četvero spi na njej. Blazine in blazinjak sem nabasala z volno mladih ovac, koperta* je bela, kupljena na Reki, omare so gosposke, kakor pri kapetanih.«

Tomič je vrgel krtačo na mizo in prijel za kljuko kuhinjskih vrat. Mati je hitela za njim k vratom in dokončala svojo sliko sopeče:

»Dobro ti bo, sinko moj, ob Mateji. Rodila bo brajda, njiva bo dala krompirja in brokole, repe, fižola in polente-bo vsak dan dovolj; ribe boš vzel morju, česen, luk in kozjek ti bodo varovali zdravje in sveta Lucija oči. Pod brajdo in murvo boš pestoval sina in gledal na morje, pa ti ne bo žal jadra, ko izgine ob Puntji. Ti boš doma!«

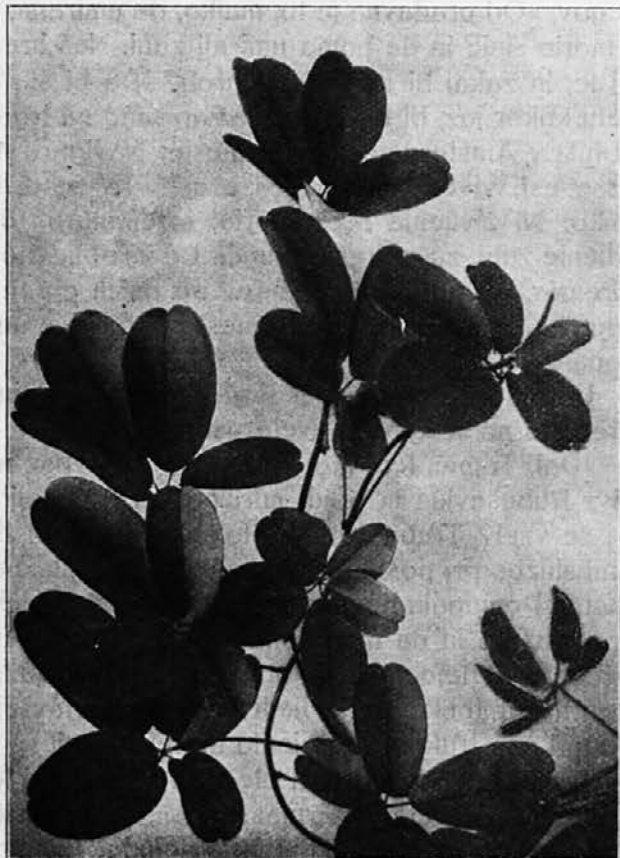
Na poti ob morju je zaprhutala preplašena ptica, zaljubljeni pari po klopeh so umolknili, sledili so naglemu koraku Tomičevemu in se nasmehili: »Na frej gre!«

Mimo nasadov, mimo majhne opatijske cerkve, mimo vil in palač, mimo dremajočih pinij in širokih lopatik je hitel Tomič. Ustavilo ga je ob kipu Žalostne matere božje. Kakor da je zaklicalo iz morja: »Postoj — pomisli!«

In je stal Tomič, gledal, gledal morje, črn obris otokov. Spomnil se je tuje gospe, ki je hodila tu sem gledat na morje in vila roke in klicala sina edinca. Bil je šel zvečer s čolnom proti Reki, dasi je dajala rdeča luč znak, da prihaja nevihta. In se ni vrnil. »Kakor tebi, prebada tudi meni nož srce,« je zapisalo v kamen boleče srce materino. Ni bilo daleč od brega in ni bila posebno huda nevihta, ko je utonil mladi, tuji gospod. »Morje ga je hotelo imeti,« so rekli mornarji in so si pokimavali, tlačili tobak v pipice in pravili o žrtvah, ki jih izbira morje in ki mu ne uidejo.

Tomič je mislil na svojo mater, ki se boji tako zanj, in mu je bilo nakrat težko. Zasmehoval je tolikokrat njene prošnje. A to morje, skrivnostno in nerazumljivo, si izbira res svoje žrtve. Morje ljubi mornarja, vabi ga k sebi, mami...

Rahlo pljuska, šepče iz globine, na belih penah se prikaže zelenolasa glavica, v mokrih kodrih se svetli venec iz biserov in silja. Morska deklica vabi s prebelimi rokami, šepče, se smeje: »Tomič Ogrurinov! Ne hodi na frej, ne zgovarjaj se z Matejo Rubeševu, saj si ti naš, tako naš... Lepša kakor kočica v lki je palača pod morjem, močnejša kakor Matejina — je ljubezen morja. Ti si naš, Tomo! Že ko si se igral ob bregu, te je morje kropilo in izvolilo zase. In kaj se nisi zaobljubil morju? Da boš brodil po njem vse žive dni, si prisegel, a zdaj te ustavlja ženska? Kaj hočeš ženi, mornar?

Akábia quináfa.

* Pregrinjalo za na posteljo.

Povsod te čakajo lepa dekleta, povesele se, a ne veži srca nanje, mornar, ne dajaj prstana — ne boš objemal neveste...«

Tomič se križa, beži na cesto, se vzpenja v breg, hiti napram ognju, ki sveti iz kuhinje Rubeševih. »So te pripodile vile!« se prestraši Rubeševka in pokropi naglo Tomiča z vodo, »da mu ne bude ča,« Mateja kuha črno kavo, stari Mate Rubeša pa si pogladi rdečkasto brado in pravi, kako je podila njega nekoč vila z nožem vso noč po Rukovacu, da je bil ves raztrgan in zmeden.

Govorili so in se dogovorili. Mateja je rdela od veselja in zagotavljala Tomiču, da ne spi nikdar, kadar je on, dragi, na morju, in da se ozira ona samo na Trsat in da je šla že tolikrat po kolenih okoli oltarja na Trsatu in obljubila debelo svečo, če bo ostal Tomič vendar doma.

Ko se je poslavljajl Tomič od Rubeševih, so že ugašale zvezde, morje je ležalo mirno in veličastno v jutranjem mraku, veter je podil sence in prikazni noči. Še listo dopoldne je odveslal Tomič na Reko po svoje listine. Pri Opaliji je pogledal plašno na kip Žalostne matere božje — zdelo se mu je, da se je spremenil kip v zgrbančeno postavo njegove matere, ki izteza roke proti njemu in preklinja valove: »Oj, vi, grde zveri sive...«

Srce mu je bilo zopet težko kakor ponoči. Zamišljen, s sklonjeno glavo, je prišel v mornariški urad. Kakor da je na smrt obsojen, mu je bilo, ko je vprašal za svoje listine. »Ženim se«, je pojasnil uradniku, staremu kapetanu, ki ni več vozil. »Hoho!« se je zakrohotal kapetan. »Ti nisi kaj vesel ženin. Kaj ne? Lepše neveste kakor je Adrija ni za mornarja.« Tomič je držal klobuk v roki in pravil o materini želji. Kapetan se je zasmel: »In Tomič, najbolj vražji vseh mornarjev, bo sadil kapus in brokole? Pa to je za starce, sinko moj, tebe še kliče morje!« Tomič je gledal v kapetana, kakor da mu odkriva veliko, veselo skrivnost. Kar oživel je mornar v njem, mornar, ki se upira puste, nu življenju na suhi, prašni, zadehli zemlji. In baš tedaj je prišel Tomičev kapetan, kapetan »Creskinje«, s katero je Tomič že toliko prevozil. Rdeč in vesel kapetan je bil nekaj zaskrbljen, ko je zagledal Tomiča, ga udaril po rami in zavpil: »Stotisoč strel! To je moj Tomič! Takoj greš z menoj! V dveh urah odplujemo. Barto, ki sem ga najel namesto tebe, je zbolel, in jaz sem v veliki zadregi. Kaj ženitev in ženske čenče! Nekaj dni sem ali tja, svojega starega ne smeš zapustiti, Mateja te pa počaka.«

Kakor da mu je padla vsa teža z duše, se je vzravnal Tomič. Zaljubljeno je pogledal na morje in prihrdil kapetanu, da je to najlepša nevesta za mornarja. Enkrat še na tvojih valovih, Adrija, ti ključ sveta, enkrat še...

Ribič Dane je pripeljal v lko čoln in prinesel poročilo: »Potrpite še nekaj dni, nisem mogel odreči kapetanu.«

Orgurinka se je prišla za mizo pod brajdo in zastokala: »Moje sanje! Kaj kapetan! Izvabilo ga je, pogubilo ga bo to nesrečno morje...«

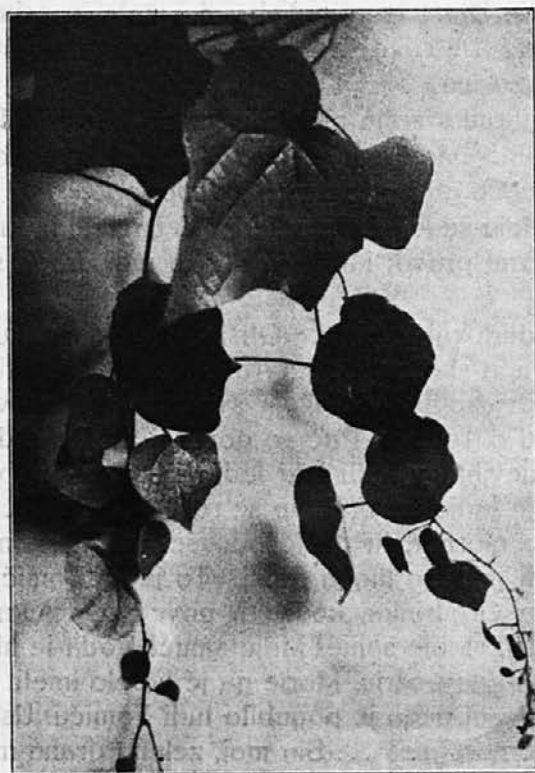
Mateja se je jokala in pela: »Vi, mladi mornaril! Skažite mi pravo: kamo je otišao moj dragi, sudjeni?«

In odgovorila si je: »Otišao je k moru, kupovat robu, a skorom će se vratiti u milo domovinu.«

Dnevi so bili dolgi — svinčeni. Nikakovega poročila o Tomiču. Pač so govorili na Reki, da je zajela nevihta v hudi luki ladjo »Creskinjo«, vendar se je ladja izmotala in se rešila. Ponesrečil se je samo mornar, ki ga je odnesel val bliskoma s krova in ga niso mogli rešiti. »To je bil Tomič,« je zajokala Orgurinka, ko so ji povedale mlekarice o nesreči. »Moje sanje! Moje sanje! Voda je hitela za njim in ga požrla. Morje ga je hotelo imeti. Kakor očela in deda je pogubilo ludi Tomiča. Usojenemu se ne ogneš... Sin moj, zelena grana moja, komu si me pustil, komu priporočil? Dozidana je hiša in čaka te nevesta, sinko moj, lovor moj zeleni...«

Evonymus radicans.

Menispermum canadense.

OKRASNE SPENJAVKE ZA VRT IN DOM.

OPISAL CIRIL JEGLIČ.

Ostale trajne spenjavke.

Actinidia kolomikta. Ovijavka iz vzhodne Sibirije; listi čvrsti in podolgovato srčasti, majhno cvetje, ki se prikaže v juniju in juliju, belo in s številnimi prašniki in pestiči, plod kosmulji podobna modra jagoda. Zanimiva radi krasno barvitih listov; na starejših rastlinah so namreč listi spočetka temnozeleni, konec maja pa začno vrhnji listi bledeti, postanejo sčasoma srebrnobeli, kmalu se pa začne prelivati vanje krasna rožnata in nato plamteča karminasta barva. Po cele tedne vztraja rastlina v tej barvni krasoti, ki vabi žuželke k skriteму cvetju. Ta vrsta aktinidije in še bolj aktinidia polýgama imata čudno privlačno moč za mačke. Aktinidija ljubi sonce, najbolj ji ugaja lahna polsenca. Zemlja naj bo dovolj vlažna in rodovitna. Razmnožuje se s potaknjenci, grebenicami in s semenom.

Akébia quinária. Japonska, lepo se ovijajoča spenjavka. Dolgopecljati in peteroštevni (prstasti), temnozeleni listi so hrpežni, lepi in zdravi, ob koncu aprila in v maju se pojavi rjavovijoličasto cvetje, ki dozori jeseni v modrordeče, kumaram podobne plodove. V rodovitni, težji, toda propustni zemlji in v topli legi doseže 4–5 m višine. Priporočbe vredna ob toplih stenah in zlasti za navpične girlande, n. pr. ob vrtnih paviljonih. Na ne-

ugodnejših prostorih potrebuje zimsko odejo, sicer pa nima posebnih zahtevkov. Zeleni potaknjenci, reznice korenin in grebenice.

Celastrus orbiculátus («Baumwürger»), s Kitajskega, se ovije zelo visoko, najrajši po drevesih. Enotavni, premenjalni listi so jajčasto-suličasti, cvetje nezatno. Najlepši je jeseni, ko ga krasé rumene jagode z rdečim semenjem; vejice z barvitimi semenskimi glavicami so hrpežen okras za v zimsko stanovanje. Celastrus je neizbirčen in uspeva povsod. Sadi in razmnožuj le dvospolne rastline, ki rodé. Grebenice, korenski odganjki, seme.

Evonymus radícans, vednozelená plezavka, doma z Japonskega. Po listju je nekoliko podobna japonski trdoleski (*evonymus japonica*), ki je često videti na balkonih, pozimi na stopniščih itd. *Evonymus radícans* spleza ob stenah v 10 letih do 3 m visoko, toda pri plezanju ji moraš tu pa tam nekoliko pomagati. To vrsto uporabljajo na bogatejših vrtovih tudi kraj potov v obrobkih, kjer jo obrezujejo kot pušpan. Močnejše rasti je *evonymus radícans végeta*. Nima pa zračnih korenin in torej ne pleza samostojno var. *Carrièrei*. — Plezajoči trdoleski prija sonce ali polsenca, zemlja naj bo humozna, ne suha ilovka. Potaknjenci.

Forsýthia suspénsa, Kitajka, splošno priljubljena glasnica pomladi s krepko rumenim cvetjem, ki se razvije že pred listjem. Med trajnozelenimi sosedami in blizu nad jezerom sinjine, ki se razliva iz nasadov vijolic, scile in modrih hijacintov, je solnčnorumeni ogenj forsilitij nepozabno čaroben. 2–3 m visok grm, mlade veje rastejo pokončno, kesneje se pa povesejo; ob hišnih stenah, kjer jo razpelješ in privezuješ na latnik, vzraste navadno še precej više. Posebno gibka in najpripravnejša za ob stenah je forsítija suspensa *Sieboldi*, ki ima v rumenih cvetnih zvončkih rjavkaste proge. Forsítija je zadovoljna z vsako dobro vrtno zemljo, ki je propustna; mokre lege ne ljubi. Najbolje uspeva na toplih, solnčnih, nekoliko zavetnih prostorih; sence prenese še največ *Sieboldova* forsítija. Obrezuj le po cvetju. Lesnati potaknjenci in zeleni poletni potaknjenci.

Hydránga petioláris (scándens), plezajoča japonska hortenzija. Ta lepa in trdna pa premalo znana spenjavka spleza po zidovih in deblih čez 10 m visoko. Med bujnim listjem se razvijejo v juniju do 30 cm široka, bela in vonjiva razcvetja, v katerih merijo obrobni cvetki po 2–3 cm. Uspeva na solncu in v polsenca, najrajši ob toplih, toda ne razpaljenih, in suhih stenah; v tleh mora dobiti vedno dovolj vlage, zemlja naj bo rodovitna. Zelene grebenice in zeleni poletni potaknjenci.

Menispermum canadense (lunino seme), živahna in hitra, do 5 m visoka ovijavka z lepimi, ščitastimi listi, katerih oblika spominja tu pa tam na kapucinke (*tropaeolum*). Neznatno in belkasto poletno cvetje je zbrano v visečih, 3–10 cm dolgih latih. Pripravna in lepa ob stenah, ograjah in utah in v festonih. Rada ima solčno lego in propustno, ne suho zemljo. Grebenice, korenske reznice, seme.

Periploca graeca («Baumschlinge»). Bujna ovijavka, uporabna ob stenah in drevesih, ob utah in na ograjah in zlasti za navpične girlande. Ozki in podolgovati, suličasti listi so sijajno zeleni in kesno odpadejo, razcvetja s približno 2 cm širimi, rjavkastimi in dehtivimi cvetli se pojavijo v juliju in avgustu. Njena kitajska sorodnica *periploca sépium* je manj bujne rasti. *Periploca* zahteva toplo, zavetno in solčno lego v rodovitni, zmerno vlažni zemlji, in pozimi odejo. Kakor pri glicini, tudi njej ne obrezuj kratkih obstranskih vej, ki so pripravljene za cvet. Grebenice, spomladna setev pod steklom.

Rubus. Med robidami je več okrasnih vrst, katere se pripravno spenjajo ob zidu in na ograji ali pa preraščajo suhe brežine; ob steni jih je treba seveda — podobno kot rože — pritrditi na žice ali letve. Niso izbirčne, a najbolje uspevajo na solncu ter v propustni, rodovitni in apnenasti zemlji. Dobro se uveljavlja *rubus ulmifolius* var. *beldidiflorus*, precej bodičast, s prstastimi listi in z vrstnatim (napolnjenim), rožnatim poletnim cvetjem, ki spominja na marjetice. Priljubljena robida je tudi *rubus laciniatus*, ki ima lično raz-

rezljano listje, rožnato cvetje, ter velike in okusne črne jagode. Enostavne in lepe, kovinsko sijajne liste ima *rubus flagelliflorus*, nova vrsta s Kitajskega, ki se v maju in juniju odene v gosto belo cvetje. Takisto je doma s Kitajskega *rubus Henryi* (*rubus bambusarum*), ki je višji, do 4 m; ta pa ima prstaste ter čvrste, čez zimo zelene liste, ki so spodaj belo dlakasti; majhni cvetli so škrlatasti, plod črn. Obe hočeta imeti toplejšo, zavarovano lego, najrajši v polsenci in v humozni zemlji. Grebenice in korenske rez-

O p o m b a. Da ustrezemo ljubiteljem vrta, bo izšel ta spis, izpopolnjen še z mnogimi, lepimi slikami, v priročni izdaji Mohorjeve knjižnice.

IZ ANATOMIJE.

SLIŠEŽ.

DR. JANEZ PLEČNIK.

Slišož je zasnovan tako, kot je (septembrski številki *Mladike* dodana) podoba (v grobem) kazala. Povedali smo takrat — in tudi le povrh in v grobem — kateremu odmerku slišoža pravijo vnanje, kateremu srednje, kateremu notranje »uho«.

Vnanje uho — tako smo rekli — ima dva odločka: uhalo in vnanji sluhovod — podrobneje smo se menili le o uhalu. Ogedali si bomo danes vnanjega ušesa drugi odsek, torej vnanji sluhovod, ki stopiš vanj med »vogelnikoma« in ki ga mrenasta pregrada (bobnilo) na zopni strani zapira. Prav povemo vse le-to tudi takole: vnanji sluhovod je cev, ki je ob vogelnikih porna in ki ji je bobnilo v dno; bobnilo pa plati vnanje uho od srednjega.

Gorenjci radi prineso z gorá vsak svoj pušeljc. Preden posedejo za mizo, poskrbé za cvetke in potaknejo njih stebela v vodo, često v eno posodo. Zavarujejo si pa last: položé med pušeljce cunje ali papir pa pušeljci ostanejo vsakemu odmerjeni. Le-te pologe med pušeljci imajo ime »plativ« — tako sem slišal. Beseda je vredna dobrega cekina. Kaj pa so intermuskularna, interlobularna, interacinozna »septa« in kaj so ozmoitične »membrane«, če niso platila?

Tudi današnja številka »*Mladike*« ima podobo slišoža, pa drugačno in — od septembrske — popolnejšo, pravoitnejšo, pravičnejšo. Ne zabi septembrske podobe in glej na današnjo, ko bereš tole!

Počez prerezana (prežagana) glava. Rez vzporeden s čelom (prostopaden rez) teče skozi oba slišoža. Podoba kaže prerezek skozi desni slišož in gledaš na prerezek od spredaj. Podobe v *Mladiki* iz leta 1927 na straneh 175, 217, 218, 300, 495 ti bodo pri razumljanju pomagljive.

Slišož — rekli smo — je v lobanjskem spodku (basis cranii). Nad spodkom — torej nad slišožem — je votlina lobanje (in v tej lobanjski mozeg); pod spodkom — torej pod slišožem — je žrelo. Št. 7 današnje podobe ne kaže nikamor in je postavljena le, da pove, kje je votlina lobanje (lobanjski mozeg je odstranjen); št. 15 tudi ne kaže nikamor in le piše, kje je žrelo.

Pristavi ogledalo (brez okvira) ob desno plat podobe, pa zagledaš v ogledalu še prerezek levega slišoža in ti bo lega votline lobanje in žrela postala še jasnejša.

Vidiš uhalo (in uhelj); vidiš vstopišče (1) v vnanji sluhovod (1, 2, 3); vidiš prerezek skozi mrenasto pregrado (3) in vidiš še njen zadešnji kos (žarinasto črtan); 4, 5, 6 pa tudi 12 kažejo v votlino srednjega ušesa; 8, 9, 10, 11 so kazalci za odločke notranjega ušesa; 13 je slišni živec in ima le-ta dve veji: ena drži navzgor k mehurjema 9, 10, ena drži navzdol

Kako se razmnožuje robida.

Iz korenske reznice (a) vsajene spomladi, po 3½ mesecih vzrasla novinka.

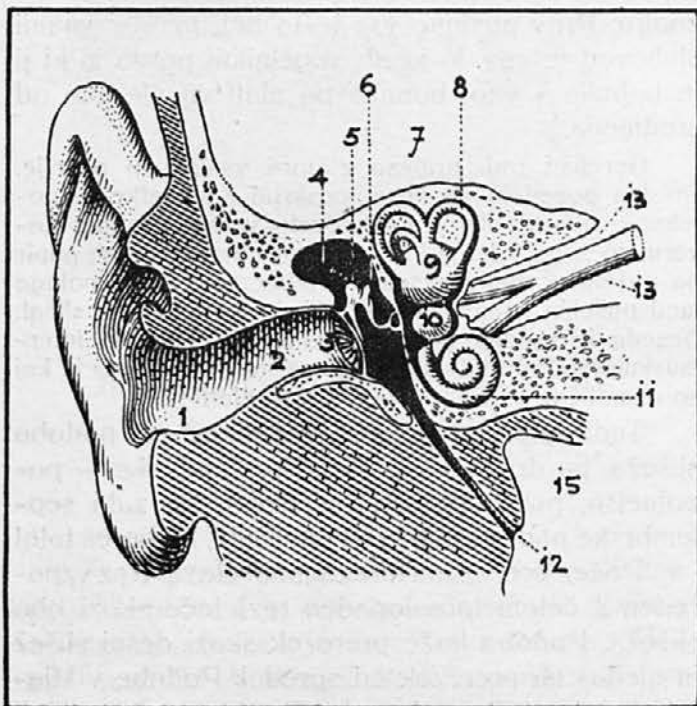
k polžku 11. — Razlika med septembrsko in današnjo podobo je precejšnja; naj te ne moti; jasnilo bomo po potrebi in dobri priliki.

• • •

Rekli smo: 1. uhalo je s kožo odel hrustanec; 2. hrustanec uhalu prehaja v hrustančno cev, ki kroži vnanji sluhovod in ki je pridušena ob odprtino v skranjici (glej Mladiko 1927, stran 300); 3. uhalo je pripeto ob črepinjske kosti.

»Pridušiti« je gorenjska in pove dicht anschließen = na tesno pridejati, pritekniiti. Beseda je vredna vsaj starega groša.

Umevno je povsem le-tem, da govoré: o hrustančnem odmerku vnanjega sluhovoda in da go-

voré o njega koščnem odmerku. Dolžina vsega vnanjega sluhovoda — od vstopja do mrenaste pregrade — je pri raznih človekih raznomerna; anatómi jo cenijo nekam na 3 cm.

Anatómi označajo mrenasto pregrado (3), plačečo vnanje in srednje uho, koľ b o b n i l o (membrana tympani).

Bobnilo — to vidiš na današnji podobi — ne stoji (v vnanjem sluhovodu) povsem navpik in stoji nekoliko pošev pa je zgornje stene vnanjega sluhovoda dobro manj od spodnje. Pravijo torej: vnanji sluhovod je v zgornjih delih krajši, v spodnjih daljši.

Poprécina (poprécni prerezek) vnanjega sluhovoda ni krožna in je pakrožna (ovalna, eliptična). Poglej v sosedov vnanji sluhovod in se preveri, da je njega (pri stoji) prostopadni premer daljši od vodoravnega. Podoba ti tudi pove, da je vnanji sluhovod ob vstopišču (1) in, da je fik pred bob-

nilom (3) širji, pa da je v sredini (2) ožji; p r a v i j o torej: vnanji sluhovod ima dve širjavi (1 in 3; Weite) in eno ožavo (pri 2).

Sklepovna glavica skranje (= spodnje čeljustnice) teče prav tik pred vnanjim sluhovodom (oglej si podobi na str. 300 Mladike 1927). Umevno je torej, da sklepovna glavica pri pritegnjeni skranji (= pri zaprtih ustih) tišči na sprednje ostenje vnanjega sluhovoda in le-tega torej oži in je umevno, da zêh razširi (hrustančni) vnanji sluhovod. Vtekni meziniec v vnanji sluhovod ter zevni in z nova stisni zobe — pa boš čutil (spredaj) pod prstom drsenje skranjine glavice in boš čutil razšir sluhovoda pri zêhu. Več (glasjih) zračnih tresljajev gre skozi širji sluhovod in manj skozi ožji pa je torej slišanje pri širokih sluhovodih boljše in je torej umevno, da prav pazni poslušalci zijajo, da poslušajo z odprtimi usti. — Kostí ob staranju slabé, hirajo, sahnejo, lehné, puhlé, pa je umevno, da se vnanji sluhovod z leti širi. (Podobi na str. 300 Mladike 1927 kažeta jasno, da je vnanji sluhovod [2] pri 90letni starki očitno širji od onega pri »doraslem« človeku.)

Vnanji sluhovod (glej podobo) ni povsem prema cev in je lahko pognjen, je slokav (gebogen, krumm) in p r a v i j o : da ima vnanji sluhovod ob ožavi (2) k o l e n o. Koleno gleda navzgor (to kaže podoba) in gleda tudi navzad (tega ne razbereš iz podobe). Koleno je torej nekam tam, kjer se prične koščeni odloček vnanjega sluhovoda, torej tam, kjer je hrustančni odmerek pridušen na koščenega. Slokáva (das Gebogensein, die Krümmung) vnanjega sluhovoda — to je umevno — pači (ovira, stören) gledanje na bobnilo. Poprimi torej uhalo, potegni ga navzgor in navzad pa boš izravnal vnanji sluhovod; slokave in kolena ne bo več in prosto boš gledal na dober kos bobnila.

Koža je, ki openja, ki opaža vnanji sluhovod lja do bobnila in je ta koža precej taka kot je vsa naša koža. Koža naša pa ima kocine (dlake) in ima žleze. Kožnih žlez nekaj izceja znoj, nekaj pa lojasto maslobo: saj veš, da je naša koža vedno maslna in da ni nikdar prav suha, da je trajno volhka. Res poganjajo iz kože vnanjega sluhovoda nežne in prhljive (leicht ausfallend) kocinice in res so v koži vnanjega sluhovoda žleze, ki izcejajo maslnino. Pravimo le-tem žlezam u š e s n e m a s t n í c e in pravimo njih izcedku s l i h, ušesno maslo, ušesna smola (Janežič), ušesno bláto (Wolf, Vodnik). Zdravniki označajo ušesno maslnino koľ c e r ú m e n. Cerumen je skvêka iz cera aurium = vosek ušes.

Slih (Janežič) je meni neznan beseda; Pleteršnik nima oznake slih. Lepo bi bilo, ko bi se vedec oglašil in povedal, če je oznaka »slih« še živa in kaj pomeni.

Matija V r t o v c (»fajmošter v Šent Vidu nad Ipavo in tovariš c. kr. kmelijske družbe v Ljubljani«) je napisal

(1844) »Vinorejo za Slovence« (Prilogi list h kmetijskim in rokodelskim »Novicam«. Jožef Blaznik) in tam pravi: »Rastline tudi puhté iz sebe vse nepotrebne in ložje reči po perju, težje pa, ki so jih z lakovnimi koreniki v sé potegnile, ki se ne dajo prekuhati in spremeniti, in ne zamorejo nikakor v svoj živež obrniti, po korenih nazaj od sebe pahnejo in to je rastlinsko blato ali ognusek (Pflanzen-Excremente).« — Tudi Caf in Cigale (»čebelni ognuski«) poznata besedo ognusek. Telesni izcedki in izločki so vsi gnusljivi in ušesna mastnina v veliki meri: ni skoraj neprijetnejšega od razgovora s človekom, ki si trebi ušesni ognusek in si ga briše po prstih in obleki.

Vrtovc pripoveduje, da sta neki Macaire in pred njim še neki Brugman delala skušnje o rastlinskem blatu ali ognusku; piše o tem doslovno:

»Od take resnice — namreč od rastlinskega blata — po mogočnosti prepričati se, je slavni učenik zelišarstva Macaire, že pred od Brugmana storjene skušnje, s posebno marnostjo in natanknostjo ponovil.« Tendiram korigirati Vrtovčevu, če ne obskurno, pa vsaj nepregnanтно dikcijo in arhaistično koncipirano tezo in jo formuliram po parcijelno precej subtilni psihoanalitični rekonstrukciji takole: Profesor botanike Macaire, na polju fitotomije internacionalna avtoriteta, na polju fitofizijologije internacionalna celebriteta, je revidiral Brugmanove eksperimente o filičnih ekto-krinih periradikalarnih sekretih (»ekskrementih«). Opiral se je pri tem na precizno in klasično tehniko, na moderno-rafinirano metodiko, narezultate eksperimentalno-kemične botanične literature. Eruiral je po njemu specifični, zanj karakteristični asiduiteti, po njemu imantni avtohtoni permanentno maksimalno aktivni tenaciteti splošno digniteto Brugmanovih tez in jih je v vseh detajlih verificiral.*

Sveže ušesno maslo (slih, ognusek) je mehak, mazljiv (schmierig) in je belkast; s časom pa okrene (hart werden, gerinnen), požolteva, požolti, porjavi in se vsuši v suhe drobtli (feste Brocken). Žleze-mastnice ti napravijo ušesnega masla tem več in se nabira ognuska tem več, čim pogosteje dregaš z ušesno lopatko po ušesu, čim pogosteje odstranjaš ušesno maslo. Hyrtl pripoveduje o mladeniču, ki mu je ušesno maslo kar »lilo« iz ušesa; Hyrtl mu je prepovedal čiščenje sluhovoda, pa je masleno »litje« prenehalo. Nabran, vsušen in okrenjen ušesni ognusek maši in gáti vnanji sluhovod in masleno gativo pači v močni meri slišanje, ono gluši. Le-tak maslen pilek (zatič) razmehčajo z vodo, nakar ga z bzikljo (Spritze) lahkič izperejo.

Vnanji sluhovod — poudarili smo to — je cevast in je opažen po koži, pa je umevno 1. da le-ta koža oboli, kož že katerikoli del naše kože, in 2. da tujki pridejo v cev.

Umevno je torej, da le-ta koža požene razno-kake popenčine (Efflorescenzen) in vzpukline (Blasen), da torej nastanejo v njej mozoli, turi, mehurji,

* Ta dva stavka, z namenom napisana, dokazujeta, kako se ne sme pisati in razlagati, ako hočeš, da te bralci umejo. Op. ur.

koze. Le-ti bolezenski spremenki kože časih ne napravljajo bolečin in torej bolnik zanje ne ve; le-ti spremenki pa ožé sluhovod in torej glušé — in bolnik sodi, da mu je kaj prišlo v »uho«, kar ga gluši, pa skuša odstraniti, česar ni v duhovodu.

Take zmote niso preveč redke. Vnanji sluhovod je tja do bobnila dobro pregleden in je po vsem le-onem kar umevno, da so kirurgi postavili prav za bolezní v vnanjem sluhovodu pravilo: kirurg počni z mislijo in očmi, kar roka naj zvrši (chirurgus mente prius et oculis agat, quam manu armata). Le-to pravilo je življensko in velja za vsako dejanje in nehanje in poudarili smo ga ob dobrih prilikah.

Marsikake stvarce primezé, se pricedé, padejo, zaidejo, pridejo, prikaplajo, pricuré, se vlijejo (iz porne strani) v vnanji sluhovod. — Omenili smo že ušesni ognusek in smo povedali, da se suši, se vsuši, da okrene, da se spremeni v suhe drobtli in da postane nekak »domorodni« tujek, ležeč v vnanjem sluhovodu. — Prav pravih tujkov nekaj je a) živih (zaželke so, ki se zalezejo v vnanji sluhovod), nekaj jih je b) neživih. Zalezli so v vnanjem sluhovodu in so iz njega odpravili raznokak primerjeno majhen mrčes: od bolhe do ščurka (žohar; pukuš, Janežič). Strigalica (ušetnjak, Janežič; škarnjica, strigla) je (nad pravično mero) razvpita, da si išče zatek v vnanjem sluhovodu. — Otrokom so nam očitali ognusen in zablaten vnanji sluhovod, češ: repo bi kazalo v njem sejati — pa se zgodi, da zaželke (muhe) zasejejo jajca v ušesni ognusek; ličinke se izvalé iz jajc in se zateko v vnanji sluhovod. Predvsem otroci si vftikajo v vnanji sluhovod kamenčke, pesek, slamice, fižol, grah — sploh vse, kar gre vanj.

Mi smo tako delali, naši otroci delajo tako in naših otrok otroci bodo delali tako. Taki otroci niso pridni, niso pamefni, niso zlobni, niso neumni; taki otroci so, kar smo mi bili in kar bodo otroci naših otrok — otroci; pa za otročmanije ni ne palica in ni pohvala in nraštvene pridige niso za otročmanije zdravilo; za take otročmanije pridova le kratek, resničen in razložen pouk.

Tujki v vnanjem sluhovodu so dokaj neprijetni: šúme delajo in naglušje (slaboslišje); časih ženejo na kašelj in bluvanje; omočica, vrtoglavica, hromote, celo božjastni napadi (padavica) so posledice tujkov; živi tujki tavajo po vnanjem sluhovodu in napravljajo precejšnje bolečine. Želja bolnika po odpravi tujka je torej umevna — činiti je pa odpravo kar se le da enostavno in nežno.

Skušaj odpraviti tujek s potrpežljivim (!!!) iztresaanjem — potrpljenje železna vrata prebije —, pa bo zaželka morda le našla pot na prosto sama in bo kamenček izpadel sam. Zdravniki omamijo, opijanjajo, zamoré žive zaželke in odstranijo nato mrtvino.

Živ (živi) — pa naj so najboljši besedarji bohrnili in kumovali besedi — ne praša po živem bitju in praša le po živi gmoti (živi substanci) torej po — proto-plazmu. Živa bitja so živine in neživa so mrtvine.

Zagojzdene tujke odstranjajo s silo: izperejo jih — če le gre — z bzikljo, izvlečejo jih s primerjenimi primežki (pinceta), izbezajo jih s primerjenimi protički. Neki tujki (semenska zrnja, grah, fižol) se napenjajo v (vlažnem) sluhovodu, se nabuknejo (oni obreknejo, narastejo, nakipé), se čvrsteje gozde in jih je čim prej izplaviti, izvleči, izbezati. — Stopi k zdravniku, da ti odstrani tujek iz ušesa. Sam se loži zadeve le v skrajni sili, in preden kaj činiš, misli na tole:

1. Tujki — to je umevno — obličje po večini v zožku (2) vnanjega sluhovoda in tujek, ki ga ne primeš povsem dobro, ti uide (se izpodmakne, on izpodpolzne, on izpoddrkne) globlje proti bobnilu — pa je tvoje činjenje škodovalo in ni pridovalo. Poprčcina vnanjega sluhovoda je pakrožna, pa bo tujek torej le z zgornje in spodnje plati primežku ali protičku dostopen in je zgornja plat boljša.

2. Prekuhaj vodo, ki jo rabiš za obguganje, za izpodpranje, za izplavo in je ne uporabi vroče, pač pa še tople. Voda, ki jo bzikneš v vnanji sluho-

vod, pride ob tujku do bobnila in mrzla voda je bobnilu močno neprijetna.

3. Primežek, protiček (in katerikoli drug, uporabljani obgugavnik [= lockerndes Werkzeug]) naj se ne dotakne bobnila. Bobnilo je mrenasto, je tenko plativo, ki je ena — dve predrto in predirki bobnila so resne zadeve in bomo še govorili o njih.

Hyrll poroča, kako so neki kirurgi dobro igrajkasto (gar zu possierlich) lovili žive tujke. Malgaigne — francoski kirurg velike slave — je lovil strigalice na protičke, namazane z lepom — lovil jih je torej na limanice; Verduc je pa naložil v uhalo sklance (gorenjsko: krlji) rejnetnega jabolka; sklanci naj bi vabili strigalice kot obložene jasli vabijo živino. Vsa znanost je cepljena na poštena in čestita rokodelstva.

Česen je pogosten tujek v vnanjem sluhovodu. Vtikajo namreč česnove nohte (Ljubljana) v vnanji sluhovod pri bolečinah v zobeh. Ni mi znano, če česen res pomaga. Hyrll Irđi, da je vložek vate v vnanjem sluhovodu dobro pomagivo za boleče zobe, in piše, da je svaljek vate, omočene s kapljo gorjušnega olja (ženofovo olje) in vtaknjen v vnanji sluhovod njemu močno pridoval pri bolečinah v zobeh.

Znan tujek je voda, ki se časih — pri kopanju — vlije v vnanji sluhovod. Vnanji sluhovod je kar vedno poln zraka in voda zrak izpodrine, če z la-gom a vtikaš glavo v vodo; (mrzla) voda pricurlja tudi do bobnila in je to prav neprijetno. »Vodeni« tujek odpravljamo vsi na dobro znan način: pove-simo glavo na »bolno« plat, vtaknemo mezinec v vnanji sluhovod, jugamo z mezincem, otresamo z glavo in skakljamo po eni nogi. Ki nas vidi, ve, kaj nam je, ve, da ni hudega in se človeškim skakljem od srca smeje. Pri skoku v vodo se zrak ne utegne umakniti, pa voda ne pricurlja do bobnila in ni neprijetnosti.

Voda v vnanjem sluhovodu je časih zelo resen, da — smrtnonevaren tujek; govorili bomo o tem o dobri priliki.

KRALJ ALKOHOL.

JACK LONDON. — Iz angleščine prevel JOS. POLJANEC.

Enaintrideseto poglavje.

Napotil sem se v Avstralijo, da bi šel v bolnico in bi me tam pokrpali, nato pa sem nameraval nadaljevati vožnjo. Vse dolge tedne, kar sem ležal v bolnici, nisem od prvega dne dalje nikdar pogrešal alkohola. Nikdar mi ni ni na misel prišel. Vedel sem, da ga bom zopet dobil, kadar pridem na noge. Ko pa sem bil zopet na nogah, moje večje

Mlinarjeva dva. (Fot. Fr. Krašovec.)

nadloge niso bile ozdravljene. Še vedno sem imel takozvano Naamanovo srebrnkasto kožo. Tajnostna solnčna bolezen, ki je avstralski strokovnjaki niso mogli dognati, mi je še vedno parala in trgala tkivo. Malaria me je še zmerom imela v pesteh, me vrgla v najbolj nepričakovanih trenutkih v mrzličnem deliriju na posteljo in me primorala odgovadati dvojno kolo predavanj, ki so jih bili priredili.

Zato sem opustil vožnjo in si poiskal hladnejšega podnebja. Tisti dan, ko sem prišel iz bolnice, sem zopet pričel piti kot bi bilo to nekaj samoposebi umevnega. Pri jedi sem pil vino. Pred jedjo sem pil cocktaile. Pil sem škotsko visko, ako je kdo pil to visko, ki sem bil ž njim slučajno v družbi. Bil sem tako docela gospodar nad kraljem Alkoholom, da sem se lahko družil ž njim ali ga popustil, kadar se mi je zljubilo, prav kakor sem delal vse življenje.

Namenjen v hladnejše podnebje, sem čez nekaj časa odšel v najjužnejšo Tasmanijo ob štiriinšestdeseti stopinji južne širine. In znašel sem se v kraju, kjer ni bilo nobene pijače. Nočem reči, prav nobene. Ampak pil nisem. To ni bilo nič hudega. Dihal sem hladni zrak, jezdil in pisal svojih fisoč besedi na dan razen takrat, kadar me je zjutraj napadla mrzlica.

In ker se bojim, da ne bi še vedno v kaki glavi ždela misel, da je bilo pitje mojih prejšnjih let vzrok vseh teh mojih nadlog in boleznih, omenjam, da je bil moj mladi japonski kabinski strežaj Nakata, ki je še vedno pri meni, skozi in skozi mrzličan, kakor tudi Charmian, ki jo je povrh vsega morila še silna tropična nevrastenija, katero je ozdravila šele po večletnem bivanju v zmernem podnebju, a da niti ona niti Nakata nista pila ali se kdaj opila.

Ko sem se vrnil v Hobart Town, kjer se je pijača dobila, sem pil kot prejšnje čase. Enako, ko sem došel zopet v Avstralijo. Narobe pa nisem, ko sem se odpeljal iz Avstralije z nekim tovornim parnikom, ki ga je vodil kapitan abstinent, vzel nobene pijače s seboj in nisem vseh triinštirideset dni vožnje nič pil. Dospevši v Ekvador, tik pred ekvatorskim solncem, kjer so ljudje mrli za rumeno mrzlico, kozami in kugo, sem takoj zopet pil — vsako pijačo katerekoli vrste, ki je imela kaj moči v sebi. In nobene teh boleznih se nisem nalezal. Enako ne Charmian in Nakata, ki nista pila.

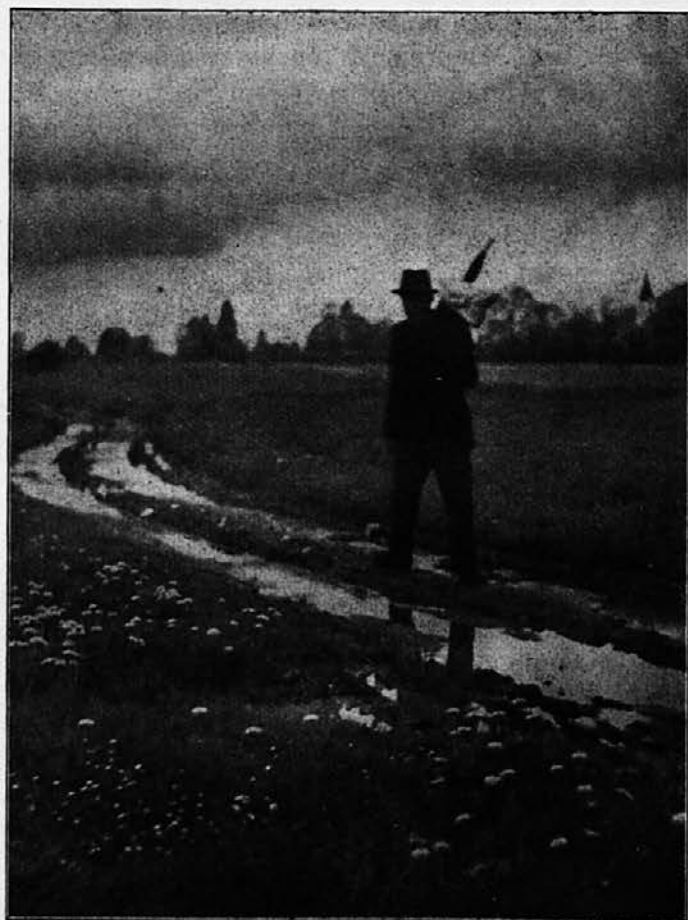
Vzlic škodi, ki so mi jo prizadejale trope, sem bil ves zaljubljen vanje in zato sem se ustavil po raznih krajih in sem se dolgo časa vračal v prekrasno, zmerno kalifornsko podnebje. Spisal sem vsak dan svojih fisoč besedi, poštoval in se zopet ustavil, prestal poslednji napad lahke mrzlice, videl

giniti srebrnkasto kožo in ozdravei svoje od solnca raztrgano tkivo in pil, kakor pač pije širokopleč, krepak možak.

Dvaintrideseto poglavje.

Vrnivši se na posestvo v Dolini meseca, sem začel stalno piti. Pijača zjutraj ni bila v mojem dnevnem redu; čas za pijačo je prišel, ko je bilo mojih fisoč besedi dovršenih. Potem pa, med tem časom in opoldanskim kosilom, je bilo dovolj kozarčkov, da sem razvil prijetno dobro voljo. V uri pred večerjo sem razvil drugo prijetno dobro voljo. Nikdo pa me nikdar ni videl pijanega, iz čisto enostavnega vzroka, ker nisem bil nikdar pijan. Ampak dvakrat na dan sem bil dobro razpoložen; množina alkohola pa, ki sem jo vsak dan použil, bi vsakega človeka, ki ni bil vajen pijače, spravila na posteljo in v grob.

Bila je stara stvar. Čim bolj sem pil, tem bolj sem moral piti, da sem čutil kak učinek. Prišel je čas, ko so cocktaili bili nezadostni. Imel nisem niti časa, v katerem bi jih pil, niti prostora, kamor bi jih deval. Viska je imela večjo moč. V manjši količini je hitrejša učinkovala. Viska burbon ali iz rži ali večje prirejene uležane mešanice so tvorile pijačo pred kosilom. Pozno popoldan sem pil visko s sodavico.

Po dežju ... (Fot. Fr. Krašovec.)

Moje spanje, ki je bilo vedno izvrstno, je sedaj pošlalo ne popolnoma izvrstno. Kadar sem se ponoči slučajno zbudil, sem imel navado, da sem se z branjem zopet zazibal v spanje. Toda to se mi sedaj ni hotelo več posrečiti. Ko pa sem se dve, tri ure po polnoči mučil z branjem in sem bil vseeno čuječ kot podnevi, sem spoznal, da kozarec pijače prinese zaspanec. Včasih je bilo treba dveh ali treh kozarčkov.

To spanje, preden sem zjutraj zarana vstal, pa je bilo tako kratko, da moje telo alkohola še ni utegnilo predelati. Posledica tega je bila, da sem se prebudil s suhimi, opaljenimi usti, z malce težko glavo in rahlim nervoznim utripanjem v želodcu. Zares se nisem počutil dobro. Trpel sem za jutranjo boleznijo hudega stalnega pivca. Potreboval sem nečesa, kar bi me spravilo počkonci, kar bi mi dušo privezalo. Zaupaj človek kralju Alkoholu, kadar ti je že strl odpor. Tako sem pil že pred zajtrkom, da sem bil za zajtrk dober — kačji strup zoper kačji pik! Druga stvar, ki sem se je navadil v tem času, je bila vrč vode poleg postelje, da sem si lajšal suhoto in vročino.

Prišel sem tako daleč, da moje telo sploh ni bilo nikdar brez alkohola. Toda jaz tudi nisem maral biti brez alkohola. Ako sem popotoval v kraje, oddaljene od pota, se nisem hotel spuščati v nevarnost, da bi jih našel suhe. Vzel sem s seboj liter ali več. V prejšnjih časih sem kar strmel, kadar sem videl druge ljudi tako pregrešno ravnati. Sedaj sem pa sam ravnal tako, ne da bi zardel. Kadar pa sem šel s tovariši kam ven, sem vrgel vsa pravila od sebe. Pil sem, kadar so oni pili, kar so pili in kakor so pili.

Prenašal sem s seboj alkoholno žego. Netila se je ob svoji lastni vročini in še huje žehlala. Kadar sem bedel, ni bilo trenutka, da si ne bi bil želel pijače. Piščoč svojih vsakdanjih tisoč besedi, sem že po petsto besedah začel piti. In ni trajalo dolgo, ko sem za uvod k tem tisoč besedam prijel za kozarec.

Predobro sem se zavedal resnosti tega. Sestavil sem nova pravila. Odločno sem se hotel vzdržati pijače, dokler ne bi bilo moje delo dovršeno. Ampak nastala je nova, nad vse peklerska nadloga. Delo zares ni hotelo brez pijače iti izpod rok. Kar ni in ni hotelo izpod rok. Moral sem piti, da je šlo. Sedaj sem se pričel boriti. Naposled me je le prijel pohlep, ki me je imel v oblasti. Sedel sem lahko pri pisalni mizi in se igral z držalom in peresom, beseda ni hotela teči. Možgani mi niso mogli dobiti prave misli, ker jih je venomer obsejala samo ena misel, da stoji na drugem koncu sobe v omari za pijače kralj Alkohol. Ko pa sem

ves obupan spil svoj kozarček, so se mi na mah razvezali možgani in začeli izsipati tistih tisoč besedi.

V svoji hiši v Oaklandu sem bil s svojo zalogo žgane pijače pri kraju in je namenoma nisem maral obnoviti. Pa ni nič pomagalo. Kajti na nesrečo je ostal v omari za pijačo spodaj zaboj piva. Zastonj sem skušal pisati. Pivo je prav žalosten nadomestek za močne pijače; vrh tega mi pivo ni prijalo; vzlic temu mi ni šlo nič drugega po glavi kakor tisto pivo, ki je bilo spodaj v omari tako čudovito dostopno. Šele ko sem ga spil cel vrček, so se mi začele besede odmotavati in vseh tisoč se je odmotalo ob žvenketanju mnogobrojnih vrčkov. Najhuje pri tem je bilo, da me je po pivu zgaga pekla; vzlic tej nadlogi pa sem zaboj kmalu izpraznil.

Shramba za pijače je bila sedaj prazna in nisem je več napolnil. Z zares junaško vztrajnostjo sem se naposled prisilil, da sem napisal svojih vsakdanjih tisoč besedi brez izpodbude kralja Alkohola. Ampak ves čas, ko sem pisal, sem preživo čutil hrepenenje po pijači. Čim pa je bilo jutranje delo dovršeno, sem bil že z doma in v mestu, da sem prišel do svojega prvega kozarca. Usmiljeni Bog! Ako je mogel kralj Alkohol dobiti tako oblast nad menoj, ki nisem bil alkoholik, kakšno mora biti šele trpljenje pravega alkoholika, ki se bojuje zoper organsko zahtevo svojega ustroja, dočim imajo ljudje, ki so mu najbližji, malo sočutlja ž njim, ga še manj razumejo ter ga zaničujejo in zasmehujejo! (Dalje prihodnjič.)

NA RAZPOTJU.

Mladost zre name z rosnimi očmi
iz bele dalje, kadar mrak polega,
kot mehka žalost v dušo mojo sega
in kakor zarja v meni krvavi.

In zdaj sem vjet v te sive, prazne dni!
In bolj in bolj odmičem se od brega
detinskih tal, prelesti ... ah, od vsega,
kar izza njih mi v srcu še živi. —

Pred mano sfinga na križišču cest,
in nizko nad menoj noči perot —
srcé pa plaho, plaha, šibka pest ...

Kako naj krenem sam na pravo pot,
brez druga, nad seboj brez varnih zvezd?
Gospod! Pokaži Ti mi kam in kod!

VINKO ZITNIK.

P I S A N O P O L J E

BITKA NA COLU

med Francozi in Avstrijci leta 1809.

AL. BAJEC.

V sedanji Julijski krajini, tam, kjer se druži zapadna stran gozdnate planote, Hrušica, z vzhodnim delom takisto obrasle Trnovske planote, je gorsko sedlo, ki je bilo že v najstarejših časih za prehod iz Vipavske doline na vzhod proti Ljubljani, a na sever proti Idriji. Tu je 610 m nadmorske višine vas Col, s starejšim imenom Podvelb, a po zasedbi so Italijani kraju izpremenili ime v uradni Zolla.

Svet tu jako strmo pada proti jugu v Vipavsko dolino, na ostale strani od vasi pa se vrste večji in manjši hribi, kateri so večinoma porasli z bukovim in jelovim gozdom. Po zaprtih dolinah med temi hribi pa so raztreseni posamezni kmečki domovi.

Že ob Valvasorjevem času je gospodovalo na tej planoti dvoje plemiških rodovin.

Nekoliko pred vasjo, ob državni cesti, vodeči iz Ajdovščine na Col, stoji prav ob cesti skromno poslopje s četverovoglatim stolpom. Dandanes ga imenujejo tamkajšnji domačini »Stari grad«, a s pravim imenom »Trlek« (nemško: Trileck) so ga imenovali stari možje v mojih otroških letih, ko so si pripovedovali razne zanimivosti o nekdanj tako mogočnih Abramsbergih, zadnjih lastnikih »Trleškega gradu«.

Valvasor ima za ta grad tudi ime »Podkraj«, a tega imena ne rabi nikdo več za grad, ampak se zove s tem imenom vas, ki je uro hoda od tu oddaljena ob cesti čez Hrušico. Ker je ta vas v l. 1828 in 1864, torej dvakrat, pogorela, je zgorel tudi arhiv tamkajšnjega župnišča in s tem nam je vsak natančnejši pogled v prošlost te vasi zabrisan.

Trleški grad so imeli ob Valvasorjevem času v oblasti plemenitaši z imenom Trlek (Trileck). Tem je sledila v posesti gradu rodovina plemenitih Abramsbergov. Ta rod je bil lastnik gradu Trlek do poslednjih časov, kajti zadnjih dveh članov, brata in sestre, ki sta živovala v tem gradu, se še pisec spominjam iz svojih otroških let. Grajska gospodična je jako priletna umrla in pokopali so jo na Colu. Njenega osamelega brata, starega in siromašnega, je vzel k sebi v Vipavo tedanji vipavski dekan, kanonik Jurij Grabrijan, ga vzdrževal do njegove smrti in ga tudi tam pokopal.

Po odhodu zadnjega Abramsberga je grad Trlek prazen in zapuščen. Zidovi pokajo in se počasi podirajo. Četverovoglati in s škrlom kriti stolp stoji še samozavestno ob cesti, kakor zamišljen v preteklost.

Razen plemenitih Abramsbergov so gospodovali na Colu tudi baroni Flachenfeld. Valvasor omenja vas Podvelb (unter dem Gewölbe) v tretjem zvezku dela »Ehre des Herzogthums Krain«, kjer ima tudi sliko graščine baronov Flachenfeldov. Leva (severna) stran se je ohranila do današnjega dne prav taka razen strehe. Nekdanja graščina baronov Flachenfeldov je sedaj ločena v dve popolnoma samostojni hiši. Potem ko je zadnji Flachenfeld nekako v sredini osemnajstega stoletja zapustil vse svoje imetje za ustanovitev kuracije na Colu, služi od tedaj desna (južna) stran graščine za župnišče. Leva (severna) stran graščine pa je bila

za gospodovanja Flachenfeldov pristava, v kateri je bila graščinska gostilna. Za graščino ob cesti pa je bil velik gostilniški hlev za prenočevanje tovarne in vprežne živine.

Obe sedanji ločeni hiši sta na Valvasorjevi sliki združeni v eno samo celotno poslopje, pokrito z jelovimi kalanicami (skodlami). Ti poslopji veže mogočen obok, pod katerim vodi cesta proti Ljubljani. Po tem oboku je dobila graščina in ves kraj ime: »Podvelb«.

Da pa je ta kraj izgubil svoje prvotno ime Podvelb in ga zamenjal z nemškim Zoll (Col), nam bo jasno, ako povem, da so pri omenjeni graščini pobirali carino. Baš pred graščino dela cesta, ki vodi iz Vipavske doline, razpotje. Skozi graščinsko poslopje vodi ena veja čez Hrušico proti Ljubljani, a na levi proti severu proti Idriji. Cesta iz Vipavske doline proti vzhodu čez Hrušico je znana že iz rimskih časov.

Ker je vodila skozi graščino pod obokom, je to ugodnost izrabilo carinsko oblastvo; v imenovanem oboku so bile vdelane mogočne železne kljuge in obročki, kamor so obešali veliko tehtnico (rimsko vago), zapeli za vsako kolo voza po en kavelj tehtnice in tako stehali naloženi voz.

Da je nekdanja graščina danes razdeljena v dve poslopji, je vzrok pač ta, da se je starinsko zidovje jelo ob straneh oboka umikati, obok pa je jel pokati in ga je bilo treba podreti in z njim vred ves srednji del poslopja nad obokom. Desna stran, ki je sedaj župnišče, je bila tudi v slabem stanju; zato so jo pred nekaj leti predelali in na tem mestu zgradili manjše župnišče, a leva (severna) stran pa stoji še taka, z istimi in tolikimi okni, kakor jo kaže Valvasorjeva slika.

Ne daleč od Flachenfeldove graščine, nekoliko proti jugu, je stala ob Valvasorjevem času kapelica, posvečena sv. Leonardu. Ko so Flachenfeldi zamrli, so ustanovili iz njih zapuščine kuracijo. Imenovano kapelico so povečali in ji spredaj prizidali stolp, kateri ima na nekem kamnu vsekano letnico 1759.

Razen razpotja proti severu in vzhodu vodi tudi pot proti zapadu na Trnovsko planoto.

Ko smo nekoliko spoznali kraj, naj opišem dogodke in bilko na Colu, kakor so jo mi opisovali očitvidci.

Med temi je bil tudi moj stric, ki je bil rojen l. 1800 in je torej imel ob času francoskega navala devet let, a doma je bil baš iz omenjene graščinske gostilne. Razen strica je bilo še nekaj drugih pripovedovalcev, izmed katerih je bil eden rojen celo l. 1797.

Generalni major Kalmassy se je namreč s svojim oddelkom (bili so slunski graničarji) nameraval 15. maja 1809 iz Idrije preko Ajdovščine združiti z glavno avstrijsko armado, ki se je pred Francozom umikala proti Ljubljani. Dobil pa je ukaz, naj se ustavi pri Podvelbu, kjer se je 16. maja že utaboril en francoski polk. Avstrijsko vojaštvo je bilo pač tako kakor splošno vojaštvo po dolgotrajnih vojnah. Vojaki so zasedli hiše in hleve do zadnjega kotička, a kar jih ni moglo pod streho, so se utaborili na prostem. »Cesarskemu« vojaku je vse prav prišlo, bodisi živež, obleka, orodje, seno, slama, drva itd. Jemali so vse s silo, plačali pa nič.

Da se kmetje ognejo nadlegovanju, so zapuščali drug za drugim svoje domove, pobravši pri odhodu živeža in obleke, kar je mogla vsa družina nesti. S seboj

so gnali tudi živino, kolikor je še niso pobrali vojaki. Begunci so šli v bližnje hribovske gozde, kjer so se zatekli k posameznim kmetom, ki so imeli po teh samofah poredko raztresene domove.

Kot posebno ugodno skrivališče za živino je veljala »Črmaževa dolina« za Križno goro, ki je dobila svoje ime po tamkaj rastočem zelišču črmaž (čemaž = *Allium ursinum*).

Iz nekaterih hiš so se ljudje kar vsi do zadnjega izselili in pri odhodu zaklenili vrata vsaj do nekaterih prostorov. Vojaki so takoj odprli vsa vrata in zasedli hišo. Ko pa so pošla drva za kurjavo, so snemali vrata in okna, trgali podove ter sekali grede in netili za potrebo in za zabavo; ko so potekle tudi te zaloge, je prišlo na vrsto sadno in drugo drevje v bližini hiš, in ko tudi tega ni bilo več, so dale svoje »drožje« (drog) in podvlake (podvleči) vinske brajde (latniki), rastoče na preksolnčnem bregu pod vasjo.

Nekateri stari, bolelni in nadležni ljudje so se odločili vendar rajši prenašati nadlego vojaštva, kakor pa potikati se brez hrane in strehe po strmih gorskih hostah; zato so ostali doma in varovali hišo. Ti varuhi so se kmalu do dobra seznanili z vojaki in tako znanje je kmalu uredilo še zadosťi dobre razmere med domačini in vojaštvom.

Ako je bil domačin le toliko pri moči, da je hodil, tega so primorali, da jim je kazal pota na razne kraje. Bolehni ljudje pa so imeli še dokaj miru, in marsikateri je bil deležen celo juhe in mesa iz velikih vojaških kollov.

Ker pobegli kmetje niso mogli pobrati s seboj vsega živeža, je skušal vsakdo pred odhodom skriti svoje stvari, kamor je mogel. Ko so vojaki kje na novo došli v hišo, so takoj vsestransko skušali dognati, ni li kje kaj skritega, kar bi bilo zanje. Preiskava se je začela navadno na ta način, da so trkali s puškinimi kopiti ob pod in ob stene. Če so udarci izdajali skrito volilino, so takoj razkopali steno na onem mestu, iz poda pa so odtrgali po par žaganic. Slične preiskave so se godile po hlevih, skednjih, kaščah in kletih.

Kako in kam skriti, da bo res na varnem, s tem vprašanjem si je belil glavo marsikak gospodar. Suha svinjina, bohi (špehi), sir, razno zrnje so bile te vrste blago.

Slednjič so po dolgem razmišljevanju modri možaki vendarle prišli na pametno misel, kam skriti dragoceno blago, da bo res varno pred slehrno uimo. Skrivaj so znesli ponoči vse te dobre reči v cerkev na podstrešje, kajti njihov sklep je bil jako logičen: v cerkvi ni miši, torej tudi mačka ne bo imela tamkaj kaj iskati, vojak pa gre v cerkev le za parado, in še takrat navadno prisiljeno.

Tako se je nabrala na podstrešju colske cerkve v nekaj nočeh obilna zaloga izbranih najboljših živil, izročeni v varstvo cerkvenemu patronu sv. Leonardu.

Pred župniščem so goreli ognji, nad katerimi se je v velikih kotlih kuhalo meso in riž. Očividec teh dogodkov, sedaj pokojni stric, je kot živahen deček tekal z mlajšim sedemletnim bratom in drugimi vaškimi tovariši, kar jih je še bilo doma, med vojaki od ognja do ognja, radovaje se vojaškega vrvenja.

Cerkvena vrata je cerkovnik prav skrbno zaklepal, posebno odkar so odšli zadnji kmetje iz vasi, saj je dobro vedel, kaj je na cerkvenem podstrešju. Toda kljub svojemu prizadevanju jih je našel nekega dne do kraja odprta, ključavnico pa tako pokvarjeno, da se sploh ni dalo več zapreti. Od onega dne pa so se

pojavnjali v vojaških kotlih med rižem obilni kosi prevojene svinjine, a posebno so se odlikovali ogromni kosi bohov, ki so s svojim prijetnim in tako domačim vonjem dečkom razodevali, da je to blago pristno domačega izvora.

Sedaj pa okrenimo pogled na bojišče v Italiji, kjer so se morali Avstrijci umikati Francozom. V noči od 30. aprila do 1. maja 1809 so se morali Avstrijci umekniti za reko Piave. Deveti armadni oddelek, pod poveljstvom grofa Gyulaia, se je umeknil na Kranjsko ter se utaboril v okopih na Golem vrhu (med Senožečami in Razdrtim), v Podvelbu, Logatcu in Ljubljani. Od Gorice pa so se pomikali proti Vipavi Francozi. Od Ajdovščine se je podal sovražni oddelek po cesti, ki vodi preko strmega pobočja zadnjega odlomka čavenskega pogorja v enakomernem strmem klancu v Podvelb. Tu namreč se konča čavensko pogorje s svojim zadnjim vrhom, z imenom Kovk, ki meri 964 m nadmorske višine in pada s svojim južnim, težko pristopnim pobočjem strmo v Vipavsko dolino, a na nasprotni (severni) strani je to pogorje dokaj položno in podaljšano v planoto.

Ko so prebivalci za Kovkom videli, da se zbira v Podvelbu cesarska vojska, so vedeli, da bo boj. Vsi pa so bili tudi enega mnenja, da, če že mora biti boj, naj bo le kolikor mogoče daleč od njihovih koč, za kar se jim je zdel četudi nekake pol ure od njih oddaljeni Podvelb vendarle mnogo preblizu. Dogovorili so se in šli na Kovk. Tu so si nabrali debelega kamenja in z njim sklenili sprejeti Francoze.

Na cesti iz Ajdovščine so se jele prikazovati prve patrole Francozov, a s Kovka se je jelo valiti kamenje, kar je sovražnika takoj ustavilo. Francozi so začeli streljati na gorski rob, odkoder se je valilo kamenje, a kmetje so poplegli na tla, da tako zavarujejo svoje glave pred francoskimi krogli, kamenje pa so porivali čez rob z nogami.

Francozom se ni zdelo vredno in tudi ne potrebno, nadalje preiskovati, kdo in kolik je sovražnik, ki jih je sprejel s kamenjem, odločili so se takoj za drugo pot, kjer se jim ni bilo bati kamenja.

Nad Šturjem, vzhodno od Ajdovščine, je pobočje čavenskega pogorja jako položno, posebno pa tam, kjer se je bil kos hriba odkrušil proti koncu osemnajstega stoletja in se razvalil po pobočju daleč v nižavo. Od takrat se zove ta kraj »Podrta gora«. Preko te groblje je šla francoska vojska, kolikor je bilo namenjene za Podvelb.

Najbližnji goli in kameniti holm nad vasjo se imenuje »Vrhu Drag«, ker je namreč dobil ime po bližnjem dolu »Drage«, ki se razprostira proti zapadu od vasi. Sklepajoč po stričevem pripovedovanju, so se Avstrijci vendarle bolj brigali za dobro menažo, kakor pa za sovražni napad, kajti v Dragah so zadonele vojne trobente, nastal je šum med vojaki, francoske puške so pokale, ko so se Avstrijci šele pripravljali za boj. Preko »Vrha Drag« so frčale svinčenke na Avstrijce, ki so začeli tudi sedaj krepko odgovarjati.

Moj pripovedovalec je pobegnil v najvarnejše zatočišče, namreč k materi v kuhinjo, ki je v pritličju in dokaj v zemlji, kjer ni bilo nevarnosti pred svinčenkami. A v prvem nadstropju pa se je slišalo žvenketanje stekla iz oken in udarci svinčenk, ki so se odbijale od sten.

Kmalu so začeli v gostilno znašati ranjence. Ker so Francozi vedno huje pritiskali od zapada, so se jeli

Avstrijci polagoma umikati. Poprej tako prešerni vojaški kuharji so poslali pohlevni. Na dano povelje so začeli po vrsti prevračati kotle, mastna juha je tekla kar po cesti, meso in riž pa so si bližnji vojaki v največji naglici nakladali v krušnjake, nato pa zbežali, kolikor je kdo mogel.

V tem velikem hrupu so avstrijski vojaki bežali drug za drugim, a namesto njih so jeli prihajati v gostilno francoski oficirji. Francoski sanitejci so sedaj nosili v gostilniško sobo, v vežo in po lesenih stopnicah v gornjice ranjene vojake, katere so obvezovali francoski zdravniki.

Med drugimi so prinesli v gostilniško sobo višjega francoskega oficirja. Bil je močno obstreljen, zato mu je bilo treba sezuti škornje.

Ko so ga vojaki sezovali, se je jel usipati srebrn denar izza boč. Tudi je bil opasan z usnjačim pasom, v katerem je nosil srebrni denar. Tedaj so morali vsi domači zapustiti gostilniško izbo, pridržali pa so si le sedemletnega dečka. Ta je pobiral po izbi raztreseni denar in ga znašal Francozom.

Medtem je zunaj popolnoma utihnil bojni hrum. Cesarski so v neredu bežali čez »Žarevši« (bližnji holm na vzhodni strani) in dalje preko Hrušice. Sedaj so zasedli francoski oficirji vse prostore v gostilni »pri Severjevih«.

Gostilničarka, mati mojega pripovedovalca, je šla pogledat v gornje prostore, da vidi, kakšne so sobe po boju. Skozi okna je priletelo toliko francoskih krogel, da je gospodinja napolnila z njimi plavne neške (neške, s katerimi se polje žito).

Poleg gostilne čez cesto smo že omenili velik gostilniški hlev, tu so po tleh na slami ležali v vrstah drug poleg drugega ranjenci, katere so znašali tu sem francoski sanitejci.

Mrtve pa so pokopavali deloma pri stari cerkvi na pokopališču, bolj oddaljene pa v Dragah.

Bitka pri Podvelbu se je začela 17. maja zjutraj ob 6. Avstrijci so se morali umekniti francoski vojski, ki ji tudi na bolj ugodnem ozemlju — pri Podkraju — niso mogli kljubovati.

Z novimi gospodarji je bil narod kmalu zadovoljen. Ljudstvu je bil posebno všeč red in dostojno vedenje vojaštva. Tudi so bile francoske čete sestavljene po večini iz mladih, krepkih in zdravih ljudi, medtem ko so avstrijsko vojsko sestavljali poleg komaj godnih mladeničev že zreli možje z upognjeno hrbtenico (deželni brambovci) in s početki sivih las ali pa že s plešo na glavi, kajti Avstrijci so oni čas služili najmanj po štirinajst in še več let v vojski. V vojsko pa so ga potegnili s sedemnajstim, a tudi osemindvajsetim letom; v vojnem času se pa tudi teh mej niso držali.

Ker francoski vojaki niso kradli, temveč skušali na lep način dobiti od ljudstva vse, kar so potrebovali, je to vplivalo jako blagodejno na narod. Posebno je bilo ljudem všeč, da je bil francoski vojak pripravljen vsako uslugo plačati z denarjem, česar bi bili pri Avstrijcih zastonj iskali.

Francozi so ostali do oktobra 1813 na Colu. Vse preuredbe v francoski Iliriji so točno opisane v Zgodovini slovenskega naroda (dr. J. Mal), ki jo je izdala Mohorjeva družba.

Za sklep omenimo, da se je francoska vojska dobro branila, preden se je umeknila iz Ilirije. To nam priča kamenit spomenik, stoječ pri veliki romarski cerkvi Marije Device v Logu sredi vipavskega polja.

Spomenik predstavlja madžarskega huzarja z imenom Paul Rostaš, ki je na tem mestu pokopan. Iz nemškega in madžarskega napisa na spomeniku je razvidno, da je junak zadrževal na cesti od Vipave (Trga) proti Ajdovščini dne 3. oktobra l. 1813 šestdeset pešcev in sedem konjnikov v četrt ure trajajočem boju. Kljub mnogim ranam ni odnehal. Slednjič ga je vendarle sovražni vojak, skrit za neko stavko koruzne slame na bližnji njivi, tako dobro zadel, da je junaški huzar omahnil s konja in izdihnil. Pogrebci so ugotovili, da je bil pokojnik zadel od tridesetih krogel, toda smrtonosna je bila le zadnja.

NOVE KNJIGE.

Slovar tujk. Sestavil dr. Fr. Bradač. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Natisnil J. Krajec v Novem mestu. Cena Din 50.—

Leta 1927 je izšel Glonarjev »Žepni slovarček tujk«, letos že dr. Bradačev. Ta zadnji je nekoliko obsežnejši, sicer pa oba po formatu enaka. Potreben nam je slovarček tujk. Potreben zato, da umeš toliko tujk, ki jih listi po nepotrebnem vlačijo v spise, zlasti še dnevnik. Tembolj danes, ker se klasičnih jezikov čim manj učijo. Ali nekaj ni še prav: namreč, da je pravopis enega tak, drugega drugačen: n. pr. Glonar piše abrevijacija, Bradač abreviacija. Pa Glonar je vsaj dosleden. Bradač piše socijalen in ne socialen, kakor bi dosledno moral. Dalje bi sodil za pomanjkljivo to, da bi se morale fraze (latinske itd.) pač prevesti najprej točno po smislu, nato pa bi bilo treba dodati istoznačno slovensko rečenico; n. pr. audiat ut altera pars = čujmo, kaj pravi druga stranka, slov.: je treba čuti oba zvona itd.

Kar bi nazadnje pripomnil, je tole preklestvo, ki se nas drži kot krošnjarjev: Pri nas, v tej bori revščini, izdajamo tako strašno nepotrebno kar enake knjige, hitro, na prvo roko. Namesto da bi imeli en slovarček tujk, ki bi bil prvovrsten, imamo že dva. Marsikaj ima eden, česar drugi nima. Sedaj imaš priliko, da po obeh listaš in brskaš za besedami, ko bi lahko z enim opravil! To je gospodarski greh ob naši kulturi; namesto da bi imel en popoln slovarček za 60 Din, si nabavi kar dva za 100 Din in z njima nedosleden pravopis in delo in sitnosti z iskanjem. Razumem, da je gmožna stiska kulturnih delavcev in zanič kupčija založnikov tisto zlo, ki nas vse mori in sili v taka dela. Ko bi se takega slovarčka lotili trije, bi baš toliko lahko zaslužili — in založnik več, nego bo tako. Slovenska Mafica je nekoč že poskušala te stvari urediti (tudi prevode), pa vem, da se ji ni sponeslo. Torej ne kaže drugega, nego da ostanemo še vnaprej vatlarji in krošnjarji. F. S. F.

Dr. Poljanec Leopold: **Prirodopis živalstva** za višje razrede srednjih šol. Druga predelana izdaja. Tekst je pojasnjen s 370 večinoma izvornimi slikami in enim zemljevidom o zemljepisni razširjenosti živali. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Cena v platno vezani in 270 strani obsegajoči knjigi je Din 60.— To je sicer šolska knjiga, vendar jo bo bral z veseljem in pridom tudi vsakdo, ki se količkaj zanima za živalstvo in njega razvrstitve v skupine kakor tudi zvrsti, pasme, plemena, rodove, razrede, redove in debla. Opisi so sestavljeni tako zanimivo in jasno, da jih lahko ume tudi lajik, ki nima srednješolske izobrazbe. Po-

sebnost moramo omeniti pristno slovensko in dovršeno strokovno izražanje, ki je dosledno izvedeno po vsej knjigi. Vsa imena in vsi strokovni izrazi so tiskani razprto, kar posebno lajša učenje in izpisavanje značnic. Slovensko kazalo na koncu knjige je izvrstno sestavljeno. Le škoda, da pisatelj ni dodal tudi latinskega indeksa. Spričo omenjenih in še mnogih drugih vrlin in spričo izredno nizke cene, naj bi si knjigo omislila vsaka šola, vsako izobraževalno društvo in vsaka zasebna in javna knjižnica.

Marijina knjižnica 1. in 2. zvezek. Založila Kongregacija Marije Morske zvezde. Spisal Silvin Sardenko. Dva drobna zvezčiča sta to. Prvi opisuje delo zlatomašnika papeža Pija XI. in njegovo veliko pomembnost za Cerkev in človeštvo. Opis je zelo pripraven in poraben za vse prilike ob proslavi svetega leta in papeževega jubileja. — 2. zvezek pa je izbor pesmi, deklamacij in dramatičnih prizorov, ki niso nanovo spisani, le v pripraven šopek povezani. So vsi versko-vzgojnega pomena in namena. Takole bi sodil o njih: Ako te prizore izvaja res oseba, ki mu je kongregacijski duh živ, ki vero žive in diha, in pa da je občinstvo tudi tako izbrano, potem so taki prizori res versko poduhovljena zemlja. Sardenkov tekst je blesteč, je velika mojstrinja jezika in rim — je čudo mehka beseda, ki v nežnih ustih lepo zazveni in poje. Kakor pa je od vzvišenega do smešnega le en korak, tako so tudi vse te stvaritve zelo nevarne, če jih uprizarja neroden oder.

Ivan Minčov Vazov **Hadži Ahil** in druge povesti. Iz bolgarščine prevel France Bevk. Trst, 1929. Književna družina Luč. — Ta tržaška družina Luč je nadvse pridna. Izdala je že štiri skupine knjig (vselej po tri knjige), in sicer po dve povesti (eno izvorno, eno v prevodu) pa vselej še zbornik Luč, ki je vedno zelo zanimiv in tudi za nas v S.H.S. kar potreben, ker nas o mnogočem pouči, česar tu ne vemo, pa je važno zaradi naših bratov v Italiji. Letošnji zbornik ima zemljevid Julijske krajine, ima opis Velikega fašistovskega sveta, politično upravni in sodni pregled Julijske krajine, o unifikaciji zakonodaje. Za nas posebno zanimiv pa je pregled (Fr. Bevkov) vseh publikacij (časopisov, zbornikov itd.), ki so izhajali v Julijski krajini po vojni in tudi njih vsebina, sotrudniki, uredniki itd. Tudi za vse knjige, ki so izšle leta 1928 na Goriškem, vzemo iz njega. Res zanimiv zbornik za vse Slovence. — Kot leposlovna knjiga so izšle povestice bolgarskega pisatelja Vazova v Bevkovem prevodu. Vse so ljubke in za vpogled v življenje Bolgarov za osvobodjenja in pred njim zelo poučne zaeno. Za knjižnice kaj pripravno čtivo. R. C.

Fridtjof Nansen: **V noči in ledu**. Priredil Fr. Albrecht. Prosveti in zabavi. 24. zv. Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani, 1928. Str. 108. — V pričujoči knjigi popisuje slavni raziskovalec severnih (arktičnih) pokrajin, Fridtjof Nansen, svoje potovanje po pokrajinah, ki so »v noči in ledu«. V letih 1893 do 1896 se je z ladjo »Fram« (»Naprej«) in peš s sanmi in na smučih približal severnemu tečaju, a ga ni dosegel. S svojo ekspedicijo, polno truda, težav, pomanjkanja in obupne borbe z ledom, mrazom, severnimi medvedi in mroži, pa je Nansen mimo raznih znanstvenih odkritij dokazal, da mora biti morje pri severnem tečaju globoka kotanja in ne plitvo morje z zemljo in otoki, kakor so prej domnevali. Knjiga je pisana deloma

v obliki dnevnika in je mestoma povsem človeška in ne le znanstvena, da se bere kakor lepa, tragična povest. Nehote pa se zdi človeku, ki vidi bedo in trpljenje toliko družin iz teh dni, pri čitanju te knjige odveč vsa ta borba »v noči in ledu«; vendar pa nam je vse to dokaz, koliko resni znanstveniki pretrpe, da doženejo eno samo skrito tajnost narode. Prevod je lep in knjiga — zlasti za mladino — priporočljiva. K.

Conan Doyle: **Izgubljeni svet**. Roman. Ljudska knjižnica. 31. zv. Založila Jugoslovanska knjigarna. V Ljubljani, 1929. Str. 233. Cena broširani knjigi 24 Din, v platno vezani 32 Din. — Ves svet pozna in prevaja povesti, detektivske zgodbe in romane znamenitega Angleža Conana Doyle-ja. Tudi Slovenci imamo precej teh prevodov. Pričujoči roman, ki nas postavi v »Izgubljeni svet«, je prav pester in zanimiv. Opisuje znanstveno potovanje prof. Challengerja in njegovih tovarišev v okoliš južnoameriške reke Amazonke, v sredo daljnih pragozdov, na katerem baje še žive prazgodovinske zverine dinosavri in pterodaktili, ogromne kače, hudobne opice in jamski ljudje. Kakor v kinu se vrste divje-romantični doživljaji, čudovita naključja in smrtne nevarnosti raziskujoče ekspedicije, ki jih prav živo podaja iznajdljivi in duhoviti Conan Doyle. Prevod vseskozi napete knjige je dober in gladek. Za zabavo in kratek čas priporočamo. Pr.

H. Sienkiewicz: **Na polju slave**. Povest iz časa kralja Jana Sobieskega. Ljudske knjižnice 30. zv. Založila Jugoslovanska knjigarna. V Ljubljani, 1928. Str. 292. Cena v platno vezani knjigi 40 Din, broš. 28 Din. — Menda ni nobenega Slovenca, ki bi ne poznal spisov slavnega poljskega romanopisca Sienkiewicza. Tudi bralcem »Ljudske knjižnice« je znan po povesti »Skozi puščavo«, ki je izšla približno pred 15 leti. »Na polju slave« je prvi del nenapisane trilogije iz dobe kralja Jana Sobieskega, junaškega rešitelja Dunaja iz rok Turkov. Ljubka, zanimiva in pretresljiva je ta zgodba osirotele plemkinje, gospodične Sieninjske, in plemenitega, revnega viteza Jacka Tačevskega, ki se po velikih ovirah in raznih žalostnih in veselih dogodivščinah slednjič le najde in poročita nekaj dni pred odhodom Tačevskega na bojišče pred Dunaj. Povest je izredno skrbno prevedena in vsebuje tudi mnogo zanimivih pojasnil pod črto, s katerimi se človek seznanja z zgodovino in običaji Poljakov. Priporočamo to Sienkiewiczovo delo vsem družinam in knjižnicam, primerna je pa tudi mladini! K.

Mati vzgojiteljica. Vodilne misli krščanskega vzgojeslovja, III. izdaja, 1929. Založila uprava dekliziškega lista Vigred, Ljubljana, Ljudski dom. — Cena Din 16.—. Vzgojnih knjig, ki bi bile res možne dati nasveta v vsakem primeru vzgoje, takih vzgojnih knjig nam manjka. Zato je izšla »Mati vzgojiteljica« v tretji izdaji. Drobna knjiga: 102 strani ima. Pa moramo priznati, da je prvotna knjiga zelo izboljšana in tako pregledno urejena, da bo zadoščala tudi preprostim materam in jim bo dostopna. Je velika hiba mnogih mater, da se ne potrudijo, ko dobijo otročička, da bi se resno oprijele njegove vzgoje — telesne in dušne. Res mnoga pod milim Bogom ne ve kaj početi z otrokom. Ta tako poceni knjižica naj bi bila res prav v vsaki družini. Naj ni zato tam, da jo hitro prelete — ne: večkrat in večkrat naj jo bero matere, naj jo bero neveste, pa se bodo uspehi dobre vzgoje kmalu zaznali.

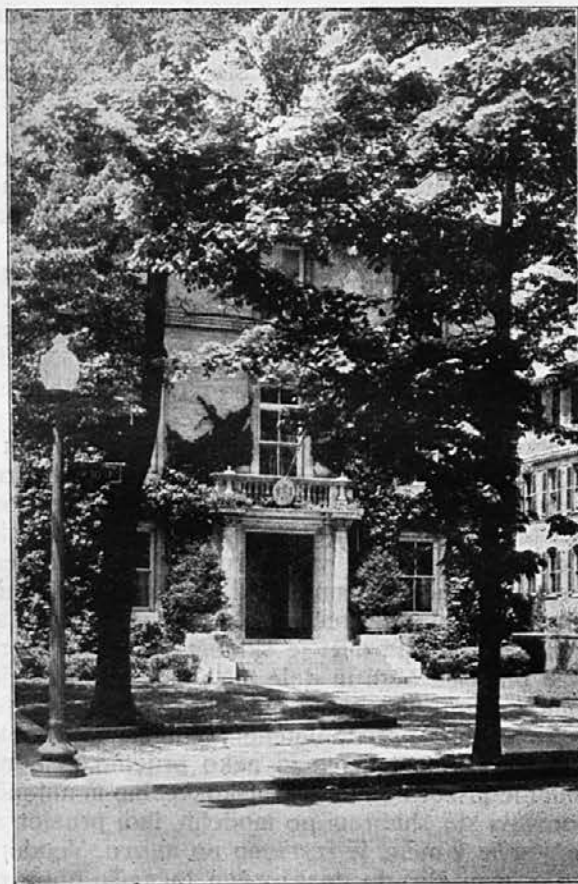
KOLIKO KNJIG JE NA SVETU.

Ze v starodavnih časih so zbirali »knjige« v posebnih poslopih, dvorinah in sobah. Razvaline v Asiriji in Babiloniji so krile in še krijejo tisoče in tisoče opek, na katere je bila s klinopisi vrezana zgodovina, zakoni, zgodbe, sveti reki. Stari Egipčani so imeli lepe knjižnice, iz katerih so starinoslovci tuintam dobili še kak popisan svitek papirusa. Pri Grkih zgodovina javnih knjižnic ne omenja, dasi je bilo gotovo zasebnih zelo mnogo. Ko je bila Grkom svoboda uničena, so se tudi njih knjige razleple po vsem svetu. Te so bile brzkone temelj novoustanovljenih knjižnic, zlasti dveh slovitih v Aleksandriji. Rimu je dal knjižnico Avgust (Oktaviano) in knjižnico na Kapitolu. Preseljevanje narodov je skoro vse te zaklade uničilo. Prvi, ki so pridno zbirali rokopise v knjižnicah, prepisovali stare knjige in jih tako ohranili potomstvu, so bili samostani. Med njimi so sloveli Benediktinci na Monte Cassino, menihi na sveti gori Athos, kjer so še danes ogromni, nepreiskani zakladi grških in slovanskih rokopisov. Ustanovitelj svetovne vafikanske knjižnice pa je papež Nikolaj V., ki je sam zbral in pokupil nad 3000 dragocenih rokopisov. Znana je v zgodovini tudi knjižnica kralja Matjaža (Malija Korvina), ki je imel mnogo laških pisarjev, da so mu prepisovali stare rokopise. Ta dragoceni zaklad — knjižnico Korvinovo — so Turki ob zavzetju Budimpešte leta 1526 razdejali in rokopise raznesli in uničili.

Popolnoma nova dobá se je začela s tiskarstvom. Knjiga je postala cenejša, knjižnice so rastle. Danes že ni več hiše pri izobraženih narodih, da ne bi imela knjige. In ne samo ene. Skoro vsaka družina ima majhno knjižnico. Dognali, koliko je teh knjig, je popolnoma nemogoče. Pač pa je mogoče ugotoviti, koliko knjižnic in zvezkov v njih je v posameznih državnih in javnih knjižnicah. Manjše, ljudske, društvene in zasebne, tudi zelo obsežne knjižnice, se ne vpoštevajo.

Prvo mesto zavzemajo Zed. države Sev. Amerike; imajo 314 javnih knjižnic, v katerih je 54,100.000 knjig. Na drugem mestu je Nemčija, ki ima 160 knjižnic in 29,500.000 knjig. Francoska ima 111 knjižnic z 19,800.000 knjigami, Anglija 101 knjižnico s 17,000.000 knjigami, Poljska 14 knjižnic in 2,800.000 knjig. Jugoslavija ima 3 knjižnice, in sicer: Narodno biblioteko v Beogradu s krog 100.000 knjigami, v Zagrebu Univezitetno knjižnico s krog 300.000 zvezki, in Studijsko (nekdanjo licejsko) knjižnico v Ljubljani z nad 130.000 knjigami.

Vsa Evropa brez Rusije, brez balkanskih držav, brez Madžarske in Češkoslovaške, odkoder nimamo podatkov, ima 580 velikih javnih knjižnic, v katerih je okroglo 100 milijonov knjig. Drugi deli sveta, razen Severne Amerike, so daleč za Evropo. Vsa Srednja in Južna Amerika ima le 22 knjižnic in 2,300.000 knjig. Azija ima le 23 knjižnic in 2,300.000 knjig. Afrika ima celo le 3 javne velike knjižnice in 200.000 knjig, dočim ima Avstralija 7 knjižnic in 111.000 knjig. Po tem izkazu bi bilo na svetu 949 knjižnic, v njih pa 159,000.000 knjig. Da si nekoliko ponazorimo, kako ogromni so skladi teh knjig, nam pomaga račun Narodne biblioteke v Parizu, kjer je 4,200.000 knjig. Ako bi vse te knjige položili v vrsto (ne ploskoma, marveč tako kakor stoje po policah), bi ta vrsta segala 90 km daleč (od Ljubljane po železniški progi do Celja in še 2 km dlje). Ako bi pa knjige vseh knjižnic zložili v vrsto, bi bila tako dolga, da bi jo avto, ki vozi 60 km na uro, prevozil v 57 urah.

Jugoslovansko poslaništvo v Washingtonu.

NAŠE SLIKE.

Čreda v mesečini. Jean Ferdinand Chaigneau, ki je izvršil to sliko, je bil rojen leta 1830 v Bordeaux-u in je studiral slikarstvo v Parizu, a se je kmalu pridružil mlademu slikarskemu naraščaju, ki se je bil nastanil v Barbizonu. Barbizonski slikarji so bili zavrgli staro historično slikarstvo in so skušali obnavljati v svojih delih resnično in preprosto naravo ter realno življenje ljudi in živali, s katerimi so tam na kmetih živeli. Tudi Chaigneau si je poiskal strehe v revni bajti in je slikal krajine ter zlasti prizore iz ovčarskega življenja, ki so se občinstvu priljubili tako, da jih najdemo v mnogih muzejih Evrope. To slikarstvo noče upodabljati burnih zgodovinskih dogodkov, marveč opeva lepoto zemlje in tihega kmetijskega dela. Taka pesem je tudi »Čreda v mesečini«. Ovce se vračajo s paše v svojo stajo, pastir koraka zamišljen počasi pred njimi, na desni zadaj zaostaja njegov zvesti spremljevalec, ovčarski pes. Popoln mir vlada na širni ravnini, nihi veje mladega drevja na levi se ne gibljejo v vetru, nad vsem pa plove mili soj mesečine, ki se srebrno pobliskava na hrbitih ovac. Ali ni to tiha večerna pesem ter slavospev na veličastno lepoto narave in naravnega življenja?

K Dürerjevima risbama. O tem slavnem slikarju, ki je prvi umetnik med Nemci pred dobrimi štirimi vekovi zaslužil novi čas in ga tudi prvi skušal vidno ponazoriti, je lani »Mladika« ob 400letnici njegove smrti dovolj poročala. Zanj, ki je začel kar najbolj vneto zagovarjati slikanje po prirodnih predlogah, po naravi, v kateri je videl nedosežen in nedosegljiv ideal upo-

dablajočemu umetniku, je bil vsak predmet zanimiv, značilen in važen. Na spominski razstavi v Nürnbergu je bilo zbranih na stotine in stotine načrtov, bežnih risb, studij in osnutkov, izvršenih po živih in neživih modelih. Rože, travne bilke, hrošče, ribe, plice in četronožce, pa ljudi in posamezne dele človeškega telesa je neprestano risal in slikal. Koliko vestnega opazovanja, koliko ljubezni do teh lepih delcev božje prirode je v teh risbah. Taki sta tudi te dve, ki ju objavljamo v tem snopiču. Ves silni duh velikega mojstra, pravi Dürer, je v njih.

—a.

Ivan Grohar: **Tiha sreča.** Našim bralcem je Grohar že precej znan, saj so doslej videli v »Mladiki« že več njegovih slik: Sveto družino, Brno, Betlehemska noč i. dr. Slika, ki jo objavljamo v tej številki, izvira iz prvih umetnikovih let in je bila izvršena kmalu po l. 1897, ko je Grohar šel v Monakovo, kjer je studiral v Ažbetovi slikarski šoli. Prizor je preprost in vsakomur umljiv. Mati sedi z otrokom v naročju v nekakem kmečkem skednju, kjer visi koruza in se suši perilo. Dete izteza ročice po materi, ki ga gleda z ljubečim, materinsko nežnim in srečnim obličjem. Ob strani stoji starinska zibelka, na mizi je skledica z jedjo, pripravljena za otročka. Mati in dete sta oba svetlo obsejana od solnca, ki prodira skozi odprtino v steni in v temnem, z razno šaro prenapoljenem globokem in visokem prostoru ustvarja življenje in neko prijetno skladnost. — Slikan je prizor bolj po starinsko, vesno in natančno. Obe postavi sta studirani po modelih, tudi prostor sam in vse, kar je v njem, je izvršeno po naravi. Vendar pa Groharju tu ni šlo, da doseže čim točnejšo sliko resničnega življenja, temveč mu je bila poglavitna skrb, da poda občutje, prijetno nastrojenje, pravi izraz tihe sreče, ki izvira iz neskajenih čustev ljubeče matere do otroka. Zato je ta slika gledalcu tako človeški blizu, tako umljiva in tako povedna, ker mu govori zgolj z glasom srca, z glasom iskrenega čustva. Dasi po čisto artistski (umetelni) izvedbi to delo ne sodi med najboljša in najbolj dovršena, kar jih je Grohar ustvaril — saj je njegovo mladostno, skoro še začetniško delo — vendar je morda boš zato tem bolj neposreden in bolj krepak njen učinek na sprejemljivega opazovalca.

—a.

POMENKI Z NAJMLAJŠIMI.

Draga duša!

Pišiš mi, kako si postal skozinsko narobe-človek, da celo časopise in mesečnike začneš brati pri odgovornem uredniku ali ugankah in smešnicah. Praviš pa, da se tudi pri pomenkih rad pomudiš. Vem pa, da včasih rad pogodrnjaš, češ, saj ne vem, kako je to in kaj. Kot kulturni delavec in šolnik pa si radoveden, kako je pravzaprav dandanes z našo poezijo, koliko in kako se poje, koliko naš naraščaj obeta in kakšni so naglavni grehi vseh priraščajočih pevcev. Rad priznam, da je iz posameznih odgovorov in kritik težko dobiti pregledno sliko o svetlobah in sencah naše pesmi, a prav tako ni lahko odgovoriti na vprašanja Tvoje kulturne gorečnosti. Ker vem, da sovražiš v pisnih vsako znanstveno šaro, zato bova pokramljala po domače.

Kakršna zemlja, tako žito, tako menda razlagaš nadebudni mladini. To velja tudi za poezijo: kakršen čas, taka pesem. Veš pa, da vreme za pesniško cvetje danes ni prida ugodno. Pa sej, če je zemlja preplitva,

neguj, če pa je sam jug in moča — nič prav ne bo cvetelo. Le vprašaj v šoli, kdo še ne ve, kaj je avto, letalo, motor, radio, cirkus in kino. Opazuj otroško igro: vlak igrajo, avto vozijo; kako sta pa šla oče in mati v mesto — pa več ne znajo. Vidiš, tako-le živimo: kakor bi se samo mimo peljali; vidiš, veš, že pozabiš, občutje ni seglo do duše, kaj šele da bi se v njej zaglobilo in vzkalilo!

Pa čemu to? Zato, da Ti dopovem, zakaj danes ni čas za bogato pesem. Dirindaj nam pije pesniško kri. Nemirno življenje nas je storilo površne. Dragi, strah me je, če na to mislim. Knjižničarji bi Ti vedeli povedati, da resne knjige danes redko poljujejo sem in tje, lažja literatura pa je vedno iskano blago. Saj, odpusti mojo odkritost, Ti začneš zato brati po hebrejsko od zadaj, ker Te bolj zanima dnevna senzacija, enodneven dovlop nego načelno in daljše čtivo prvih strani. Če boš kdaj odkrito pogledal sebi v oči, boš priznal. Zato pa, dragi, storiš dobro delo za duhovno kulturo človeštva, tudi za pesništvo, če svojim ljudem često spregovoriš o božje-prirodnem življenju na grudi. Tam se bo spet zbudila močnokrvna pesem, kjer se bo življenje vrtelo po solncu in ne po električnem zvonce, kjer bodo ljudje znali za preminjanje letnih časov in ne bodo 365 dni na leto gledali v isto belo steno.

Ne misli pa, da je naša pesem že na smrtni postelji. Dovolj se poje, morda več kakor nekdanj. Pa saj zemlja tudi v slabih letih poganja, samo polnega cvetja ne dá veliko. Pri zares nadarjenih ustvarjalcih lepe pesmi večkrat pogrešam neke zaokrožene, vsestranske dovršenosti. Vem, dobro pojo, za naš čas pojo, njihove pesmi primejo, vem pa tudi, da jutri ne bodo vžigale več, ker večno stalne lepote ni v njih. Je res, da pesnik poje za svoj čas in da njegovo delo zapade usodi hitrih časovnih prememb, a dovršena lepota ohrani svojo ceno, pa naj je tudi časovno pobarvana. Naloga uredništva vodilnih literarnih listov pa bo, da neprestano dvigajo kakovost naše pesmi, družijo, vodijo in spopolnjujejo pojoče moči.

O doraščajočih in poskušajočih pesnikih Te obveščajo ti-le pomenki in sorodni predali drugih listov. Saj veš, kako je. Čustvujoča mladost ljubi pesem, v oktavi pa zapoje veselje, če se posreči tudi samostojen verz. Tako postane za mnoge pesem najljubše opravilo kakor igra za otroke. Kdor je splošno nadarjen, zapiše semintje celo srečen verz. Pri mnogih pa je volja večja ko dar, pogum večji ko oblikovno pesniško znanje, nevednost v literarnih stvarih postane mati zaljubljenosti v svojo namišljeno pesniško sposobnost. Žal, je prav takim težko dopovedati, koliko je ura. Sirote so, ki jih čas sam nevede ozdravi in jim dopove, da narejena roža ni nikoli kakor naravna.

Drugod najdeš dobro klico. Tam moraš pokazati, če si dober vrtnar ali neusmiljen žanjec. Če od deset literarnih nabornikov vzgojiš enega, si imel dobro zemljo. Pa da veš natančneje — kot šolnika Te bo to zajemalo —, naj Ti razodenem, kako in kam je treba danes v pesništvu ravnati poganjajoče trte.

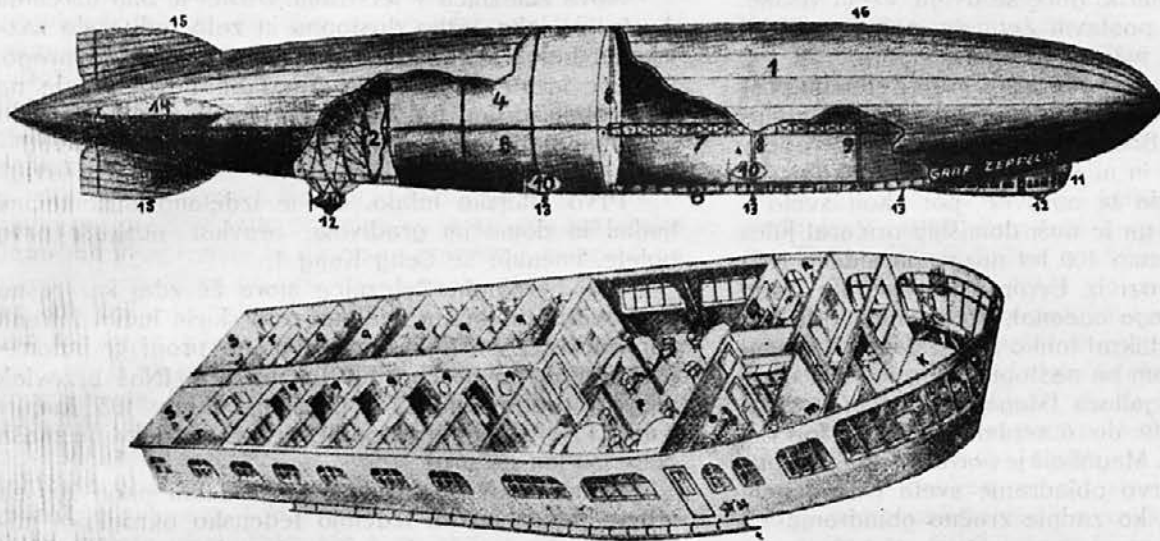
Že od vekomaj pojemo o rožah, pomladi, vetrovih, oblačkih, ljubezni in srcu. In vekomaj bodo peli. A Horac je to drugače zapel ko Homer, Prešeren drugače ko Župančič. Zato ni znamenje dobre pevske žile, če se vse to opeva v starem slogu. Ali smo res tako duševno revni in neizvirni, da s o d o b n i h m o t i v o v ne vidimo. O, nismo še svoje duše izpeli, kdaj bomo torej še duše bratov in sester ob sebi: družina, stanovi;

nismo še odkrili božjega zmisla — ideje, če hočeš — slednje slovenske globeli, premalo smo še zajeli ves narod in njega vprašanje, da o Bogu in božjih skrivnostih molčim... Treba odpreti oči, ljubezen in doživetje bo Bog dal v srce. Pa: pesnikov-vidcev, pesnikov-mislecev pošlji nam Bog!

Morda je naš način življenja kriv, da je danes v pesniških poskusih toliko fragmentarnosti,

ovinkih, stezah in klancih in ne vemo, kak veter zaveje jutri čez naša polja. Pa kako boš kazal pot, če je sam dobro ne veš. Pa kako boš dosledno in dobro vzgajal, če ne veš, kako bi najbolje. Luč sveti in greje — tudi v kulturi.

Zavidam Te, da si sredi naše grude, kjer imaš vse božje darove zastoj. Pozdravljen do prvega srečanja! Tvoj — Pomenkar.

Nemška zračna ladja »Graf Zeppelin« (LZ 127), ki je prva plula krog sveta.

Glavni deli Zeppelinov:

- 1 Ovoj (meh iz svile).
- 2 Ogradje iz duraluminija.
- 4 5 Prekati za plin.
- 6 Hodnik za moštvo.
- 10 Motorji.
- 11 Gondola za potnike.
- 13 Generator za tok in sesalke za bencin.
- 14 15 krmila.

Gondola:

- k Prostor za vodnika.
- m Telefonska centrala.
- n Radiooddajna postaja.
- p Obednica (salon).
- q Sobice za potnike.

odlomkarstva, če sovražiš tujko. Začetnik seveda še poskuša, a le prerad se preveri, da je pet verzov, ki slikajo recimo razpoloženje, prav tako pesem ko Župančičev »Kuj me, življenje, kuj!« iščeš miselne vsebine, kakor bi reševal skrivnice — pa ne odkriješ nič; iščeš čustvenih vrednot — pa Ti zazveni kakor obrabljena gramofonska popevka; iščeš jezikovnih, izraznih lepot v besedi, rimi — spet plehkoba. Ali zapoje kdo o svoji elementarni žalosti, pa potem razvozla v enem verzu: »ker tebe več pri meni ni, o draga!« — Dajte pesmim zoreti! Zemlja trpi, ko zrna kalijo, dolgo hrani, preden se v jutro zaziblje cvet — pa naj bo potem pesem kar s kratko gesto doživeta, ustvarjena in izoblikovana? Da, pesem je izliv in srečno navdihnjenje, a zamah urne roke ni in ne bo.

O slogu Ti ne bom govoril. Veš, da mora ta biti lastni osebni izraz in da se je treba zanj boriti. Zato ga pri začetnikih že vnaprej ne smeš pričakovati. Da pa jezik morajo poznati, je pa jasno. Kaj bo delavec v tovarni, če stroja ne pozna, kaj bi deci visoko računstvo, ko ga uporabiti ne zna? Tu velja, da se jezika nikdo ne bo naučil samo iz knjig. Za leposlovca je najbolj važna živa govorica, ker ta je pravzaprav umetnostna tvorba narodovega duha in vsevdilj ustvarjajoča nanovo, dočim je knjižni jezik le njegova usedlina, v črko ujeta. Ali nismo preveč pozabili prisluškovati narodovemu govoru, ki je tem lepši in pristnejši, čim manj ga je okuževala slaba, pisana beseda. Kdor ima ušesa za poslušanje, bo pri preprostih božjih ljudeh odkril jezikovne lepote več, nego je potrebuje za najboljši svojevrstni slog. In tu se bo tudi najlaže približal duhu našega naroda, ki ga mora kot pesnik vedno tolmačiti.

To, dragi, za danes! Morda si dobil malo vpogleda v naše literarne probleme. Naša književna kritika naj bi jih obdelavala! Saj veš, kako smo danes, v tem kulturnem meddobju, brez jasnih poti. Lovimo se samo po

ZRAKOPLOVA LZ 127 POT OKOLI ZEMLJE.

Leta 1900 je nemški grof Zeppelin zgradil prvi svoj zrakoplov in mu dal ime LZ 1 (Luftschiff Zeppelin 1). Ker se mu je prvi dobro obnesel, je gradil ogromne zračne smotke še dalje in dalje; največ jih je nastalo v vojnem letu 1915, namreč nič manj nego 26! Delavnice in pristanišča so v nemškem mestu Friedrichshafen ob Bodenskem jezeru. Tam je tudi prvič poletel lani 127. proizvod Zeppelinove družbe, letos pa je v avgustu obletel zemljo! Graditelji so mu dali ime »Graf Zeppelin«, pa ga navadno krajše imenujemo LZ 127. Iz Friedrichshafena je zletel v New York (natančneje Lakehurst pri Nju Jorku). Tu se je polet začel in se v štirih presledkih, potrebnih za popravila in novo zalaganje, v 21 dneh 5 urah dovršil; v zraku pa je bil le 12 dni. Postaje so bile: 1. Nju Jork, 2. Friedrichshafen, 3. Tokio in 4. Los Angeles južno od San Franciska. Vozil je povprečno 113 km na uro; kadar je letel z največjo hitrostjo, je dosegel tudi 150 km. (Orient-Express vozi 50 km). Sila odgovorno in težavno vodstvo zrakoplova je prevzel dr. Eckener. Brez pomembnejših nezgod je torej Zeppelin preletel Atlantski ocean, vso Evropo, vso Azijo nad Sibirijo, Tihi ocean in Severno Ameriko, napravil 34.500 km dolgo pot, pa zopet odletel domov v Friedrichshafen.

Junaško je bilo Zeppelinovo potovanje, pa je tudi orjak zato! Plina, ki ga vzdržuje v zraku, ima 105.000 m³ (navadna svetiljka bi z njim lahko svetila nepretrgoma celih 230 let); 5 motorjev, ki ga gonijo, ima skupno 2650 konjskih sil; ne da bi pristal, more leteti 10.000 km daleč (četrtina zemeljskega ravnika); dolg je 237 m in ima podobo smotke, ki je debela 30 m ali kakor kak cerkven zvonik visok. V njegovi notranjosti bi lahko

zgradil 100 enodružinskih hiš. Posadka, ki je potrebna, da pošastnega ptiča vodi in oskrbuje, šteje 41 mož! Počnikov pa v svoji gondoli vozi 19. Toliko plina ni imel doslej še noben Zeppelin; tudi konjskih sil še noben drugi toliko (prvi n. pr. le 30); brez prestanka leteti pa jih je moglo doslej že več, n. pr. št. 105 celo 16.000 km, pa to zračno ladjo je strela raztreščila; dolžino pa ima izmed vseh svojih bratov LZ 127 največjo (namreč 237 m). Koliko je to? Vrh Šmarne gore se dviga 360 m visoko. Če bi torej v Tacnu postavili Zeppelin pokonci, bi bil samo za eno tretjino nižji nego Šmarna gora.

Dolga je bila pot, in kako hitro jo je Zeppelin preletel! Kaj pa je doba borih 12 dni? Saj potrebuje najhitrejši sedanji parnik Bremen samo za pot iz Evrope v Ameriko 4 dni 18 ur! In ni še dolgo, pa smo si samo v sanjah upali želeti, da bi opravili »pot okoli sveta v 80 dneh«, kakor nam ga je naši domišljiji pričaral Jules Verne. Če pa se ozremo 400 let nazaj, pa vidimo Kristofa Kolumba, da vozi iz Evrope do Amerike (torej samo preko Atlantskega oceana), a potrebuje zato pot 2 meseca 8 dni, torej 15krat toliko kakor danes Bremen! Nekaj let za Kolumbom pa nastopi z jadnico pot okoli sveta Portugalec Magallaes (Magaljaiš) ter jo prevozi od 20. septembra 1519 do 6. septembra 1522, torej v nekaj manj kot 3 letih. Magaljaiš je porabil 3 leta, Zeppelin 21 dni, torej je prvo objadranje sveta trajalo petdesetkrat toliko časa ko zadnje zračno objadranje!

PO OKROGLI ZEMLJI.

Zaželena Mandžurija. Ni čuda, da se za Mandžurijo, severovzhodno pokrajino Kitaja, poganjajo Rusi, Kitajci in Japonci. Saj polje bogato rodi in zemlja hrani zaklade. Samo iz enega rudnika v Fušumu nakopljejo letno 7 milijonov ton premoga (vsa Jugoslavija pa 4). Premog je kar na vrhu in žila je debela 43 do 143 m!

Prebivalstvo Avstralije je od leta 1921 do danes naraslo za 921.000 oseb ali skoraj za en milijon. Na račun priseljencev odpade 300.000 oseb, ostane torej še vedno nad pol milijona ljudi več ko pred 8 leti.

Zagonetno odkritje. Italijanska znanstvena ekspedicija raziskuje malo znane kraje v Južni Rodeziji, pokrajini Južne Afrike. V neki vollini pa je odkrila sliko, ki jo je spretna roka narisala v pradavnih dneh. Toliko učenjaki vedo, da je slikar bil Bušman, naslikan pa ni ne Bušman ne Zamorec, ampak je po obleki in izrazu podoben človeku z vzhoda. Zato mislijo, da predstavlja zastopnika tistega ljudstva, ki je v daljni davnini prodrlo v Afriko, pa ga danes ni več. Toda kakšnega plemena je bilo to ljudstvo, odkod in kdaj je prišlo v Afriko in kam izginilo? Je tudi neko pleme v Afriki, ki ima čisto svoj jezik, a korenike besedi se ujemajo z nekim plemenom v Aziji. Morda je bilo v pradavnini kako preseljevanje narodov, kar je doslej v zgodovini še neznano. Tudi sicer skrivaj afriški gozdovi in razsežne pokrajine grmovja še premnoge tajne.

Bombaža v Združenih državah Severne Amerike so letos nasejali za 3 milijone juter (po 4050 m²) več ko doslej, to je več kakor vsa površina bivše Kranjske. Vsega bombaža je posejanega nad 48 milijonov juter ali 194.400 km², kar je toliko kakor da bi bile posejane tri četrtine Jugoslavije.

Jabolka v Kanadi. Pri nas jabolka letos ne bo kaj prida, v Kanadi pa cenijo, da jih bodo pridelali 3.600.000 sodov (po 163 kg), eno petino več ko ponavadi.

Nameslo vkuhavanja. V dolini reke Jukon na Aljaski rastlinstvo prav bujno uspeva, saj ima solnce dosti moči, ko sije skoraj šest mesecev noč in dan. Domačini hitijo nabirati jagode za zimo. Pa jih ne sušijo in tudi ne vkuhavajo, ampak spravijo jih v velike posode in zalijejo z oljem od morskoga psa. V Mladiki se prepirajo, kako naj se sadje najbolje shrani. Kaj pa, če bi ga na ta način?

Nova železnica v Avstraliji. Doslej je bila osrednja Avstralija jako težko dostopna in zato tudi malo raziskana. Letos pa so dogradili novo železniško progo, ki veže mesti Adelaide in Alice Springs, prvo je na južni obali, drugo pa čisto v sredini Avstralije. Proga je dolga nad 1500 km (kakor zračna črta Beograd-Pariz).

Prvo kitajsko letalo, ki je izdelano z domačimi ljudmi in domačim gradivom, pravkar poskuša prve polete. Imenuje se Čeng Kung 1.

Brzi brzovlak. Železnica mora že zdaj kar resno tekmovali z avtom in letalom, zato skuša tudi v hitrosti napredovati. V Angliji vozi vlak na progi Swindon-Paddington povprečno 109 km na uro. (Naš brzovlak prevozi progo Ljubljana-Brežice, dolgo 108 km, v 2 urah.) Največja hitrost angleškega brzovlaka pa znaša celo 130 km na uro!

Gramofonov so pred 20 leti izdelali okoli 700 na teden; danes pa jih izdelajo tedensko okrog pol milijona!

Najvišji vrh v Rusiji. Na Pamirski planoti, tem največjem gorskem vozlu Azije, se mudi več ekspedicij, ki raziskujejo »Streho sveta«, kakor planoto nazivajo domačini. Na tej planoti se stikajo meje Rusije, Kitaja, Afganistana in Indije. Planota Pamir je visoka okoli 4000 m, iznad nje pa štrlijo posamezni vrhunci. Znanstvena ekspedicija je zmerila, da je na ruskem ozemlju najvišji vrh gora Garmo, visoka 8060 m! (Največji vrh na zemlji pa meri 8882 m.)

Škodljivi jeleni. Na Novo Zelandijo so celo vrsto domačih in divjih živali pripeljali od drugod. Pa vse se niso izkazale kot koristne. Jeleni n. pr. so mladim gozdnim nasadom postali tako škodljivi in nevarni, da so jih do lani morali postreliti že 60.000.

Skrb za akademike. Prijatelj dijakov Anglež dr. Thomas Cowan je podaril akademskemu domu v Edinburgu 20.000 funtov ali 5.500.000 dinarjev.

Prijatelj bolnikov, ki noče, da bi svet proslavljal njegovo ime, je v svoji oporoki naklonil neki londonski bolnici 25.000 funtov ali 6.875.000 dinarjev.

Konjički v rudnikih. V angleških premogovnikih vlačijo vozičke še vedno 50.000 ponijev, ki nikoli več ne ugledajo belega dne, ko pridejo v jame.

Rekord v ovčjereji. Največ ovac na svetu je imela in ima Avstralija, Toda dočim jih je leta 1921 naštel 78 milijonov, je letos njihovo število tako zelo naraslo, da ima več ko 106 milijonov glav. Ker šteje celina 6 milijonov prebivalcev, bi torej na eno osebo prišlo več ko 17 ovac! Jugoslavija goji nad 6 milijonov ovac in bi prišla na osebo le polovica ovce.

Škodo popravljajo. Med vojno so Nemci požgali slavno knjižnico v Louvainu v Belgiji. Knjižnica pa bo znova zaslovela; Nemci so ji namreč dali 300.000 zvezkov, med njimi 300 dragocenih pergamentov, več kakor so Belgijci zahtevali. Anglija je dala 55.000 knjig, Francija 33.000, Japonska je podarila 20.000 funtov, Amerika dragocene rokopise pa tudi druge države sveta so prispevale v blagu in denarju.

Ognjenik bruha na otoku Ambrim med Novimi Hebridi, vzhodno od Avstralije. Tako silovito deluje, da je moralo 400 domačinov v čolnih iskati zavetja na sosednih otokih.

Če zvončar zbezlja. V Grisons v Švici je pastir gnal ovčjo čredo mimo prepadov na pašo. Tedaj pa se splaši mrkač, ki je nosil zvonec, plane v brezno, za njim pa vsa čreda. — Nekdaj so naši ovčarji tako pasli jarce. Pastir je pehnil zvončarja z brega kakega gorskega potoka v tolmun, za njim pa je udrl ves trop in se skopal ter opral.

Nevarni škorpioni. Letos so v Maroku v severni Afriki bili škorpioni radi hude vročine tako zelo strupeni, da je mnogo ljudi od njihovega pika umrlo, dasi tak pik navadno ni smrten.

Sladkorna pesa v Kanadi je lani dala 20% več pridelka ko prejšnja leta; pridelali so je 245.000 ton! Tako lepo torej napreduje ta ogromna pokrajina ne samo po pšenici, ampak še po celi vrsti drugih pridelkov.

Sultan in kamela. Nekoč je sultan Ibn Saud, glavar južnoarabske države Nedžd in kralj treh milijonov Arabcev, sedel na pesku, ki mu je bil najdragocenejša preproga sveta. Prišel je iz svoje dežele v Irak ali Mezopotamijo, da bi tu s sosednjim glavarjem, velikim komisarjem Iraka, obravnaval državne posle. Mnogo vojakov je prišlo z njim in dosti črnih strežajev, pa tudi cela čreda kamel. Toda razkošja bi v sultanovem taboru zastoj iskal. Tako sta torej sedela s prijateljem na pesku, se pogovarjala in čakala velikega komisarja. Zdaj pa zdaj je prispela v tabor karavana iz El Hase z vodo in živili. Če bi kdo drugi živahno govoril o politiki in vojski, bi sicer gledal to vrvenje, pa ga ne bi videl; a vladar ljudstva mora imeti čuječe oko; tako je tudi sultan zapazil, da nekdo s kamelo grdo ravna. Prekine pogovor in da poklicati trdosrčnega človeka. »Zakaj si pretepal kamelo?« »O gospodar, naj bo tvojih dni dolga vrsta, bila je muhasta in uporna — Pa sultan ga prekine: »Potem je ne jemlji več s seboj v El Haso, ampak pošlji jo na pašo k drugim kamelam!« Mož odide, sultan pa pravi prijatelju: »Naša pravičnost se pričinja pri kameli. Kdor pa kameli ni pravičen, ta tudi ljudem ne bo!« — Neki arabski paša je rekel, da sta kamela in palma Arabcu kakor oče in mati, ker palma mu daje datljev,

kamela pa mleka. Če bi bilo po njegovem, bi vse kamle pobil in vse palme posekal, da bi bil Arabec prisiljen, svoje pokrajine namakati in žito sejati, tako pa so za delo preleni, ker jim da narava sama živeža za potrebo. Zato pa je arabska pravičnost tudi stroga, ista za sultanovega sina kakor za ubožca, a tudi živali ne izključuje.

Pitno vodo iz morja so si na preprost način pre-skrbeli francoski naseljenci v Antofagasti ob puščavi Atakama v državi Čile. Spustili so v zaliv morsko vodo in jo pokrili s steklenimi okni, podobnimi kakor jih imajo naši vrtnarji pri gnojnih gredicah ali pa pri cvetličnjakih. Na poševno ležečih steklih se je radi solnčne vročine nabirala izpuhtevajoča voda in pričela curljati po žlebovih v bazen. V enem dnevu so na ta način pridobili 22 ton čiste pitne vode! Taka količina vode je v pustih, brezvodnih krajih velik zaklad.

Delo spoštuj! Sultan z otoka Zanzibar ob vzhodni obali Afrike potuje letos po svetu kakor tudi kralj Egipta in kakor je lani potoval kralj Afganistana. Ko je zanzibarski sultan prišel v predinico v Prestonu na Angleškem in si ogledal izdelavo sukna, je izjavil: »Doslej sem nosil obleko, ne da bi se kaj dosti brigal, kako je nastala. Zdaj sem pa videl vse čudovite stroje in koliko je bilo treba misliti, da so jih iznašli, in videl sem pridna dekleta, ki pri strojih delajo; zato bom odslej svojo obleko nosil z velikim spoštovanjem.«

Dobro je dirjal tekač, ki je sprejel stavo, da bo pretekel Združene države Severne Amerike. Stavo je dobil. Dirkal je namreč iz Nju Jorka ob Atlantskem oceanu v Los Angeles ob Tihem oceanu in tako skoraj 6000 km dolgo pot preko Združenih držav premeril v 525 urah; tekel je približno 11 km na uro.

Tudi naše kobilice lahko postanejo nadležne in škodljive. Na Ljubljanskem barju jih je letos toliko, da se lastniki travnikov resno pritožujejo čez njihovo požrešnost. V Bulgariji pa so uničile cele žitne poljane. Zato jih pokončujejo kakor afriške kobilice in so jih samo v eni vasi s strupom uničili 30 ton (30.000 kg).

Zemlja se spreminja! Prav naša doba je priča zelo znatnih naravnih prevratov naše matere zemlje. V Arabiji je redno vladala huda vročina in suša. Letos pa je monsun ali stalni veter prinesel toliko vlage, da so blizu mesta Aden nastale ogromne povodnji.

D R U Ž I N A

MANGOLD IN LISTNA ZELENA.

Če pregledamo posamezna plemena zelenjadnih rastlin glede njihove uporabe, vidimo, da uživamo od vsake večinoma le en organ. Od mnogih so uporabne samo korenine (korenje, zelena, redkev, repa, hren itd.), od drugih samo stebela (kolerabe, špargelj, špargljeva solata), od nekaterih samo listi (solata, zelje, drobnjak itd.). Pri karfijolah in artičokah je užito le razcvetje, pri kumarah, bučah, melonah, paradižnikih itd. jemo plodove, pri fižolu in grahu pa poleg celih plodov tudi samo golo seme.

Po večstoletnem prizadevanju, zlasti z vztrajno in smotreno odbiro se je posrečilo vzgojiti v vsakem ze-

lenjadnem plemenu neštete nove zvrsti, ki se močno razlikujejo od prvotne divje rastoče rastline dotičnega plemena. Poseben znak kulturne zelenjadne rastline je to, da se kak posamezen del razvije nenavadno močno, večkrat celo na stroške ostalih organov. Pri tej skupini se silno razvijejo korenine, pri oni steblo, pri nekaterih zlasti listi, pri drugih celo listni peclji. O dveh takih zelenjadnih rastlinah (»kardi« in »rabarbar«) smo v »Mladiki« že govorili. Imamo pa še dve taki rastlini, ki bi utegnili cenjene bralce »Mladike« zanimati. To sta mangold in listna zelena.

Mangold (po hrvaško blitva, po latinsko beta vulgaris cicla) je pravzaprav neke vrste pesa, ki ima pa to posebnost, da se ji ne razvije korenina kakor pri rdeči vrtni ali pa krmski pesi, ampak namesto korenine, neznansko odebelé listni peclji. Pri nekaterih sortah

zrastejo peclji, ki so spodaj do 10 cm široki in do 1 cm debeli, mesnati, in so kuhani prav okusni. Druge sorte imajo zopet prav nežne liste, ki jih uporabljajo v kuhnji namesto špinače.

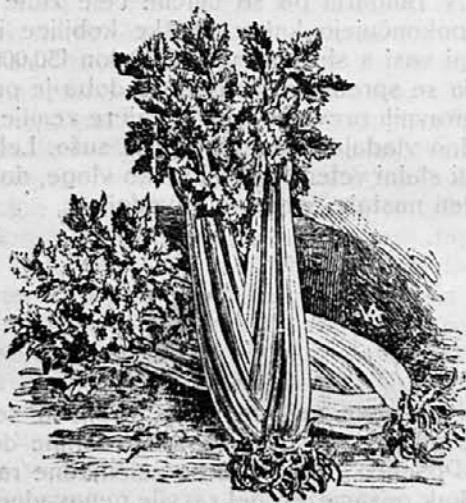
Mangoldu prija debela, bolj vlažna in močno prenojena zemlja. Sejemo ga spomladi kar na stalno mesto v treh vrstah na navadno, 1:20 m široko gredo. Kmalu, ko setev ozeleni, jo prepulimo, da stoje posa-

Mangold (blifva).

Popolnoma razvita rastlina, ki je godna za uporabo pecljev.

mezne rastline po 30–40 cm vsaksebi. Če sejemo mangold samo zaradi listov za špinačo, raste lahko precej bolj na gosto. Obdelujemo ga prav tako kakor drugo zelenjad. Pogosto okopavanje mu posebno ugaja. Ko rastline dorastejo, začnemo rezati liste, oziroma peclje, in sicer v presledkih po 10–14 dni po nekaj listov. Rastline se kmalu zopet obrastejo, tako, da režemo lahko tja do pozne jeseni. Mangold je dvoletna rastlina kakor pesa in požene drugo leto v cvet. Tudi to rastlino so vzgojili že v raznih sortah. Priporočajo tele dve:

Listna zelena.

Dorasli in ubeljeni rastlini, godni za uporabo.

Luculus in švicarski izredno kodrasti mangold. Mesnate peclje pripravljajo tako kakor šparglje.

Listna zelena (po hrvaško selen bjelaš, po latinsko apium graveoleus) je najbližja sorodnica navadne, vsakomur znane zelene. Razlikuje se od nje samo s tem, da ne dela korena, ampak se ji listni peclji zelo zdebelé, tako da so prav užitni in okusni.

Ta rastlina se goji nekoliko drugače nego navadna zelena. Sejemo jo sicer tudi spomladi, in sicer precej

rano, v toplo gredo. Mlade rastlinice je treba pa najprej začasno presaditi (pikirati) in šele potem, ko se močno ojačijo in ukoreninijo in ko se ni več bači slane, jih presadimo na zelo prenojeno gredo v 20–30 cm globoke jarko po 30 cm narazen. Poleti, ko zelena bohotno raste, jo začnemo polagoma zasipavati z zemljo, da se peclji ubelijo. Vsakih 14 dni jo zasipamo nekoliko više, dokler jarek ni poln. Pri zasipavanju pa moramo paziti, da ne pridejo srčni lističi pod zemljo.

Ubeljeno listno zeleno pripravljamo sirovo, tako kakor solato. Za zimo jo ohranimo v kleti, prisuto s peskom.

LOČITEV ZAKONA.

R. C.

Masaryk, predsednik češkoslovaške republike, je zapisal v zgodovinski knjigi, kjer razpravlja o samomarih, tudi to, da tam, kjer opeša vera, se pojavljajo prepogostne ločitve zakonov. Vera je pešala vselej, kadar so se narodi preveč pogrezni v goli materializem, v pohlep po čulnem uživanju. Tako je bilo že pri Grkih, tako pri Rimljanih in pri vseh drugih narodih.

Sedanja doba je doba silnega nemira, hlastanja po hitrih in naglih užitkih. Mladina hoče brž brž vse užiti, vse doživeti in dognati. Od te naglice izvirajo tem bolj pogostna razočaranja v življenju, tem bolj se množe samomori — pa tem bolj narašča število ločenih zakonov. K našim dosedanjim razmišljanjem o zakonu bi dodali še nekaj misli o ločitvi zakona.

Kot katoličani moramo ugotoviti predvsem, kaj veleva cerkveno zakonsko pravo, ki vsakega katoličana veže v vesti, o ločitvi zakona.

Ločitev je dvojna: razporoka in ločitev od skupnega bivanja in zakonskega življenja. O razporoki pravi cerkveni zakonik: »Veljavno sklenjeni in izvršeni zakon se ne razdere drugače kakor s smrtjo enega zakonskih drugov.«

Razporoka med katoliško sklenjenimi zakoni je mogoča le tedaj, ako zakon ni izvrševan. To se pravi: če se dva poročita in eden izmed njiju (ker je bil morda tako napeljan od sorodnikov, ali iz zgolj denarnih vzrokov) ima tolik odpor do zakonskega druga, da ga ima sicer pri sebi kot gospodinjjo, gospodarja, hlapca, deklo, o zakonskem življenju pa ničesar slišati noče, tak zakon, sicer veljavno sklenjen, je mogoče razdreti tako, da sta oba zakonska druga spet svobodna in se po svoji volji na novo poročita. — Na videz se izvrši razporoka lahko tudi tam, kjer sta bila dva poročena, pa je med njima razdiraven zakonski zadržek. To ni prav za prav razporoka, je le ugotovitev, da je bil zakon neveljavno sklenjen. (N. pr. če je kdo po zdravniškem dokazu trajno telesno nesposoben za zakon že ob poroki; če je bil kdo drugod (v Ameriki) veljavno poročen, pa je ženo zapustil in v domovini skuša skleniti nov zakon; če kdo dekleta ugrabi (otmica) in se z njim zoper deklelovo voljo poroči; če kdo (zakonski drug) živi v prešuštvu z osebo, kateri obljubi, a ona pritrdi, po smrti pravega zakonskega druga, zakon; ali kdor bi bil kriv smrti zakonskega druga in bi potem sklenil zakon s preostalim; vsak katoliški duhovnik, redovnik, redovnica, ki sklene zakon, ga sklene neveljavno; in takisto najbližji krvni sorodniki in vsi v svaštvu si (strici, bratranci); in oni, ki so v duhovnem sorodstvu; to je med krščencem in boštom; duhovno sorodstvo med boštom in birmancem ni zadržek. V vseh

teh slučajih je zakon, kakor hitro se ugotovi zadržek, sam po sebi razdrt, ker pač nikoli veljaven ni bil.

Vprašal bi kdo, zakaj pa pravoslavna cerkev še ima razporoko zaradi prešuštva? Odgovor ni težak. V dobi, ko je bila v Cerkvi še enotnost, pred razkolom, je Cerkev baš to potrpeala zaradi ukoreninjenih poganskih razvad, ki jih ni bilo mogoče hitro odpraviti. To so bile še izredne razmere. Prav tako v pravoslavju ni zapovedi, da bi moral biti vsak vernik ob nedeljah pri sveti maši. Taka zapoved je bila tedaj brezpomembna, ker so bile župnije še neurejene, oddaljenost do cerkve za večino ljudi tako velika, da je redno ni bilo mogoče zmagati vsako nedeljo. Ker se je pa baš v pravoslavju z največjo strogostjo zabranjeval vsak razvoj, je ostalo vse pri starem: neka okorelost, nekakšen zastoj v razvoju se je pojavil in ostal do danes. Vsi, vsekako silno čestitljivi obredi, so nespremenjeni, dočim je zapadna Cerkev skušala vedno vse prilagoditi razmeram časa in potrebi ljudstev. Tako je bilo z obredi, tako z zakoni in s cerkvenimi zapovedmi.

Katoličanu je torej razporoka nemogoča. V vesti ga veže pravoveljavno sklenjeni zakon do smrti, pa naj se tudi s tem, da odpade od vere in se vnovič poroči civilno ali kakorkoli, umišlja, češ, da je ravnal zakonito.

Ločitev zakona med katoličani je samo ločitev od skupnega življenja med zakoncema. To ločitev Cerkev dovoljuje iz prav tehtnih razlogov, in sicer začasno ali trajno. Če pa razlog preneha, n. pr. žena se loči od moža, ker je velik pijanec, ki grdo ravna z njo, zapravlja itd., ako pa se tak zakrknjen pijanec spreobrne, je dolžnost žene, da se vrne spet k njemu.

S tem so v kraškem očrtani zakoni, ki vežejo katoličane. Preudarimo s treznim umom še ločitev zakoncev.

Gotova je resnica, da se pojavijo med zakonci tolike zapreke in težave, da jih ni mogoče več izravnati in da je sožitje tako bridko, da ne gre in ne gre več dalje. Vendar pa je prav tako res, da se v današnji dobi večina zakoncev loči vse preveč lahkomišelnost. Kakor smo že poudarili se smatra le prepogosto zakon kot neka zabava, kot nekaj osebno prijetnega, koristnega in s tega vidika se potem presojuje in obsojajo vse težave v zakonu. Ker v zakonu tega ne njadejo, kar so si v sebični domišljiji naslikali, ko pridejo skrbi, zahtevanja, križi, boji in bolečine, potem seveda takoj zahrepene, da bi se zakonskega jarma spet otresli in s tem mislijo, se vseh nadlog iznebiti. Poudarili smo že, da je zakon graditelj občestvenosti, kjer mora sebičnost ali osebna korist se umekniti obči dobrosti in skupni višji sreči. Ker pa narave, ki je polna sebičnosti, ni mogoče v zakonu odreči, ostane pač borba z njo. In vsako pravo življenje ni nič drugega nego stalna borba za dobro zoper slabo in hudo. Prav nihče naj ne misli, da bo kedaj s to borbo opravil. Nikoli, če prav živi. Mi se ne borimo, da bomo potem počivali; borimo se stalno, da bomo stalno zmagovali in pričevanje dajali o dobrem. Če je ta volja v zakonih, potem vzroki za ločitev sami po sebi odpadejo. Zato pa smo rekli, da je treba pred poroko vsakemu vedeti, kam gre, zakaj gre. Kajkrat se zgodi, da svetujejo dekletu, fantu, naj se oženi (ker razbrzdano živi, ker je notranje, v duši ves bolan itd.). To so še ali telesni ali duševni bolniki. Bolni, ne hodite v zakon! Dekle, ne jemlji ga zato, da ga boš ozdravila, spreobrnila, poboljšala. Zgodi se tuintam zares, da rogovilastega fanta dekletu kot dobra žena vsega preustvari. Toda to so izjeme. Torej: ob pravilnem gledanju resničnih vzrokov za ločitev skoro ni. So

le sebični vzroki, ki snujejo pred očmi zakonca paradiže, ko bi bil z drugo, z drugim poročen. Seveda je ta »drugi« in »druga« ob takih mislih že čisto izbrana in določena oseba. In ob tem pridemo do tistega vzroka, ki ga cerkveno in državno pravo kot glavni vzrok za ločitev navaja: namreč zakonsko nezvestobo. Brez dvoma je to za nedolžnega zakonskega druga silen udarec. Toda če se premisli, da je tega vzrok često en sam hip, da je erotičen nagon, zgolj ljubezenska sla, nepoglobljena in ne poduhovljena, po svoji naravi pravo želo, nestalnost sama, ki išče izprememb, išče vedno nekaj novega, potem je taka zabloda umljiva. S tem nikakor nočemo dajati pothu nezvestim, poudarimo le to, da vsa velika odgovornost ni vsa dolžnost, zlasti še, če so otroci, s padcem enega druga za drugega ni nehala. Naj je to od pravne plati še tako sprejeto kot največji in zadostni vzrok za ločitev, od vesti in občestvene dolžnosti ni potrjeno in ni še neovrgljiv stvaren razlog za ločitev. Je pregrenka kaplja v čašo življenja, toda zaeno pa povod, da se smisel za nekaljeno skupno, nesebično življenje v zakonu le utrdi, ko je izkazana njegova slabost. Ob takem primeru naj padli prizna, nedolžni odpusti — to se je prečesto zgodilo in je zakonska lepota le še bolj vzcvetela, ker sta se oba iz padca veliko naučila. (Seveda, v ljudeh, ki nimajo ne vere, ne morale, ki so poživinjeni, tu in nikjer govora biti ne more.) Zakon bo ob takih prilikah slavil zmago nad sebičnimi nagoni. Je pa tako: sebični nagoni so naš delež. Osebnost koristi, ugodja vedno nasprotujejo občestvu. Tudi v zakonu. In zato vsi drugi vzroki ločitev niso nič drugega, ko iskanje samega sebe, popolno neumevanje občestvenega življenja, samozalaje in podrejenja sebe in svojega pod višji smoter — družine. Le nikar hinavsko ne zamenjajmo s »stvarnimi razlogi« za ločitev osebne užaljenosti, razdraženosti in malovredne napihnenosti, ki se često razodeva pri nedolžnemu zakonskemu drugu. Več resnične poduhovljene ljubezni, več v veri in večnih božjih postavah utrjene volje, pa bo navidezni križev in neznosnosti v zakonih dosti manj in tudi ločitev ne bo. Družina je najodličnejša stavba človeške družbe; nobene take stavbe pa ne zgradimo brez trpljenja.

JESENSKE IN ZIMSKE OBLEKE.

Vsako leto in tudi letos napoveduje moda dolga krila. Večerne in praznje ženske obleke — toalete — so imele že zdaj podaljšane dele krila, ki so segali časih kar do gležnjev. Letos — tako pravijo — se bo ženskam poznal tudi pravi pas, ki pa ne bo začet ko pri osah. Nekateri pariški modeli, so za las podobni oblekam postav na grških vazah. To so seveda izjeme, na cestah ne bo videli »davnih Grkinj«. Doslej tako priljubljeni plašč izgublja svoj pomen in ga bo nadomeščala kračka vrhnja jopica z nabranimi okrajki, segajočimi do bokov. Tudi bo zadaj nekaj daljša ko spredaj. Zimski kostimi, narejeni po moško, imajo prvo besedo. Barva blagov je najmodernejša rjava, rdečkastočrna barva. Poleg te sta še moderni temnomodra in črna. A črne obleke imajo čim pestrejšo okraske: oranžne in živozelene barve. — Tako napovedujejo modni listi. Pa se moda skoraj teden za tednom spreminja in ji ni dosti verjeti. Radi bi pa verjeli in želimo, da bi bila krila vsaj toliko daljša, da ne bi bilo videti koljen. Za zimo — ne le radi okusa — marveč tudi radi zdravja!

KUHARICA.

Piščanci v papriki.

Zreži piščanca na dele in ga osoli. Razgrej žlico masti, prideni zrezano čebulo in zrezane kose piščanca. Ko se nekoliko zarumeni, prideni velik ščep paprike, prilij četrt litra juhe ali vode in ko to četrt ure vre, prideni 3–4 žlice kisle smetane, v kateri si razmotala pol žlice moke. Nato prideni še kuhan in pretlačen paradižnik. Ko vse skupaj še 2–5 minut vre, stresi piščanca v skledo, ga oblij z omako in obloži s polento ali krompirjevim pirejem.

Zelje s paradižniki.

Razgrej v kozi žlico masti, prideni seseklano čebulo in žlico sesekljane slanine. Ko se čebula nekoliko zarumeni, prideni majhno, na rezance zrezano zeljato glavo, nekoliko kumne, prilij nekaj žlic vode in duši, da se vse popolnoma zmehča. Med tem pripravi paradižnikovo omako takole: Operi 2–4 srednjedebele paradižnike, jih deni v kozo, dodaj košček sirovega masla ali masti, polovico drobno zrezane čebule in vejico zelenega peteršilja. To duši, da se paradižniki zmehčajo. Zmehčane paradižnike pretlači s sokom vred k pripravljenu zelju, posuj zelje še z žlico moke, vse premešaj, in ko prevre, postavi zelje kot prikuho s krompirjevim pirejem na mizo. Za večerjo dodaj široke rezance ali makarone.

Kumare v paradižnikovi omaki.

Olupi 2 srednje debeli kumari, jih skrhlijaj, stresi v skledo, osoli in okisaj z žlico kisa, premešaj in pokrij, da stoje vsaj eno uro. Čez uro deni v kozo žlico masti, pol žlice drobno zrezane čebule in pol žličice sladkorja. Ko se nekoliko zarumeni, prideni žlico moke; ko se ta prav malo zarumeni, prideni rahlo ožete kumare, jih premešaj in pokrije duši četrt ure. Nato prideni 2 kuhana in pretlačena paradižnika, nekoliko juhe in ščep popra. Ko vse skupaj še nekaj minut vre, postavi na mizo s krompirjevim pirejem. (Lahko daš na mizo tudi kot samostojno postno jed ali kot prikuho.)

Karfijola z vrvicami in gobami.

Razcepi karfijolo na velike cvetke, skuhaj jo v slani vodi in odcedi. Nato jo položi na velik, okrogel krožnik, potresi jo z drobtinami in zabeli z razgretim sirovim maslom. Okrog karfijole pa naloži vrvice (špagete), okrog vrvic zabeljen, zelen fižol. Vrvico oblij z gobno omako. (Če imaš sveže gobe, vzemi te, ako jih pa ni, pa pripravi omako iz suhih, in sicer takole: Razgrej 8 dkg sirovega masla in stresi vanj 6 dkg moke, premešaj, nekoliko osoli in zalij z zajemalko juhe, nezavretega mleka in žlico kisle smetane.) Ko polivka zavre, stresi vanjo kuhane in sesekljane gobe, prideni ščep popra in kuhaj 10 minut. Postavi kot samostojno jed na mizo.

Stročji fižol za bolnike s sladkorno boleznijo.

Krožnik stročjega fižola operi, ga otrebi in zreži na poševne kosce. Razgrej v kozi za jajce sirovega masla, v katerega stresi fižol, ga osoli, prideni velik ščep popra, polovico drobno zrezane čebule in nekaj žlic vode, pokrij in duši, da se fižol zmehča in popije vso mokroto. Nazadnje prideni 2 žlici kisle smetane, prevri in postavi s posajenim jajcem na mizo.

Stročji fižol z makaroni in paradižniki.

Krožnik zelenega stročjega fižola operi, osnaži, razreži na poševne koščke in skuhaj v slani vodi. Deni v kozo žlico masti, v razgreto prideni piščlo žlico moke in ko se prav blede zarumeni, prideni žlico drobno zrezanega, zelenega peteršilja in čebule ter mešaj, da se nekoliko zarumeni. Nato stresi v prežganje kuhani fižol s fižolovko vred, premešaj in prideni dva kuhana in pretlačena paradižnika ter $\frac{1}{4}$ kg kuhanih in odcejenih makaronov. Ko vse skupaj prevre, postavi kot samostojno jed na mizo.

Olupljene češplje kot mezga.

Polij češplje z vrelo vodo in jih olup. Na 1 kg češpelj daj $\frac{1}{4}$ kg sladkorja. V kozo naloži vrsto češpelj, na vrh sladkor, nato spet češplje in spet sladkor. Postavi kozo čez noč na hladno. Drugi dan postavi te češplje na ognjišče in kuhaj, da se zgosté. Še gorke stresi v kozarce, ohlajene pa potresi s sladkorjem in kozarce zaveži.

Češplje kot dodatek k močnatim jedilom ali h kruhu.

Operi 5 kg zrelih češpelj, vzemi jim koščice in stresi jih v lonec. Med češplje natresi 1 kg sladkorja in jih postavi do drugega dne na hladno. Drugi dan postavi lonec na ognjišče, ga pokrij, večkrat premešaj in pusti, da se tako dušijo $1\frac{1}{2}$ –2 uri. Nazadnje jim primešaj 5 gramov salicila in $\frac{1}{4}$ litra finega špirta. Stresi češplje v kozarce in ohlajene zaveži.

Kompot iz zelenih paradižnikov.

Kilogram zelenih paradižnikov operi in jih razpolovi. Zavri v loncu za polovico kisa in za polovico vode in v tem kuhaj paradižnike 10 minut. Nato jih odcedi. Posebej kuhaj 10 minut $\frac{3}{4}$ kg sladkorja s koščkom vanilije in $\frac{3}{8}$ litra vode, prideni odcejne paradižnike in jih kuhaj še 12–15 minut. Drugi dan poberi paradižnike v kozarec, sladkorno vodo prevri, prideni za noževno špico salicila, $\frac{1}{3}$ litra dobrega ruma ter vlij tekočino na paradižnike.

AMERIŠKI ZAJTRK.

Morda boš imel kdaj priliko, da boš tako zajtrkoval ko kak Američan. »Tam čez lužo« je zajtrk ves drugačen ko pri nas, in v Ameriki so prepričani o tem, da je treba »kolesčke koj zarana dobro namazati«. Naša kava je po mnenju Američana pač toliko vredna, da ti malo razbistri glavo, a kdor hoče in mora delati, naj pa tole zajtrkuje:

1. Nekoliko sadja; nekaj jagod, na kolesčke narezanih breskev ali fig. Vse to polito z mrzlo, kislom smetano in potreseno s sladkorjem. Jeseni ješ melone.

2. Skledico »porridge« ali »mush« — to je po naše: mlečnega z droba ali ovsas s sladko smetano in potreseno s sladkorjem.

3. Poglavitno: nekaj tenkih koščkov prekajenega, opraznega špeha in dvojeposajenih jajec (»volovsko oko«) v masti od špeha. Zraven prigrizneš bel, vroč, pražen kruhek, kolikor ga le zmoreš. In šele na vse to piješ:

4. belo kavo — naš edini zajtrk!

Zares: ni dokazano, ali so nastale piramide in druge znamenitosti po vplivu takega zajtrka; dokazano pa je, da so na ta način nastali nebolničniki.

ŠE ENKRAT: VKUHANO SADJE.

Pojasnila gospe R. M. v zadnji številki »Mladike« v zadevi uporabe salicilne kisline pri konzerviranju sadja so bila z njenega stališča potrebna in na mestu. Moja tozadevna izjava v 8. številki »Mladike« je bila namreč pred vsem načelna in znanstvena. Odkar se namreč bavim s poukom o konzerviranju sadja, sem bil v načelu vedno zoper uporabo strupenih ohranjujočih snovi pri konzerviranju živil, zlasti na malo v preprostem gospodinjstvu, in sicer iz tehle dveh tehtnih razlogov:

1. Vsako tako sredstvo je v nevesčjih rokah če že ne naravnost smrtno nevarno, pa vendar lahko vsaj škodljivo. To bo prilično tako kakor s strupi v zdravilstvu. Dokler jih določa zdravnik in odtehta lekarnar, so brez nevarnosti. Kako pa bi bilo, ko bi jih ljudje sami jemali, si pa lahko mislimo. Nič ne rečem, da bi bilo sadje konzervirano s pravo množino salicilne kisline naravnost škodljivo. Toda gospodinja, zlasti na kmetih, s svojimi preprostimi pripomočki, ležko zadene določeno količino, pa navadno tudi pozabi, koliko je točno prav; zato pa vzame rajši preveč nego premalo. Pa tudi to še morebiti ni naravnost nevarno za zdravje, ako se uživa le tu pa tam kakšna malenkost. Redno uživanje na ta način prenasičenih konserv bi pa že ulegnilo škoditi. Pa tudi naravni sadni okus se zelo pokvari s preobilnim dodatkom takih snovi. Tako se mi

je primerilo pred nekaj tedni, da sem dobil v dobri restavraciji črešnjeve kompot, ki je bil neužit - zaradi preobilice salicilne kisline. Ko sem se pritožil, se je gostilničar izgovoril, da njegova kuharica ne zna drugače konzervirati nego s salicilno kislino.

2. Namesto strupenih ohranjujočih snovi imamo dandanes prepogosto in do skrajnosti zanesljivo sterilizacijo. Seveda je treba steriliziran (do neke stopnje toplote razgret) izdelek obenem tudi neprodušno zapreti. To se dá pa doseči tudi v steklenicah starega ustroja, ako jih o pravem času zavežemo z mehurjem ali zapremo s kožico iz celulozida, ali s pergamentno zavezo in vložkom iz bombaža. Poleg tega pa lahko uporabljamo sladkor, za nekatere konzerve tudi sol in očet kot ohranjujoča sredstva.

Taka bi bila torej načelna rešitev tega vprašanja. Kljub temu se bodo pa tudi še v bodoče uporabljale strupene snovi kot ohranjujoča sredstva za konzerviranje sadja in drugih živil, ki se sicer prehitro pokvarijo. Tu bi pa nasvetoval namesto salicilne kisline manj škodljivo benzoe-kislino. Kdor hoče pa na vsak način konzervirati s salicilno kislino, naj vzame nalašč v te svrhe prirejen »Salicil-Bayer«, ki se dobi z navodilom o uporabi pri Chemotehni v Ljubljani, Mestni trg 10. V konzervni industriji uporabljajo že dlje časa z najboljšim uspehom snov z imenom »Abakteerin«.

M. H.

ZAKRATEK ČAS

ZA SMEH.

Nevaren teater.

Nekje so že tretjič igrali »Miklovo Zalo«; gledališče je bilo skoraj prazno. Med gledalci so bili trije fantini, ki so se glasno pogovarjali. Kar se dvigne igralec turške paše in stopi na rob odra ter zagrmí v teater: »Mir, če ne boste tepeni! Ali ne vidite, da nas je igralcev več kot gledalcev in večina smo še Turki.«

Dober mož.

»Oh, kako sem vesela, da imam tako dobrega moža. Kaj ne, Jože, odkar si mene vzela, nisi napravil nobene neumnosti več?«

»Ne,« odvrne Jože, »tista je bila zadnja.«

Odlikovanje.

Gost (ki dobiva znova in znova trdo meso): »Gospod gostilničar, če boste tako naprej delali, Vas bo društvo zobozdravnikov prav gotovo izvolilo za častnega člana.«

Natolcevanje...

Hribolazca dohiti noč in prenočiti mora v mali gostilnici gorske vasi. Preden leže, postavi čevlje pred duri, kakor je običaj po hotelih. Ko pa zjutraj odpre vrata, vidi, da so čevlji še prav tako blatni, kakor so bili. Nejevoljen pokliče gostilničarko in pravi: »Ali ne veste, zakaj sem postavil čevlje pred vrata?«

Gostilničarka odkima, rekoč: »Ne; ves čas smo ugibali, zakaj, nazadnje je pa mož rekel, da ste bili sinoči najbrže pijani.«

Srčni vzdihljaj.

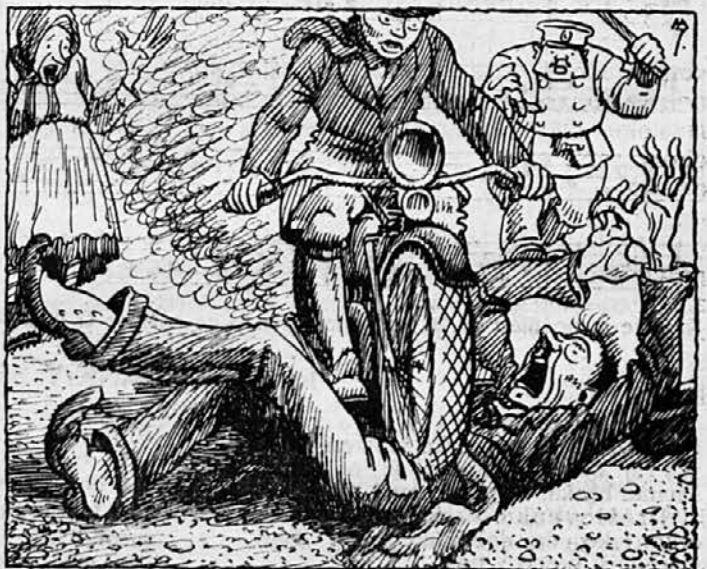
Gimnazijec (prevaja iz grškega): »Oh, zakaj si ni Homer pridržal pravico prevajanja!«

Uslužen soprog.

A.: »Kaj pa to pomeni? Ze petnajsto kanglo bencina vlivaš v avtov bencinjak.«

B.: »Veš, s tem avtom misli nocoj moja žena pobegniti.«

Kam smo prišli!

»Zakaj pa danes ni bilo šole?«

»Neki učenec je na poti v šolo učitelja z motokljem povozil.«

Čedna družina.

Zagovornik: »...Nadalje prosim, da sodni dvor upošteva, da je mladostni obtoženec pri vzgoji pogrešal očetove roke, kajti on svojega očeta sploh nikoli poznal ni. Isti dan, ko se je rodil, je moral njegov oče za šestnajst let v — ječo!«

Sodnik: »Obtoženec ima vendar že več ko šestnajst let! Kako to, da potem svojega očeta ni nikoli videl?«

Zagovornik: »Popolnoma prav! Toda tisti dan, ko so očeta izpustili iz ječe, je bil sin že zaprt!«

Nadrl se je.

Znan odvetnik je zagovarjal bogatega mladeniča radi talvine, in sicer tako spretno, da je bil le-ta na podlagi izvedenškega mnenja radi duševne nepresodnosti popolnoma oproščen.

Ko prideta v pisarno, mu odvetnik čestita in ga narahlo opomni na dogovorjeno nagrado 5000 Din. Klijent pa skomizgne z ramami, se obrne, kakor da gre, in pravi z zlobnim nasmehom: »Takrat, ko sem Vam bil obljubil tako visoko nagrado, sem bil seveda tudi že duševno nepresoden!«

UGANKE.

Urednik: PETER BUTKOVIČ - DOMEN, Sgonico, p. Prosecco, Trieste, Italia.

Podobnica.

(O. S., Sele. — 15 točk.)

Enačbi.

(Voljč Štefan, Vič. — 18 točk.)

$$2K \frac{4^{18}}{e} = 4 \frac{4^{15}}{e + 4^{23}} \quad e = 4^6$$

Saljivka.

(S. O., Sele. — 8 točk.)

Na kakšnem lesu se največ podplav raztrga?

Omara za perilo.

(Marin, Stari trg. — 16 točk.)

Mačke.

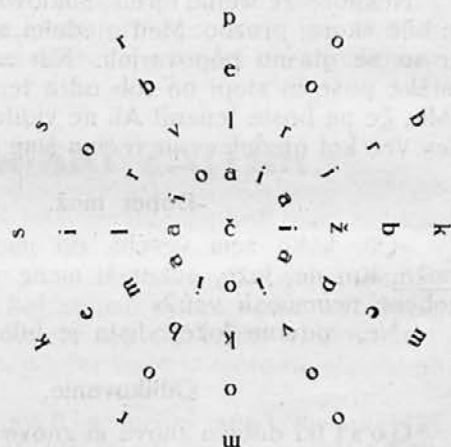
(Janez Ložar, Ljubljana. — 10 točk.)

MAČKE + MAČKE
+ MAČKE + ...
 NOČI so

Zvezda.

(Mirosljub, Vižmarje. — 17 točk.)

Premikaj črke tako od desne proti levi, da boš dobil od oboda proti središču 12 samostalnikov z isto končnico.

Vremenska uganka za oktober.

(—zl—, Ljubljana. — 16 točk.)

Veličastno.

Rešilne je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. Seni Vid nad Ljubljano.

REŠITEV UGANKE V SEPTEMBERSKI ŠTEVILKI.

Vremenska uganka za september. Jemljemo črke v smereh bliska in dobimo: Kadar se o malem šmarnu bliska, se precej spel zaliska.

Preštevanka. Vzemi vsako sedmo črko tako, da dobiš pregovor: Tudi stare miši gredo v past.

Madžarski napis. Danes meni, jutri tebi.

Posetnica. Sodni svetnik.

Črkovna podobnica. Vsi za enega, eden za vse.

Konjiček.

Kar svetlega je tvoji duši,
 ne daj iztrgati nikdar,
 naj tudi drugo vse razruši
 usode Irde ti vihar!
 Naj svet prezira, v stran te suva,
 vseh klikov ti ne bodi mar,
 dokler srce ti verno čuva
 svetinj nelaknijenh ollar.

(A. Medved.)

Drevo. Vzemi iz prve vrste eno črko, iz druge dve, iz tretje tri, potem pa iz prve vrste tri, iz druge dve, iz tretje eno črko. Beri po tem redu najprej zgoraj in še spodaj. Dobiš: »Dobra in slaba drevesa so na zemlji, a le v dobra mečejo ljudje kamenje, ker nosijo sadove.«

Številnica. Jagič, obrvi, Semič, izgon, pesta, sirup, Taihu, revež, lben, lango, atlet, rebro. Josip Sitar, Oton Župančič.